

д. Рубл.

Гуфур

1916р.

891.99

Р-30

7243

ԼԵՌՆ ԶԱՆԹ

Կ Ե Յ Ս Ր

Դրամա բիզանդական դարերէն

Յ91.99

Ը-30

Արմ.
2-4901a

2-4901a 1623
6 NOV 2011

ԼՍԻՈՆ ՇԱՆԹ

891.99
2-30

ԿԵՅՄՐ

Դրամա քիզանդական դարերէն

17249

ՊՈՒՆ. № 22537

ԹԻՖԼԻՍ
1916

ՏԳԱՐԱՆ
Ն. Աղանեանի

13 JUL 2013

MS VON 8-

77368

1410-65

Առաջին Արար

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՍՐԱՀԸ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԷՋ

ձակասք լայն կամարով մուսք մը, որուն վարագոյրները երբ բաց են՝ կ'երեւա խորքի երկար ու կամարակապ միջանցքը։ Այդ մեծ մուսքի երկու փոքր ոսկի դռներ առանց վարագոյրի. կայսեր ու կայսրուհիին մասնաւոր մուսքերը։ Սովորական ելուամուտի համար կողմնակի դուռ մը աջէն։

Մտնիկն մեջ դեպի ձախ գանն է պատշաճանդանի վրա։ Հոս ու հոն գահաւորակ ու արուն։ Բոլոր կահերը, վարագոյրները մուր-կարմիր քանձք քաւիւ է, վրան ցրի ու մանր ոսկի խաչազարդերով։ Պատերը նոյնպէս կարմիր են. տեղ-տեղ բուսած են եռաստեղ ու եօթնաստեղ ոսկի աւշանակներուն փունջերը։

1

ձակսի վարագոյրները բաց են։ Բարձրասիճան պատշոնեաներու ու պալատականներու սուար խումբ մը կեցած է մասամբ միջանցքին մեջ, մասամբ սրահը եր-

3

կու շարժով: Այդ զոյգ շարժին մեջեն է, որ կայսերական ամուր անաջ կու գա խորքէն ծանր ու շուրջով: Բոլորը կը խոնարհին անոնց անցնելու ասեմը:

Կայսրը՝ Նիկեօն Գոկաս՝ կարճահասակ, լայն ու գեղ մարդ մըն է, յիսունընեք անց. դեմքը խիստ բուխ, խիստ ու երկար սեւ մազերով, կարն ու ցանցառ մօռուք, մանր ու անհանգիստ աչքեր: Կայսրուհին՝ Թեոֆանօ՝ շքեղ ու սլացիկ կազմով, 26—27 տարու, դեմքը երկարաւուն, խոնոր նուռ աչքեր, գոռոզ նայածք եւ առաս դեղձան մազեր. բացառիկ գեղեցկուհի: Երկուքն ալ հագած են կայսերական պաշտօնական լրիւ հանդերձանք. ծիրանի մանրօ, ծիրանի կօշիկ, սկիւր թագ ու կայսրոն.

Երբ կը հասնին զահին ոսքը՝ կայսրը կանգ կ'առնէ ու կը դառնա դեպի Մեծ լոկոթեղը, զանձի ու արտաքին գործերու վարիչը, որը խիստ շարժուն ու սեքեւեր մարդ մըն է:

Կայսրը — Կը մեծարեալ այդ ոռուները, ինչպէս հարկն է, կ'ընծայես մէյ-մէկ հարուստ խալաթ, բայց աչքդ վրանին կը պահես:

Մեծ լոկոթեղը — (Ժպտուն) Գիտեմ, տէր:

Կայսրը — Ընտրէ նաեւ քանի մը կտոր յարմար բան, որ տանին իրենց Մեծ-իշխանին: Ստանկ, բան մը, որ մասնաւոր կերպով սիրելի ըլլա իրենց բարբարոս ճաշակին:

Կարեւոր պալատականը — Իրենց ամենէն աւելի սիրած բանը մեր բիւզանդական լիակշիռ ոսկին է, տէր:

Պատրիկ Ապամբաս — Որը այսօր հրաշալի գործ տեսաւ արդէն:

Սեմասոր Պոնդիս — (Յուպին յենած ծերունի մը) Ինչպէս միշտ:

Կայսրը — Տեսա՞ր, Թեօֆանօ, դաշինքը ասոր կ'ըսեն:

Պատրիկ Ապամբաս — Խորունկ է, տէր, քաղաքակա-նութեանդ իմաստութիւնը:

Կայսրը — (Գոհ) Դէ, թող այդ սկիւթը քշէ հիմա իր խոժանը դէպի Բուլկարիա:

Կարեւոր պալատականը — Աղւոր անակընկալ մը Բուլկարներու մեծ ցարին:

Մեծ լոկոթեղը — Զատկի հրաշալի նւէր մը:

Կայսրը — (Հեղձոտ) Մեր ամենասիրելի ազգականին: Բոլորը կը խնդան զսպրնած

Կայսրը — (Հուրջ) Եւ ալ յոյս ունիմ՝ կը հանգստանան վերջապէս մեր հիւսիսի սահմանները Բուլկար սպառնալիքէն:

Մեծ լոկոթեղը — (Չարացած) Ինչպէս և մեր ափերը ոռու նաւերու ելուզակ այցերէն:

Կայսրը — Թշնամիներդ պիտի կուին, որ դուն հանգիստ քուն ըլլաս:

Սեմասոր Պոնդիս — Այդպէս է, տէր:

Կայսրը — Շնորհակալ եմ բոլորէդ, ձեր խորհուրդէն, ու օգնոյթէն:

Բոլորը խոր գլուխ կուտան ու կը փառին միջանցքը. կը գոցին կամարին վարագոյրները:

2

Կայսրը — Կ'ուզեմ, Թեօֆանօ, ինծի հետ ըլլաս իրիկունը: Թեօֆանօ — Սիրով, տէր:

Կայսրը — Այս օրւան աշխատանքէն իրաւունք ունիմ գոհ ըլլալու: Իսկ դուն պէտքէ մօտս գտնուիս, որ գոհունակութիւնս լրիւ ըլլա:

Թեօֆանօ — Դեռ միշտ նոյն կարծիքի՞ն ես:

Կայսրը — Միշտ: (Բիշ մը խորհելէն ետքը) Դուն ինծի համար ոչ միայն կինս ես, ոչ միայն գահիս թա-

գուհին, այլ... ինչպէս ըսեմ, որ ճիշտ ըլլա-
գուն... իմ բաղդս ես:

Թեօփանօ — (ժպտուն) Բաղդ:

Կայսր — Կը յիշեմ այն առաջին օրը, երբ առաջին
անգամ ժպտեցար ինծի քու այն սուգի ճերմակ
զգեստներուդ մէջէն. դուն այրի թագուհին, ես
քու զօրավարդ: Այն օրէն, Թեօփանօ, անընդհատ
յաջողեր է ինծի ամէն բան, ինչ որ բռներ եմ,
ինչ որ ըրեր եմ, և՛ վարչութեանս մէջ և՛ կուի
դաշտին վրա:

Թեօփանօ — Իրաւ:

Կայսր — Ատոր համար է, որ ամեն անգամ, երբ
նոր ու լուրջ քայլ մը կ'առնեմ, այ, ինչպէս այսօր,
կ'ուզեմ որ դուն քովս ըլլաս, կ'ուզեմ նայիմ, այ,
այսպէս քու այդ եղնիկի խոշոր աչքերուդ,
որուն խորքէն բաղդս միշտ ժպտեր է ինծի:
Աղօթքի պէս անհրաժեշտ բան մըն է ատիկա
հոգիիս համար:

Թեօփանօ — Երջանիկ եմ:

Կայսր — Գնա փոխէ հագուստներդ ու եկ՛ուր: Վասիլ:

3

Թեօփանօ կ'երթա դէպի նակսի աջ ոսկի դռակը,
կը բանա ծոյլ շարժումով մը, կը մտնէ ու կը գոցէ:
Մինչ կողմնակի աջէն կու գա Վասիլ Լեկապէն, բարձ-
րահասակ ու քիկնեղ. ներքինի է. իր անմազ դեմքին
վրա մշտական սառած ժպիտ մը: Կայսր առաջին սենա-
կապէսն է ու անձնական խորհրդակցանք՝ պարզօրէն մտնելով:

Կայսր անոր կ'երկարէ ձեռքի կայիսունը, անոր
օգնութեամբ կը հանէ ծիրանին ու բազր: Այդ միջոցին
է, որ կը խօսի:

6

Կայսր — Ի՞նչ նոր:

Վասիլ Լեկապէն — Կեանքդ երկար, տէր: Յովսէփ
Բրինկաս մեռեր է իր աքսորին մէջ:

Կայսր — Նոր է մեռեր: Անիկա ինծի համար մեռաւ
այն օրը, երբ ես յաղթական զնդերուս զլուխը
անցած Ոսկի դռներէն ներս մտա Կոստանտինա-
նոսի այս աշխարհակալ քաղաքը ու բարձրացա
այս գահը: (Կը ըարձրանա, կը նստի:)

Վասիլ Լեկապէն — Այն օրը մեռան քու բոլոր թշնա-
միներդ, տէր:

Կայսր — Ի՞նչ արագ կը թռչի ժամանակը:

Վասիլ Լեկապէն — Գուցէ, բայց ոչ ապարդիւն. ինչքան
գործ է տեսնւած այս քանի մը տարւան մէջ:

Կայսր — Իրաւ է, շատ աշխատեցա:

Վասիլ Լեկապէն — Եւ ի՞նչ գործ: Պէտք է մենք
ետ երթանք դարեր ու դարեր, մինչև Յուստին-
նիանոս, որ գտնենք վերջապէս մէկը՝ արժանի
քեզի հետ համեմատուելու:

Կայսր — Յուստինիանոս: Իսկ ուրիշ ոչ-ոք:

Վասիլ Լեկապէն — Ուրիշ:

Կայսր — Թող հինը: Բայց, այ, այնքան դէմքեր
կան շուրջդ պալատիս մէջ, դուրսը բանակիս մէջ.
միթէ անոնց մէջ չեմ գտներ նոյնիսկ մէկը:

Վասիլ Լեկապէն — Տէր, մեծ պետերուն մեծ ծառա-
ներ, անշնչոտ, բայց այդ բոլոր բազմութեան մէջ
ո՞վ կա, որուն փառքը՝ հաւասար գա քու փառ-
քիդ, որուն տաղանդը մրցի քու տաղանդիդ, և որ
անունն է, որ կընա հնչեր հոս քու անունիդ դէմ:

4

Աւագ արարողագետ — (Բարձրացնելով ճակտի վա-
րագոյրը կը յայտարարէ բարձր ու պաշտօնա-

7

կան, հատիկ-հատիկ) Օհան Գուրգէն, արեւելեան բանականներուն վերին հրամանատարը, կոմս, պատրիկ ու մակիսարոս:

Կայսր — (Կը ցնցուի, ու խոժոռ) Թող գն:

Արարողապետը աւելի կը բարձրացրնէ վարագոյրը եւ հեռուն կ'երեւա Օհան Գուրգէն, բառասունը անց, փոքր ու նուրբ, նկուն ու համաչափ: Մագն ու մօռուքը աւելի շեկ. արտայայտիչ ու գրաւիչ դիմագծեր: Շարժումը կեցեալածն ու խօսքը պարզ ու ազնւական:

Օհան Գուրգէն — (Հագիւ ներս մտած՝ արարողապետին) Բայց, բարեկամս, կարծեմ կարիք չկա այսպէս ամեն անգամ իմ բոլոր տիտղոսներս շարելու: Ձեռք մոռնար, մի՛ վախնար:

Աւագ արարողապետը — (Խոնարհ) Պալատական հնաւանդ սովորութիւն մը միայն, ինչպէս որ լաւ գիտէ մեծ հրամանատարը: (Կը քաշուի դուրս):

5

Օհան Գուրգէն — (Կ'երթա շիտակ կայսեր դէմը ու կը կենա աջ ձեռքը վեր) Առողջութիւն կայսեր:

Կայսր — Ողջոյն, հրամանատար:

Օհան Գուրգէն — Որը սակայն արդէն սկսեք է մոռնալ, թէ ինքն է գլուխը այն հեռաւոր գնդերուն:

Կայսր — Ի՞նչ ընեմ, Վասիլ, որ այս մարդը դժգոհ չըլլա:

Օհան Գուրգէն — (Նուրբ հեզնութեամբ) Դժգոհ. այսօր քան պատիւներուն, մեծարանքին ու այն բացառիկ ուշադրութեան հանդէպ, որ քու կայսերական բարձրութիւնդ հաճած է թափել իմ վրաս:

Կայսր — Թող: Գիտեմ, որ Աստուծոյ պահած այս քաղաքը մասնաւոր հրապոյր մը չունի քեզի համար: Գիտեմ, որ քու խելքդ լեռներդ է, արաբական սահմանները:

8

Օհան Գուրգէն — Ներող պիտի ըլլա կայսրը. հին զինուորի մը արմատացած նախասիրութիւն:

Կայսր — Իսկ Էս. կը կարծես իմ հաճոյքիս համար է, որ նստեք եմ այս ոսկեղօծ պատերուն հտին:

Օհան Գուրգէն — Դուն կայսր ես:

Կայսր — Նախ զինուոր: Բայց զինուորը պիտի ըլլա հոն, ուր պարտականութիւնը կը կանչէ և ոչ թէ հոն, ուր իր նախասիրութիւնները կը քաշեն: Հոս պէտք ես դուն ինծի:

Օհան Գուրգէն — Բայց...

Կայսր — Նորէն բայց: Բայց... դուն մարդը համբերութենէ կը հանես:

Օհան Գուրգէն — (Վիրաւորւած) Քու խոնարհ ծառագ:

Կայսր — Թող յիմարութիւնը: Ես ալ քեզի պէս ժամ մը առաջ բանակս կ'երազեմ ու Ամանոսի բարձունքը: Թող որ աւարտեմ պատրաստութիւնս: Այնպէս չէ՞, Վասիլ:

Վասիլ Լեկապէն — Կայսրը իրաւունք ունի, հրամանատար, պէտք է համբերես քիչ մըն ալ:

6

Մեծ լոկորէդը — (Կողմնակի աջէն) Վայ, կոմս, այս ինչ բազդ, ինչ երջանկութիւն, ինչ հազադէպ պատիւ պալատին մէջ հանդպիլը քեզի: Եւ, ճշմարիտ, խելօքը դուն ես, դուրսը եղողներդ: Հոս պալատին մէջ ոչ գիշերն է յայտնի, ոչ ցորեկը: Գլուխ քորելու ժամանակ չկա: Ա՛յ, հիմա ալ թէն անչափ կը ցաւիմ, բայց ստիպւած եմ ընդհատելու մեր այս հմայիչ տեսակցութիւնը: (Կայսեր) Պէտք է ստորագրուի, տէր:

Կայսր — Իսկոյն: (Մօտ կենսալով Գուրգէնին) Մեր

9

դաշինքն է Սվետոդուլաւի հետ: Ի՞նչ կ'ըսես: Հ'ը.
լճու ես:

Օհան Գուրգէն — (Կարծես ակամա) Ինչո՞ւ կը կան-
չես այդ վտանգաւոր գաղանը Բուլկարիա:

Կայսր — Ե՞ս պիտի բացատրեմ քեզի: Այդ անիծած
ռուսները առաջին օրէն աչքերնին տնկեր են
մեր հոյակապ քաղաքին վրա: Զշեղէ՛ք ուրիշ կողմ
իրենց ախորժակը:

Օհան Գուրգէն — Մինչև հիմա ծովուն ճամբան գի-
տէին. հիմա սորվեցուցիր և ցամաքի ճամբան.
Դանուբ, Բալքան, Անդրիանուպօլիս, վաղը կ'ըլ-
լան մեր պարիսպներուն տակը:

Կայսր — (Ժիծաղելով) Ի՞նչ, Վաղը... հ'ը, հ'ը, հ'ը, հ'ը:
(Ժեծելով անոր ուսը) Մի վախար. քեզի պէս
զօրավար ունիմ ու քեզի պէս քաղաքագէտ, թող
զան: (Արագ դուրս աջէն).

Մեծ Լոկոթէր — Խորին յարգանքներուս մշտական
հաւաստիքը, կոմս: Նախանձելի մարդ էք, ճշմա-
րիտ. կայսեր փայփայանքն էք դուք, ժողովուրդի
սիրելին, կանանց պաշտամունքը: Ընդունեցէք և
իմ երկրպագութիւնս: (Դուրս կայսեր ետեւէն).

7

Օհան Գուրգէն — Իսկ այս կաշաղակի պոչը ինչո՞ւ կը
պահէք պալատին մէջ, ո՞վ պարզիմումէն:

Վասիլ Լեկապէն — (Ժիծաղը զսպելու ջանքով ու խո-
նարհ) Կայսեր կամքը, հրամանատար: Անիկա
անշուշտ գիտէ իր ընտրածը.

Օհան Գուրգէն — Բարի վայելում. թող պահէ: Բայց
ինձի. ինձի ինչու կը պահէ:

Վասիլ Լեկապէն — (Խոնարհ) Կայսեր կամքը, հրամա-
նատար: (Ընդգծելով) Զօրքէն ու ժողովուրդէն

սիրւողը այս պատերուն մէջ չի սիրւիր: (Շեշտը
փոխելով) Բայց դուն, ահա կը տեսնես, որ բա-
ցառութիւն մըն ես, բաղդաւոր բացառութիւն մը:

Օհան Գուրգէն — Ազպէս:

Վասիլ Լեկապէն (Խորհրդաւոր) Քաջ ու խելօք միջակ
մարդիկ շատ կան գուցէ մեր շուրջը, բայց յան-
դուգն ու կարող... (դժւար արտասանելով) ի՞նչ
ամենքը: Յաջողութիւն կը ցանկամ քեզի, հրա-
մանատար, կը ցանկամ միշտ յաջողութիւն:

Օհան Գուրգէն — Գիտեմ, Վասիլ Լեկապէն, որ բարե-
կամենք ունիմ պալատին մէջ:

Վասիլ Լեկապէն — Յոսեռութիւն, հրամանատար: Կը
ներես, որ երթամ տիրոջս հետէն: (Դուրս):

8

Օհան Գուրգէն կեցած է պահ մը մտածկոց, անտաք
ու շիտակ: Զգուշ կը բացւի նակսի աջ ոսկի դռնակը
ու կ'երեւա թեօֆանօ: Հագւած է քեքել, քափանցիկ մե-
սաֆսէ, մագերուն մարգարայեռ վարսակալ, վրայէն ալ
երկար շղարս մինչեւ ոտքերը. ծածուկ ու անծայուն կը
մօտենա Գուրգէնին, քայլ մը հեռու կանգ կ'առնէ:

Թեօֆանօ — (Յանկարծ) Զօրավար:

Օհան Գուրգէն — (Կը ցնցրի, կը դառնա ու ակամա
քայլ մըն ետ) Թագուհի:

Թեօֆանօ — Ի՛նքը:

Օհան Գուրգէն — Ինչպէ՞ս եկար և ուրկէ՞:

Թեօֆանօ — Ինչպէ՞ս կու գա բաղդը և ուրկէ՞:

Օհան Գուրգէն — Բաղդը...

Թեօֆանօ — Այսօր ինձի ըսին, որ ես եմ բաղդը:

Զէ՛քր սպասեր իր գալուն:

Օհան Գուրգէն — (Ակնթարթ մը կը խորհի) Կ'ըսպասէի:

Թեօֆանօ — Այո՞...

Օհան Գուրգէն — Այո, թագուհի: Քու նալածքդ պատմեր էր ինծի այդ երջանիկ հեքիաթը:

Թէօֆանօ — Ատոր համար է, որ մնալ չես ուզեր ու կը փախչի սիրտդ հեքիաթներու այս քաղաքէն:

Օհան Գուրգէն — Ա՛խ, լսեր ես մեր խօսածը:

Թէօֆանօ — Ես կը լսեմ ամեն խօսւած. զգո՛ւշ:

Օհան Գուրգէն — Կը տեսնեմ, թագուհի, կը խոնարհիմ:

Թէօֆանօ — Ես կը սիրեմ հպարտներուն խոնարհիլը. ես կը սիրեմ կտրիճներուն հնազանդիլը: (Կտրուկ) Դուն կը մնաս հոս մեր երջանիկ քաղաքը:

Օհան Գուրգէն — Քանի որ այդպէս կը վճռէ բաղդս:

Թէօֆանօ — Հաճո է ինծի քու լեզուդ, հաճո է ինծի քու արիութիւնդ, հաճո է ինծի քու աւնութիւնդ:

Օհան Գուրգէն — (Ժուներ իջնելով) Ահա ես՝ քու ստրուկդ՝ քու ոտքերուդ տակը:

Թէօֆանօ — (Կերկարէ ծեռքը) Բռնէ ու ելիր:

Օհան Գուրգէն — (Կը համբուրէ շրթունքին ծայրովը կ'ելնէ ոտքի) Հրամայէ, թագուհի. ինչ որ կ'ուզես:

Թէօֆանօ — Խօսքով պիտի ըլլա հրամանս:

Օհան Գուրգէն — Իրաւ ես: Քու գալը արդէն հրաման է:

Թէօֆանօ — (Բարեհաճ ժպիտով մը կը քաշի ետ-ետ իր դռնակը) Ուրեմն...

Օհան Գուրգէն — (Պար մը մինակ, շիտակ ու հպարտ. յանկարծ կը նետուի ճակտի վարագոյրէն դուրս):

Քիչ մը ետք աջէն կը մտնէ կայսրը յարգանքով բռնած ալեւոր հոգեւորականի մը թեւէն: Վերջինս կորափամակ ու դողոցուն, Կայսր կը բերէ, կը նսեցընէ բազկաթոռին, ինքն ալ կը փառի ետ դէպի իր գահը:

Հոգեւորականը — (Շունչը կանոնաւորել ջանալով) Նիկեֆոր կայսր, կանչեր էիր ինծի:

Կայսր — Բայց հանգստացիր, դեռ հանգստացիր:

Հոգեւորականը — Հանգիստը այս աշխարհի համար չէ:

Շուտով, շուտով, մօտ է, կու գա և իմ հանգիստը:

Կայսր — Ներէ, որնեղութիւն կու տամ քու այդ յոգնած տարիքիդ: Բայց վարժուեր եմ, կարօտն ունիմ քու սուրբ տեսքիդ, իմաստուն խօսքիդ:

Հոգեւորականը — Նիկեֆոր կայսր, սուրբն ու իմաստունը Աստուծ է միայն: Ես մեղաւոր մարդ մըն եմ, ապաւինած իր անսահման ողորմութեանը ու կ'ըստեսնեմ հողի կանչին: Դուն խօսէ քեզմէ:

Կայսր — (Զիչ մը լուռ) Քու շրթունքներդ էին, որ առաջին անգամ յայտնեցին ինծի Աստուծո անձառ տնօրինութիւնը. կանուխէն, շատ կանուխէն: Կը յիշեմ խօսքերդ. ըսիր, որ ես բարձրանամ պիտի վերերը, այնքան վերերը, ուր միայն Աստուծո ընտրեալները կը դնեն իրենց ոտքը. ըսիր, որ ես պիտի ըլլամ ամենէն վերը և ոչ-ոք ինծի չի պիտի հասնի:

Հոգեւորականը — Այո, Նիկեֆոր կայսր. ես այդպէս ըսի: Ինչո՞ւ կը կրկնես:

Կայսր — Հայր-սուրբ, կ'ուզեմ որ ըլլա, ինչպէս որ ըսիր:

Հոգեւորականը — Նոր պիտի ըլլա: Դուն կայսր ես անա:

Կայսր — Եւ ոչ-ոք ինծի չի պիտի հասնի: Դուն այդպէս ըսիր:

Հոգեւորականը — Ո՞վ է քեզի հաւասար աշխարհիս երեսին:

Կայսր — Ոչ-ոք աշխարհիս երեսին, ոչ-ոք աշխարհի դիմաց: Բայց ատ հերիք չէ: Ես չեմ կրնար հանդուրժեր, որ ուրիշ մը քովս կեցած իր հոգիին միջէն յանդգնի չափելու իր բաղու կը իմինիս, իր արեւստը իմինիս ու հպարտանա իր սրտին խորքը: Ո՛չ, չի պիտի հպարտանա ոչ իր խելովը, ոչ շնորհքովը, ոչ իր զէնքովը:

Հոգեւորականը — Իսկ թիւ է ան, որ կը հպարտանա:
Նայսար — (Քիչ մը լուռ) Կան մէկը, որուն գոռոզ
աչքերը վերէն կը նային աչքերուն խորքը:

Հոգեւորականը Ո՞վ է այդ մէկը:

Նայսար — Այդ մէկը... այդ մէկը... (կը լռէ):

Հոգեւորականը — Քու ազգականդ է, քու զէնընկերդ,
քու հին ընկերդ:

Նայսար — Ուրկէ՞ գիտես դուն:

Հոգեւորականը — Ուրիշ թիւ կրնա մըցիր քեզի հետ
թէ իր խելքովը, թէ շնորհքովը, թէ իր զէնքովը:

Նայսար — (Մոռալ) Ուրեմն կ'ըզգաս և դուն:

Հոգեւորականը — Բայց անիկա քեզի հետ է եղեր միշտ,
կուեր է քեզի համար, յաղթեր է քեզի համար:

Նայսար — Իր ծառայութիւնը ես վարձադրեր եմ միշտ:

Հոգեւորականը — Եւ այնքան ջանք է թափեր ան, որ
դուն դառնաս կայսր, իր կեանքը դրեր է յաջո-
ղութեանդ համար և իր ձեռքովն ալ ամբողջ
բանակիդ առջևը կապեր է ոտքիդ այդ կարմիր
կօշիկները:

Նայսար — Ան որ չկապէր, պիտի կապէր ուրիշ մը:

Հոգեւորականը — Խօսքերդ կը պատմեն, որ հանգիստ
չէ հոգիդ: Նիկեֆոր կայսր, մի փաթթեր խղճիդ
կայէնը:

Նայսար — Հապա ինչո՞ւ իր ամբարդաւան հոգին խո-
նարհել չուղեր առջևս:

Հոգեւորականը — Ամբողջ աշխարհք մըն է քու առ-
ջևդ խոնարհներ և բիւր բիւրաւորներ են քեզի
երկրպագու: Մի մոռնար:

Նայսար — Ինչի՞ն է պէտք բիւր բիւրաւորներու եր-
կրպագումը, եթէ այդ մէկը չպիտի ըլլա անոնց
ամբոխին մէջ: Տես, ես կեցած եմ հոս, գազաթը,
հասեր եմ հոս իմ յամառ աշխատանքովս ու

տարիներու երկար պայքարով: Հիմա իմա է այս
գազաթը, իմ իրաւունքս և միայն իմ: Միւս
ամենքը պէտք է խոնարհին. այն գլուխը, որ շիտակ
կը մնա իմ դէմս, պէտք է թաւալի:

Հոգեւորականը — Մի սպառնար, ինչ որ ընել չես
կրնար:

Նայսար — Ո՞վ պիտի արգելէ: Չէ որ Աստած իմ
ձեռքս է դրեր սուրը, չէ որ իմ կամքս է օրէնքը:

Հոգեւորականը — Այդպէս, Իսկ ի՞նչ կ'ուզես ինծի:

Նայսար — Օրհնութիւնդ, ինչպէս միշտ:

Հոգեւորականը — Օրհնութիւնս, որ սպաննես:

Նայսար — Ի՞նչ ըսել է: Այնքան-այնքան արիւն եմ
թափեր ես՝ դուն քու օրհնութիւնդ չես զլացեր
ինծի, այնքան-այնքան արիւն են թափեր ինծի
համար՝ դուն քու օրհնութիւնդ չես զլացեր ինծի:

Հոգեւորականը — Նիկեֆոր կայսր, նախանձը անար-
ժան ընկեր է կայսր հոգիներու: Վաճաճե՛՛հ ական-
ջիդ ետեւէն:

Նայսար — Մտրդ, դուն ապրեր ես աշխարհքէ քաշ-
ւած, դուն չես ճանչցած կեանքը. դուն չես ե-
ղած այն բարձունքներուն վրա, որը ինքդ ես
գուշակեր ինծի համար: Երկու հոգիի տեղ չկան
այսքան բարձրերը...

Հոգեւորականը — (Կելնէ ոտքի, ձեռքը կը բարձրա-
ցնէ վեր ու կ'ըսէ հատիկ-հատիկ դողդոջուն
ձայնով) Լսէ, Նիկեֆոր կայսր, այն մարդուն
ձայնը, որը չէ եղեր երբէք այդքան բարձրերը:
(Լուռ) Նիկեֆոր կայսր, եթէ դուն ձեռք բարձ-
րացնես քու եղբորդ վրա, որը հասցուց քեզի
այսքան բարձրերը, եթէ դուն ձեռք բարձրացնես
ընկերոջդ վրան, որ կապեց ոտքիդ այդ կարմիր
կօշիկները, գիտցիր, չես մնար ինքդ այդ բարձ-

բութեանը, գիտցիր, չեն մնար ոտքիդ այդ կարմիր կօշիկները:

Կայսր — (Սեղմելով իր զահին) Հայր-սուրբ...
Հայր-սուրբ...

Հոգևորականը — (Վարկ'առնել ձեռքը ուղեպի դուռը):

Կայսր — (Կը ցատկէ ոտքի, առանց զահը թողնելու)
Կ'երթամ, հայր-սուրբ. արդէն երթալ կ'ուզես:

Հոգևորականը — Կ'երթամ: Կ'երթամ, որ աղօթեմ:
Կ'երթամ, որ աղօթեմ Նիկեֆոր կայսեր համար,
որուն ձեռքն է դրեր Աստած սուրբ, որուն
կամքն է օրէնքը...

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐՔԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶ. ԾՈՎԵԶ

Ծառերով, գալարուկներով ու հարաւի բոյսերով մեկուսացած հովասուն անկիւն մը: Խորքը ժայռեր են, որ ծովու փոքրիկ խորք մը կը կազմեն: Աւելի հեռուն բաց ծովն է, որ արեւի կեսօրուան շողերուն տակ կը ցոլցաւ ակնախիտ:

Դեմ-դեմի երկու քարէ նստարան, մահիկամեւ ու քիկուճով, որոնցմէ մեկուն վրա նստած է քաղուհին. բարձր մեջքին, քեւերուն ու ոտներուն տակ: Նրկու աղջիկներ կեցած են ետեւը ու արմաւենի հովաճարներով հով կու տան մեջքիմէջ. մօտը կեցած է երրորդ մը՝ ձեռքը ոսկի հայելի: Ուրիշ պալատական տիկիներ ու օրիորդ-

ներ ցրած են հոս ու հոն, նստած, կայնած, յենած ծառին. մեկ-երկու հոգի ալ գետինը, քաղուհիի ոտներուն մօտիկ:

Մեջտեղը կեցած է Կուզ պառաւը, կարճահասակ, խիստ քուխ դիմով, մազերը ցանցի մեջ, վրային քունդ կարմիր ժապաւեն մը, ականջներուն երկար օղեր:

Երբ տեսարանը կը բացուի, բոլորը բարձրաձայն կը խնդան, Թաղուհին ընկողմանած է ու կը ժպտի:

Դիտուհին — (Մուր տալով) Ը՞րբ, գրողս քեզի: Իսկ դուն գո՞ղ ես, գո՞ղ, գո՞ղ:

Կուզ պառաւը — Հա՛. բայց ինչքան ալ կ'աշխատիմ՝ չեմ հասնիր մարդուդ:

Դիտուհին — Ի՞նչ ըսիր:

Կուզը — Ես կը գողնամ երկու մատով իր կընկանը ծակ գրպանէն, ան կը գողնա լիքը բուռով կայսեր լեցուն գանձարանէն:

Դիտուհին — (Կը նետի պատուին վրա, բայց կը զսպէ ինքզինքը ու կը դառնա թագուհիին) Բա՛զիլիսա, իրաւունք տուր. իրաւունք տուր՝ փետտեմ այդ անամօթին մազերը:

Թաղուհիի Թրինա — Մազեր պիտի ըլլան, որ փետտես:

Կուզը — (Մատնանիշ իրինան) Իրաւ կ'ըսէ իշխանունիս: Ես ու ինքը սովորութիւն չունինք մազ պահելու. կեղծ են երկուքն ալ:

Մէկը — (Իրինային) Կերար:

Թագուհի — Ո՛չ, դքսուհի, ձեռք բարձրացնել կարելի չէ պառաւիս վրան: Լեղումով խեղդէ, եթէ կընաս. տւեր եմ բացարձակ ազատութիւն:

Դիտուհին — Ա՛խ, պիտի չըլլար թագուհիին արգելքը, որ ես ատոր կուզը տափակցնէի:

Երեսաստղ կին մը — Հա՛, քրքրէինք քիչ մը Կուզը.

տեսնէինք ի՞նչ կա մէջը, որ այդպէս գիշեր-ցե-
րեկ շալակը առած կը պտըտցընէ:

Կուզը — Մի վախճար, պարտիզպանին տղան չէ մէ-
ջինը. որովհետեւ ան ցերեկները ծաղիկներուն ծոցը
կ'ըլլա, գիշերները՝ քնէ:

Երթասարդ կիներ — Աստու կրակին գաս դուն:

Ընդհանուր ծիծաղ

Կուզը — Եւ վերջապէս իմ կուզիկս շատ էք տեսեր:
Հետաքրքիրը ձեր կուզերն են, ա՛յ, ասորը, անորը...

Տարիփոս կիներ — Ե՛ս: Ես կուզ չունիմ:

Կուզը — Ունի՞ս: Ձեզմէ ամեն մէկը ունի իր կուզը, որ
գիշեր-ցերեկ շալակը առած կը պտտցընէ: Միայն
այսպէս է աշխարհիս բանը՝ կուզիկի կուզը կը
տեսնէ անկուզը, անկուզի կուզը կը տեսնէ կու-
զը: Կուզիս բանամ քու կուզը:

Ձայներ — (Դժնդարով) Բայց, բայց, տեսնենք:

Կուզը — Է՛, շատ բան չէ մէջինը. աղօթք ու բամբասանք:

Տարիփոս կիներ — Տեսա՞ք կերած ապուրը:

Ձայներ — Յաջորդը... յաջորդը... Իշխանուհի Կազիան:

Իսխանուհի Կազիա — (Երիտասարդ աղջիկ մըն է:
քաշելով) Ո՛չ. ոչ ինծի, թո՛ղ ինծի, թող:

Կուզը — Ինչո՞ւ, իմ սիրունիկս, քու կուզիկդ մէջինը
աղնիւ պարանք է:

Ձայներ — Ի՞նչ է... ի՞նչ է... ըսէ... ըսէ...

Կուզը — (Չինորական քարեւի կենալով) Արեւելեան
բանակներուն քաջարի հրամանատարը...

Մէկը — Օճ... Օհան Գուրգէնը:

Իսխանուհի Կազիա (Շիկնած) Սո՛ւտ է, սո՛ւտ է:

Դիտուհին — (Ընդգծելով) Յաջորդը:

Կուզը — (Վարանտ) Ա՛. պատրիկուհի Ապամբաս...

Պատրիկուհի Ապամբաս — (Դժոխտ) Անգի՛ն:

Կուզը — (Միանկրուն) Կը վախճամ բանալու:

Դիտուհին — Վա՛յ: Ձէ՛ որ խաղ մըն է աս, թագուհիին
դարձութիւնը. ինչէ՛ն կը վախճաս:

Կուզը — Կը վախճամ, որ փոթորիկ բարձրանա. ո-
րովհետեւ անոր կուզին մէջինը փուք է, մեծա-
մտութիւն, ուռեցք ու քամի. Եւրոս...

Ծիծաղ ու ծիծաղը զսպելու ջանք:

Պատրիկուհի Ապամբաս — Բայց ինծի կը թւի, որ
այդ միմոսի լեզուն չափը անցնիլ սկսաւ:

Թէօֆանո — (Դժոխտ) Կը լսե՛ս, Անասդասիա, պատ-
րիկուհին կը գտնէ, որ իմ թոյլտուութիւնս չափը
անցնիլ է սկսեր:

Կուզը — Որ ըսի՛ փոթորիկ պիտի բարձրանա:

Թէօֆանո — Հերթք է: Անցի՛ր ներս: Անցէ՛ք և դուք:
Կոմսուհի Արկիրան կը բաւէ ինծի:

Կոմսուհին, խորամանկ դիմագծերով երկար ու
չոր կիներ, նոր է ներս մտած ու լուռ կեցած է մեկդի՛-
նեւերը ծալլած կրծքին: Այդպէս ալ անտարժ կը մնա,
մինչ միւս բոլորը կ'ելեն իրենց տեղերէն, խոր գլուխ
կու տան ու կը հեռանան ձախի ծառերուն մեջէն: Պատ-
րիկուհին վերջիններէն է, կ'ուզէ հետեւի անոնց: Թագու-
հին կարգիլէ ձեռքի քերել շարժումով մը:

2

Թէօֆանո — (Ժանը կ'ելնէ տեղէն ու քայլ մը կ'ընէ
դէպի պատրիկուհին) Այսպէս ուրեմն, լեզուի չա-
փը սիրող Պատրիկուհի Ապամբաս, դուն յունա-
կան ամենահին ընտանիքի մը աղնւակա՛ն զարմն
ես, իսկ ես գոհնիկ գինեպանի մը աղջիկը:

Պատրիկուհին — (Սարսափահար ետ-ետ կ'երթա) Ի՞նչ...

Թէօֆանո — Մի կեղծեր: Ձէ՛ որ այդպէս ես ըսեր:

Պատրիկուհին — Ե՛ս:

Թէօֆանո — Դո՛ւն:

Պատիկունի — Ատիկա քեզի ըսողը իմ կորուստս կը
 նիւթէ: Սո՛ւտ է, Բազիլիսա:
Թէօֆան — Սո՛ւտ է: (Բմծիծաղ) Ինչո՞ւն է սուտ:
 Դուն գեղեցիկ ես, շատ ես գեղեցիկ, բայց ես
 գեղեցիկ եմ քեզմէ ալ աւելի: Ա՞ս ալ սուտ է:
Պատիկունի — Բայց, Բազիլիսա...
Թէօֆան — Գնա՛. պէտք է ինծի քու արդարացումդ.
 միայն նայէ՛, որ քիչ երևաս աչքիս:
Պատիկունի կը հեռանա այլալա՛ծ:

3

Կոմսուհի Արկիրա — Աստուծ իմ, այդ տեսակ ուլ
 խօսք: Ո՛չ, Թագունի, չեմ հաւատար:
Թէօֆան — Հապա իր հետաքրքիր աչքերը, շարու-
 նակ ետևէս ու առջևէս: Ոտքերուս դէմը քար
 չի պիտի իյնա, Մելանիա:
Կոմսուհի — Քարը իյնա թշնամիներուդ գլխուն: Ո՞վ
 կրնա ըլլար քու կամքիդ արգելք: Ամէնքը, Թա-
 գունի, ու ամեն ինչ ստեղծւած է քու վայելքիդ
 համ-ր, քու վայելչութեանդ:
Թէօֆան — (Նրազկոտ) Ես պէտք է մնամ գեղեցիկ,
 ես պէտք է մնամ Թագունի:
Կոմսուհի — Թող արեւը երկար ըլլա՛. դուն կը մնաս
 միշտ ան, ինչ որ ես:
Թէօֆան — Ո՛չ այդպէս: Ես կը ցանկամ նորէն ու նորէն
 գեղեցիկ, միշտ նոր գեղեցիկ. ես կը ցանկամ
 նորէն ու նորէն Թագունի, միշտ նոր Թագունի:
 Պէտք է լեցնես կեանքիդ բաժակը միշտ նոր ու
 նոր, որ չցամքի:
Կոմսուհի — (Ժպտուն) Ուրիշ խօսքով՝ տամ նշանը,
 որ նաւակը մօտենա:
Թէօֆան — (Յուզւած կը ցատկէ ոտքի) Նաւակը:

Կոմսուհի — Այո՛, Թագունի, հրաճախի ետին:
Թէօֆան — Ինչո՞ւն է չէիր ըսեր:
Կոմսուհի — Թողի որ ասոնք քաշէին. և դուն կը խօ-
 սէիր: Կանչե՛մ:
Թէօֆան — Կեցիր: Պէտք է հանգիստ, բոլորովին հան-
 գիստ: Էրիկ-մարդու սանձը պէտք է ձեզ պահես:
Կոմսուհի — Անոնց սանձը միշտ է եղեր բռնիդ
 մէջը, Թագունի: Բացառութիւն է և այս մէկը:
Թէօֆան — (Կը լռէ պահ մը աչքերը զոց, ետքը կը
 քանա կամաց ու կ'ըսէ հանգիստ) Թող դա՛:

4

Կայսրուհի ցատած է իր տեղը մինակ ու հպարտ:
 Ժայռերուն մէջէն պզտիկ նաւակ մը կը մտնէ խորը:
 Օհան Գուրգէն ահագին լայնեզր գլխակ մը գլխուն կը
 ցատկէ ցամաք, գլխակը կը հանէ, կը նետէ նաւակին
 մէջ ու ինքն ալ կու գա շիտակ դեպի կայսրուհին:
Թէօֆան — (Ժպտուն, բայց կտրուկ ու համզաստ
 շարժումով մը) Ո՛չ, ո՛չ, կեցիր հոտ. մի մօտենար:
Օհան Գուրգէն — (Կը բարձրացնէ զլուխը) Ինչպէ՞ս:
Թէօֆան — Հեռուէն, հեռուէն:
Օհան Գուրգէն — Ինչո՞ւ:
Թէօֆան — Իմ կամքս չէ՛: Այդպէս կ'ուզեմ ես:
Օհան Գուրգէն — Նոր սահմաններ:
Թէօֆան — Դիցուք:
Օհան Գուրգէն — Բայց ես ատեր եմ միշտ բոլոր սահ-
 մանները, Թէ հին, Թէ նոր: (Կ'երթա դէպի կիներ):
Թէօֆան — (Ոտքի կ'եննէ ձեռքի արգիլող շարժու-
 մով մը) Ո՛չ՝ ըսի:
Օհան Գուրգէն — (Բռնելով ձեռքը) Նայէ ինծի:
 Վայրկեան մը լուռ ու յամառ կեցած եմ աչք-աչ-

քի, ձեռք-ձեռքի, կարծես պատրաստ կուելու: Յան-կարծ կայսրուհին կը քաշէ ձեռքը ետ ու քեւերուն բոլոր ստովը կը գալարի տղուն վիզը: Կը գրկէին:

Թէօֆանօ — Միայն չերեակայես, թէ կը սիրեմ քեզի: Ես ոչ-մէկը չեմ սիրած կեանքիս մէջ, ոչ-մէկը. և երբէք ալ սիրելու չեմ. կը հասկընամ, երբէք, ոչ-մէկը: Աս, այնպէս, խաղ մըն է. այդպէս կ'ուզէ հաճոյքս, քմահաճոյքս:

Օհան Պուրգէն — Լսէ, Թէօֆանօ. ամիսէ մը անցնի պիտի զօրքը արարական սահմանը. երկու օրէն կը մեկնիմ ես՝ բանակները շարժման մէջ դնելու:

Թէօֆանօ — (Ժաղրով) Ա՛, վերջապէս. կ'ազատիս բանդէդ, ոսկի վանդակէդ: (Լուրջ) Ո՛չ, չեմ ազատիր: Ամբողջ ամառը քեզի, կռիւներուդ, արաքներուդ, ինչի որ կ'ուզես: Բայց աշունը գալուն պէս դարձող զօրքին հետ պէտք է ըլլաս հոս: Լսեցիր: Ձմեռն ու գարունը դուն իմս ես:

Օհան Պուրգէն — Ո՛չ, թաղուհի, ես վճռած եմ այլևս ոտք չդնեմ այս քաղաքը... Իբրև մուրացիկ:

Թէօֆանօ — Մուրացիկ:

Օհան Պուրգէն Ամեն գալուս նոյն յաղթական տափակ ընդունելութիւնը Ոսկի դռներէն մինչև Կրկէսը. վրայէն ալ արքունի գանձէն նւէր մը խոշոր. ողորմութիւն չէ, հապա ի՞նչ է, որ մուրացկանի մը առջևը կարծես կը նետես: Եւ վերջապէս դուն, ի՞նչ է այս քու սէրդ, Թէօֆանօ: Դուն ինքըզինքդ կու տաս ինծի, ինչպէս ողորմութիւն մը, որ կը հաճին մուրացկանին:

Թէօֆանօ — (Մտնելով) Զօրավար...

Օհան Պուրգէն — Ա՛յ, «զօրավար» կը նետես երեսիս, որովհետև զօրավար ըսածդ սուր մըն է միայն ուրիշի ձեռքին: Իսկ ես այլ ես չեմ ուզեր ըլլամ

սուր մը ուրիշի ձեռքին: Կ'ուզեմ ըլլամ իմ սուրս իմ ձեռքիս:

Թէօֆանօ — Կ'ըմբռնես դուն ինչ որ լեզուդ էր խօսի: **Օհան Պուրգէն** — Կ'ուզեմ թարգմանեմ: Այս քաղաքը

մտնել ուզողը իր բանակներովը պիտի գա:

Թէօֆանօ — (Կեցած է լուռ ու խոժոռ):

Օհան Պուրգէն — Լսեցիր:

Թէօֆանօ — Յանդուգն է խօսքդ. կը վայլէ դէմքիդ:

Օհան Պուրգէն — Իոկ քու կամքդ:

Թէօֆանօ — Խօսքդ լսեցի. չտեսա գործդ:

Օհան Պուրգէն — Լաւ. ուրեմն կրնանք բաժնւիր: (Ձեռքը կ'երկարէ հրաժեշտի):

Թէօֆանօ — (Առանց ձեռքը տալու եւ երգիծանքով) Երբ գալու ըլլաս քու բանակներովդ, այն ատեն վճիռները կու տաս դուն. հիմա դեռ քիչիկ մը կանուխ է կարծեմ. դեռ իմս է հրամանը:

Օհան Պուրգէն — Հրամայէ:

Թէօֆանօ — Այսպէս, պարտէզի մը չորս ճամբուն վրա չենք կրնար բաժնւիր իրարմէ: Վաղը կու գաս ինծի, հրաժեշտի: Կու գասնոյն ժամուն, նոյն ճամբով, որ գիտես. միայն խնդրեմ ոչ այդ լուրջ դէմքդ, ոչ ալ այդ ճգնաւորի տրամադրութիւնդ:

Օհան Պուրգէն — (Աշխուժ) Ո՛չ, Թէօֆանօ: Վաղը գիշեր լըջութիւնն աւ ճգնութիւնը, ինչպէս և բոլոր քրիստոնէութիւնս կը հանեմ, կը թողնեմ տունը ու կը մտնեմ նաւակս քու այն գողտրիկ ամառը երթալու: Ինչպէս հին հեթանոս յոյնը, երբ կը նստէր իր նաւը Աֆրոտիտէի կղզին սիրու տաճարը երթալու: Ինչպէս հին հեթանոս յոյնը կու գամ վաղը գիշեր, վերջին անգամ մը քու երկնային գեղեցկութիւնդ փառաբանելու ու պաշտելու քու աստուածային մերկութիւնդ:

Թեօճանօ — (Չեղքովը կը գոցէ անոր բերանը) Լոէ:

Հրամանատարը կը համբուրէ կնոջ գոյգ ձեռքերը, կը ցատկէ նաւակը, կը դնէ գլխարկը ու քիավարելով կ'ելլեն խորեհն դուռ: Թագունին կեցած է վայելի ժպիտք երեսին ու կը հետեւի հեռացող նաւակին: Գլխու քերել շարժումով մը վերջին անգամ բարեւելին ետք, վեա ու յաղթական կը շարժուի առաջ դեպի ձախի ելք:

5

Վասիլ Լեկապէն — (Նոյն միջոցին կը մտնէ աջէն, երկու քայլ կու գա դէպի թագունին եւ լսու ու խորը կը խոնարհի):

Թեօճանօ — (Նախ կանգ կ'առնէ այլալաժ, բայց իսկոյն կը զսպէ ինքզինքը ու կ'ըսկսի խնդալ շինծու-անհոգ ծիծաղով մը) Մեծ պարզիմոմէնը ելեր է պոռոյտի. կարօտեր է ծովու հեքին, ծովուն բացին, անց ու դարձին... Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛:

Վասիլ Լեկապէն — Չգիտէի, որ այս կողմն է թագունին: Կը թափառէի աննպատակ:

Թեօճանօ — Ո՞վ կը կասկածի: Ու կը փնտռէիր հետք մը միայն. է՛, գո՛հ ես հիմա. գոնէ ճանչցա՞ր. ըսէ նայի՞մ՝ ինչ տեսար:

Վասիլ Լեկապէն — Ես ոչինչ չտեսա, կայսրունհի,

Թեօճանօ — Դարձիր. դարձիր կրունկներուդ վրա ու վազէ ինկիր տիրոջ ոտքերը, ինչպէս որ կը վայելէ հաւատարիմ շանը: Վազէ, ան կը վարձատրէ քեզի, կու տա ոսկի, կու տա պաշտօն: Գնա՛, շուտ, ինկիր ոտքը ու պատմէ՛ ինչ որ տեսար:

Վասիլ Լեկապէն — Ես ոչինչ չտեսա, կայսրունհի:

Թեօճանօ — Հա՛. պահել կ'ուզես ձեռքդ այդ նոր ու սուր զէնքը, որ խաղցընես աչքերուդ դէմը արեւուն տակ ու շինես ինծի ալ գործիք մը քեզի: Բայց չէ՞ս վախնար, որ յանկարծ խլեմ

ձեռքէդն որ զէնքդ ու նորն զէնքով թափել տամ աչքերուդ լոյսը, որով գուն տեսար:

Վասիլ Լեկապէն — Ես ոչինչ չտեսա, կայսրունհի:

Թեօճանօ — (Կտրուկ) Այո՛, դուն ոչինչ չտեսար: Իրաւէ: Գաղտնիք մը չէ, Վասիլ Լեկապէն, ոչ քեզի և ոչ ինծի, որ մենչ միշտ կեցած ենք եղեր իրար դէմ ահա այսպէս, իբրեւ երկու թշնամի:

Վասիլ Լեկապէն — Ինչպէ՞ս կը համարձակի քու ոտքիդ փոշին:

Թեօճանօ — Դուն չես կրնա ներեր ինծի, որ ես կին եմ ու կը տիրեմ. ես չեմ կրնար ներեր քեզի, որ քեզի դէմ անգոր եմ:

Վասիլ Լեկապէն — (Խոնարհ) Կայսրունհի...

Թեօճանօ — Այս պալատը հարս եկած օրէս ենթարկեր եմ ինծի ամենքը, վարեր եմ ամենքը, ինչպէ՛ս ուզեր եմ, անգոր եմ եղած միայն քու հանդէպ:

Վասիլ Լեկապէն — Ինչպէ՞ս, կայսրունհի: Ինծի պէս չնչին խորհրդակաւն մը, հասարակ պալատական մը...

Թեօճանօ — Դուն հասարակ պալատական մը չես. դուն միակ պալատականն ես այս պալատին մէջ. դուն պալատը ինքն ես, քու ուսերուդ են յենած այս պատերը:

Վասիլ Լեկապէն — Շատ մեծ պատիւ կ'ընէ ինծի կայսրունհիս իր շռայլ կարծիքովը:

Թեօճանօ — Ի՞նչ կարիք ծեփծեքումի. չէ՞ որ մենք իրար հասկըցեր ենք միշտ, միեւնոյն է, խօսինք թէ լռենք: Վասիլ Լեկապէն, մենք ենք այս պալատի հոգին, ես ու դուն, միշտ բաժնւած ու միշտ կապւած իրարու, միշտ թշնամի ու միշտ յենած իրարու: Կապւած ենք, որովհետեւ կ'ատենք իրար, կ'ատենք, որովհետեւ պէտք է յենելնք իրարու: Ես գիտեմ, որ դուն հիմա չես յայտնելու

նչ-որքին ինչ որ տեսար: Խօսէ, հրն է այն
 փրկանքը, որ զուն կը պահանջես ինծմէ:
 Վասիլ Լեկապէն — Քաւ, կայսրուհի: Ինչ փրկանք,
 Թէօֆանօ — Խօսէ, ինչ է քու պահանջը:
 Վասիլ Լեկապէն — Ըլլալ քու խոնարհ ծառայ, ըլլալ
 արժանի վստահութեանդ, ըղձիդ, ծրագրիդ:
 Թէօֆանօ — (Փալտուն) Տեղեակ ըլլալ կ'ուզես. կ'ուզես
 իմանամ ինչ որ կը դառնա, ինչ որ ես կ'ուզեմ:
 Վասիլ Լեկապէն — Եթէ իմ կայսրուհիս արժանի
 համարէ ինծի այդ գերագոյն բաղդին:
 Թէօֆանօ — Իսկ հւրիշ:
 Վասիլ Լեկապէն — Ողջութիւնդ, կայսրուհի:
 Թէօֆանօ — (Հպարտ) Աղէկ: Կ'ըլլա՞ն ուզածդ. յանկար-
 ծակի չես գար: Կ'երդնում քեզի... գեղեցկու-
 թեանս վրա: (Դուրս:)

6

Վասիլ Լեկապէն — (Քիչ մը ստեն կը մնա իր խո-
 նարն դիրքովը, վերջը կամաց-կամաց կը քարծ-
 րանա, կը շտկւի, կը նայի անոր ետեւէն հիա-
 ցումի ու չարութեան խառն արտայայտու-
 թեամբ ու կը խօսի հետզհետէ աճող դառնու-
 թեամբ) Թող գա, Թող գա աս ալ, Թող գա աս
 մէկն ալ. և ամեն եկող Թող գա ու անցնի քու
 վրայէդ: Ես կ'ուզեմ, որ բոլորը, բոլորը գան ու
 անցնին քու վրայէդ. և բոլոր անոնք որ եկեր
 ու անցեր են քու վրայէդ, կոխեմ ես ոտքերուս
 տակը ու քալեմ անցնիմ իրենց վրայէն: Մինչև
 որ... մինչև որ օր մըն ալ նետեմ քեզի քայլե-
 բուս տակը, կոխեմ ու անցնիմ և քու վրայէդ,
 քու այդ գոռոզութեանդ, քու այդ գեղեցկու-
 թեանդ վրայէն. քու... քու... էգ:

Երկրորդ Արար

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՀԱՅՏԵՆՔԻ ԱԿԼԵՌԴԸ ՏՈԳՐԻՍԻ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՄՕՏԻԿ
 ՅԱՄ ԱՌԱՍՏԱՂՈՎ ՍԵՆԵԱԿ ՄԸ

Միակ մուսքը նակսեմ է, որ բաց է միտս ու կը
 հանէ պայծառ յուսաւորած սրահը:

1.

Արխոնդ Դուկաս՝ խոժոռ արայայտութեամբ, նա-
 դաս ու տարիք մարդ մը, Արխոնդ Թոռնիկ՝ ներմը-
 կած, բայց բարձր ու կենսուրախ:
 Արխոնդ Թոռնիկ — Տեղն է, Թող այդ Ֆոկասը հոգիդ
 ալ հանէ. քեզի պէս կծծիին այդպէս ալ պէտք է:
 Արխոնդ Դուկաս — Չի՞ մարտեր:
 Արխոնդ Թոռնիկ — (Դուրը ցոյց տալով) Իսկ այս
 մէկը: Տեսնո՞ւ դուն կայսր ըլլալու մարդը:
 Արխոնդ Դուկաս — Հա. քէֆը տեղն է:
 Արխոնդ Թոռնիկ — (Դնէ) Ի՞նչ:
 Արխոնդ Դուկաս — (Մատներուն վրա համբերով)

Ֆոկասները, Գուրգէնները, Սկլերոսները. հա-
 այս երեք տունը չէ. բոներ են Անատոլիի լաւա-
 գոյն թեմերը, լաւագոյն հողերը, ամեն պաշտօն
 ամեն դիրք. այսահագին բանակն ալ դրեր են մէջ-
 տեղը, հեծեր են վրան, ղէ իհարկէ, որ կ'ուզեն
 կայսր դառնա: Ֆոկասը հասաւ իր մուրագին,

հիմա հերթը Գուրգէնինն է. վաղն ալ անշուշտ
կու գան Սկիւրոսները:

Արխանդ Թուռնիկ — Իսկ միւս օրն ալ... Դուկանները:
Չէ՞ որ դուք ալ մեծ տուն էք, ընդարձակ հողեր,
ինչքան ալ որ Ծովասը չորս ծայրերէն կը խուզէ:
Հ'ըմ... ճաղատ գլխուդ մէջ գուցէ դուն ալ
երազ կը տեսնես, հէ... բիւղանդական զահին
վրա, սմնկ, ոտքերդ փառաւոր երկնցուցած:

Արխանդ Դուկաս — Մի խնդար, լաւ չէ, լաւ չէ:

Արխանդ Թուռնիկ — (Ժաղրական) Ի՞նչը, ա՛յ քաւթառ:

Արխանդ Դուկաս — Հոն տիրող կայսերական տուն կա,
օրինաւոր ժառանգներ կան: Սուրբ բան է ժա-
ռանգական իրաւունքը:

Արխանդ Թուռնիկ — Ա՛, սո՛ւրբ, իհնարկէ... ախոռներէն
դուրս եկած:

Արխանդ Թուռնիկ — (Ապուշ շեշտով) Հ'ը:

Արխանդ Թուռնիկ — (Գրգռւած) Այդ քու սուրբ կայսե-
րական տան հիմնադիրը ասկէ ուղիղ հարիւր
տարի առաջ պալատի ախոռներուն վերակացուն
էր ու ինծի պէս ալ պարզ ու անսուրբ հայ մը.
բայց խելքը տեղը, ճարպիկ, ատիկա արդէն ուրիշ
բան է: Հիմա իր լակոտները դարձեր են մէյմէկ
«ծիրանեծի՛ն», «ժառանգակա՛ն», «սո՛ւրբ»: (Հըն-
լով) Հ'ը, դո՛ւն, իշո՛ւ սուրբ:

Արխանդ Դուկաս — Եղբայր, խօսէ առանց հայհոյելու:

Արխանդ Թուռնիկ — Կարելի է քեզի հետ առանց հայհո-
յելու: Եւ վերջապէս հարցնող ըլլա՛ Քու ինչո՞ւ
է պէտք այդ բոլոր սուրբ ու նուրբ օրէնսգիտու-
թիւնը: Հողերդ ետ ստանալ կուզես, թէ ոչ: Եւ
գէշ կ'ըլլա, որ տղադ նորէն ոտք դնէ պալատը:
Արխանդ Դուկաս — (Մտնալով) Ինչո՞ւ պիտի գէշ ըլլա.
շատ ալ աղէկ կ'ըլլա:

Արխանդ Թուռնիկ — Քանի որ դեռ այդչափ խելք ունիս
խելապատակիդ մէջ, դէ՛, քոց պոհէ բերանդ ու
(ներս մտնողները մատնանիշ ընելով) բաց
պահէ աչքերդ:

2

Մահեն կ'երեւան չորս հոգի, որ խօսելով առաջ
կու գան: Ի՞նչա՞ն Անդոկ՝ Հաւտեմ գաւառի տէր՝ բարի
ու վիթխարի մարդ մը: Կոմս Սկիւրոս՝ հասուն տարիքի,
խելացի դիմով: Գնդապետ Վահրամ՝ տալ ու երեսա-
սարդ: Չորրորդը՝ Օհան Գուրգէն:

Կոմս Սկիւրոս — ...Ճամբա չի տար ոչ ոքի, ամեն
տեղ ինքը... ի՞նչ մէկը ըսեմ: Դժգոհ են ամենքը:
Օհան Գուրգէն — Ամենքը: Ո՞վ է այդ ամենքը:
Կոմս Սկիւրոս — Միթէ չէ՞ս զգար բանակին մէջի
խուլ տրտունջը:

Օհան Գուրգէն — Ստրուկներու տրտունջը, գիտեմ: Բա-
ւական է իր գահին բարձունքէն պոռա անգամ
մը, որ բոլորն ալ մտնեն իրենց ծակերը:

Ի՞նչա՞ն Անդոկ — Իրաւ է հրամանատարը: Այդպէս է:
Գնդապետ Վահրամ — Ա՛, ոչ ամենքը, իշխան Անդոկ,
ոչ ամենքը:

Ի՞նչա՞ն Անդոկ — Այդպէս որ չըլլար, հիմա պատկերը
ուրիշ կ'ըլլար:

Արխանդ Թուռնիկ — Ամեն բանակ կ'արժէ իր կայսրը:

Օհան Գուրգէն — Եւ ամեն կայսր կ'արժէ իր բանակը:

Արխանդ Դուկաս — Հրամանատար, իզուր կը մեղա-
դրես: Կամաց-կամաց: Դուն ալ ձիդ շատ շուտ
թամրող մարդ ես:

Օհան Գուրգէն — Իսկ ժամանակը, կը կարծես, որ
սպասէ քեզի ու քու ձիուդ: Պէտք է որսալ պա-
տեհ ժամը: Չէ՞ս տեսներ, ինչպէ՞ս խարխլած,

ինչպէս քայքայւած են ներքուստ մեր շուրջի արաբ իշխանութիւնները և ինչպէս թեթափ է Մահմետի ոգևորութիւնը: Պէտք է խորտակել արաբ, հուժկու զարկով մը այդ փտտած շէնքերը և քշել մահմետականութիւնը դէպի իր անապատը, ուրկէ ան դուրս է եկեր:

Արխանդ Գուկաս — Հա, եթէ կարողանայինք...

Օհան Գուրգէն — Եւ միայն մտ: Հապա բուկարները, ոռոսները և բոլոր միւս բարբարոսները, ատոնց բոլորի մագէն պէտք է բռնել ու քաղաքակրթութեան տակ պէտք է քաշել: Պէտք է վերցընել մէջտեղէն միւս մանր-մունր անկախութիւնները մեր պետութեան սահմաններուն վրայէն ու սահմաններուն ետեէն: Եւ այդ բոլորի աւերակներուն վրա կառուցանել նոր շէնք մը, նոր ու ամուր միաձոյլ պետութիւն մը կողկասի ձիւներէն մինչև հարաւի ծովը, պարսիկ ու արաբիկ անապատներէն մինչև սկիւթ տափերը:

Գնդապետ Վահրամ — (Ետիշտակւած) Տար մեղի, հրամանատար, տար մեղի: Մենք քեզի հետ ենք, քու ետեէդ. բոլոր զնդերդ քու սուերիդ պէս քու ետեէդ. տար մեղի:

Օհան Գուրգէն — Պետութիւն մը, որուն կենդրոնը, սիրտն ու գլուխը ըլլա մեր այս երկիրը, մեր այս սիրուն ու հարուստ Անատոլիոյ Պետութիւն մը, որուն ստեղծողը ըլլանք մենք, բարձրացնողը ըլլանք մենք. մեր պետութիւնը. մեծ և նոր անատոլիկ պետութիւն մը. նոր Անատոլի մը:

Գնդապետ Վահրամ — Նոր, նոր Անատոլի մը:

Արխանդ Թառնիկ — (Գուրգէնին, կատակով) Իսկ կայսրը. հարցուցէր ես իր կարծիքը:

Գնդապետ Վահրամ — Կայսրը. Թող ջարդենք իր հաւա-

տարիմ զնդերուն քիթը. անկէ ետքը կը հարցընենք իր կարծիքը:

Արխանդ Թառնիկ — (Մտնալով) Ա՛ շուն. քու պոչդ ալ կոխեր է, հա, այդ կապաղովկացի արջը:

Կոստ Սկլերոս — Լսէ, Գուրգէն. այս պետութեան բաղդը արդէն միշտ է եղեր մեր ձեռքը. ինչի՞ կը նմանէր Բիւզանդիան առանց Անատոլիի. ի՞նչ հող, ի՞նչ ուժ, ի՞նչ բանակ: Մենք ենք տէրը, մենք պիտի ըլլա կայսրը. դուն ալ մեր կայսրը:

Գնդապետ Վահրամ — (Հրճանքով) Ա՛խ, երբ պիտի բարձրացընենք քեզի վահանի վրա, ամբողջ բանակին դիմացը: Կեցցէ մեր կայսրը:

Արխանդ Թառնիկ — Կամաց, ա տղա: Այդ տեսակ բաները կընեն, չէն պոռար:

Արխանդ Գուկաս — Ա՛յ, այդ մէկը իրաւ է. լռելով,

լռելով:
Թոխան Անդոկ — Մեր բանակները արդէն քու ձեռքդ են: Անունիդ հմայքը մեծ է և միւս զնդերուն մէջ. պէտք է միայն քիչ մը աւելի շահագործել առաջիկա արշաւանքը: Մնացածը քու դիտնալիք բանդ է: Հրամանը կուտաս, երբ որ յարմար կը գտնաս:

Օհան Գուրգէն — (Կարծես հեզնոտ) Շնորհակալ եմ. լսեցի:

Գնդապետ Վահրամ — Բայց դուն կարծես վստահ չես և մեղի: Կ'ուզե՞ս երդում ուտենք քու մերկ սուրբիդ վրան:

Օհան Գուրգէն — Երդումն ի՞նչ բան է, տղա: Մարդիկը իրար կապողը յափշտակութիւնն է, եթէ մարդիկ սիրտ ունին:

Արխանդ Թառնիկ — Այդպէս է, հրամանատար:

Օհան Գուրգէն — Մարդիկը իրար կապողը հաշիւն է,
եթէ մարդիկ խելք ունին:

Արխանդ Գուկաս — Այդպէս է, հրամանատար:

Օհան Գուրգէն — Ես գիտեմ, որ դուք կուգաք ինծի
հետ, եթէ կա մէջս այն բոցը որ կը վառէ, եթէ
կա մէջս այն ուժը, որ կը վարէ: Ես գիտեմ,
որ մենք կապւած ենք իրարու: Ելէք և ամեն
մարդ իր գունդը:

Կոմս Սկլերոս — Ուրեմն կը հանդըպինք Հալէպի տակ:

Օհան Գուրգէն — Աստուծո՞ւմ:

Իսխան Անդոկ — (Սկլերոսին) Ես հրամանատարի հետ
եփրատէն, դուն Տաւրոսէն, կայսրը Ամանոսէն:

Արխանդ Թոռնիկ — (Գուրգէնին) Իսկ հոս դեռ կը մնաս:

Օհան Գուրգէն — Խօսելիք ունիմ իշխանին հետ:

Իսխան Անդոկ — Հրամանատարը այսօր իմ հիւրս է:

3

Կը մնա Օհան Գուրգէն, որ կ'երթեւեկէ սենեակին
մեջ մտածկոս: Շուտով կը վերադառնա եւ տան տէր:

Իսխան Անդոկ Գիտե՛ս, Գուրգէն, քու գծածը սքան-
չելի ծրագիր է:

Օհան Գուրգէն — Իմ նոր Անատոլիս: Հաւնեցմոր:

Իսխան Անդոկ — Գլուխ բեր, գլուխ բեր, Գուրգէն,
ստեղծէ այդ մեծ ու հզօր պետութիւնը, այդ նոր
Հռոմը ու դուն կը դառնաս անմահ:

Օհան Գուրգէն — Անմահ:

Իսխան Անդոկ — Այո՛. դարեր ու դարեր, որքան
ատեն որ այս աշխարհքը կա, որքան ատեն որ
պատմութիւնը կա:

Օհան Գուրգէն — Իրաւ, Անդոկ, քեզի այդպէս կը
հետաքրքրեն այդ դարերը, այդ պատմութիւնը,
այդ հեռաւոր աշխարհքը:

Իսխան Անդոկ — Բեզի ո՛չ:

Օհան Գուրգէն — Ինծի համար վաղը չկա: Վաղը
իմա չէ:

Իսխան Անդոկ — Այո՛, նեղ մտքով: Բայց զահը, փառքը,
գործը, ատիկա կա ու կը մնա:

Օհան Գուրգէն — Ո՞վ ըսաւ քեզի. ամեն փառք ու
ամեն գործ ստեղծւած է միայն օրւան մը հա-
մար: Եւ վերջապէս ինծի՞ ինչ՝ մնացեր է թէ ոչ:

Իսխան Անդոկ — Բայց... այն ատեն ալ ո՛ր կը ձգ-
տիս. ինչո՞ւ այդ նոր պետութիւնը, որ ստեղծել
կ'ուզես, որուն վրա ամբողջ բաղդդ ու ամբողջ
կեանքդ կրնաս վտանգեր:

Օհան Գուրգէն — Գուցէ՛ և ճիշտ ատոր համար: Գրաւիչ
են միայն այն խաղերը, որուն վրա մարդ իր
կեանքն ու մահը կը դնէ:

Իսխան Անդոկ — Ուրեմն միայն խաղի՞ համար:

Օհան Գուրգէն — Հապա ի՞նչ կ'ուզէիր: Ըսէ, խնդրեմ,
ի՞նչ հրապոյր, ի՞նչ իմաստ կը մնա կեանքին
մէջ, եթէ հանես մէջտեղէն այդ խաղը, եթէ հա-
նես կեանքին մէջէն կեանքին, բաղդին ու աշ-
խարհին հետ խաղալը: Ըսէ, տեսնեմ, ապրած-տե-
սած մարդ ես դուն, ի՞նչ կը մնա տակը:

4

Դռներուն մեջ կ'երեսա Իսխան Անդոկի աղջիկը՝
Հաննա, փանի շուրջ, նուրբ կազմով, յսակ դիմագծերով,
մեծ ու խոր աչիք, առաջ հուսմ մը քիկունքին: Հագած
է քեւաւոր սոյլա, որուն ծալքեր կը ծածկեն ոտքերը:
Հրամանատար կը կտրէ խօսքը, կ'ելնէ ոտքի ու
կը մնա անշարժ, մինչ աղջիկը աչիքը անբարբ անոր
դիմքին յառած հանգիստ կը մօտենա ու կը կենա դիմը:

Հանճա (Ձախ ձեռքը կրծքին, աջը վեր ըստ ճրագնե-
լով) Գալէ բարի, զօրավար:

Օհան Գուրգէն — (Բարեւի նոյն ղիւրքով) Բարին արեւդ,
օրիորդ: (Վարկեան մը լուռ ու յամառ կը նա-
յին իրար): Ինչքան փոխւեր ես այս մէկ
տարւան մէջ. կազմդ, դէմքդ, արտայայտու-
թիւնդ:

Իսխան Անդոկ — Մեծցե՞ր է, չէ: Ահա, հրամանատար
ինչ որ կը մնա կեանքին տակը, երբ բոլոր փո-
թորիկները կ'անցնին: Ինչի՞ նման պիտի ըլլար
իմ ծերութիւնս, եթէ ուրախութեան այս շողը
տւած չըլլար ինծի Աստուած, իր մօրը թողած
այս միակ արեւ յիշատակը, երիտասարդութեանս
այս վառ ու ոսկի յուշիկը:

Օհան Գուրգէն — Կը տեսնեմ:

Իսխան Անդոկ — Հա, քեզի պիտի զգուշացնեմ՝
աղջիկս նշանաւոր ստրատել է. ամբողջ ձմեռը իմ
ու քու կռիւներէդ է պատմել տւեր ինծի: Իմ
հոգիս հանեց, հիմա կարգը քուկինդ: (Աղջկանը)
Ահա հրամանատարս կը յանձնեմ քեզի, հար-
ցնւր ինչքան կ'ուզես: (Գուրգէնին) Ձեմ ուշա-
նար, հրամանատար: (Դուրս):

Օհան Գուրգէն — Ա՛, կրնաս և ուշանար, երբ հոս այս-
պէս ընկեր տւիր ինծի:

5.

Օհան Գուրգէն — Հսէ. կ'ուզէի լսեմ առաջին խօսքդ:

Հանճա — Ուրախ եմ, որ նորէն եկար:

Օհան Գուրգէն — Ուրախ եմ և ես, որ նորէն կը տեսնեմ
քեզի, քու այդ խրոխտ ու ազնիւ կերպարանքդ, իմ
այս հայրենի լեռներուս նման, քու բլրեղ ու

անբիծ հոգիդ, մեր այս սարներու ձիւներուն նման:
Հանճա — Ոչ, զօրավար, մի հեղներ ինծի: Դուն պէտք
չէ, որ ծաղրես ինծի:

Օհան Գուրգէն — Ծաղրեմ:

Հանճա — Ես գիտեմ: Դուն ապրած ես լայն ու թա-
փով. տեսած, վայլած ու տիրած ես կեանքը. քու
ոտքերուդ տակն են ամենէն գեղեցիկները,
ամենէն բարձր դիրք ունեցողները. քեզի կ'երա-
զեն ամենէն շքեղ, ամենէն հմայիչ հոգիները:

Օհան Գուրգէն — Ձգէ. մի յիշեցնէր ինծի վարի
աշխարհը, հին, այն ցածի կեանքը: Ես հիմա իմ
ձիւնոս լեռներուս գիրկն եմ, իմ պատանեկու-
թեանս թարմ ու մաքուր ոլորտին մէջ, ուր ես
հիւսեր եմ երբեմն ամենէն միամիտ, ամենէն աղ-
ւոր ու ամենէն աւելի վեր խոյացող իմ երազներս:

Հանճա — (Ձերմ) Հոս... այս լեռներուն վրա...

Օհան Գուրգէն — Այո, իմ այս անբիծ, վեհ լեռնե-
րուս, որոնց թախիժը այնքան աւելի յամառ կ'ըն-
կերանա միշտ ինծի, որքան աւելի ցած իջ-
նեմ, որքան աւելի հեռան: Եւ գիտե՞ս, մեր
անցած տարւան հանդիպումէն իվեր, երբ մեղմ
կարօտ մը կը քաշէ ինծի դէպի մեր սարերուն
ճերմակ բարձունքները, այդ կարօտը քու ազնիւ
կերպարանքիդ հետ զուգորդ կը ներկայանա աչ-
քերուս: Ձմեռը յաճախ յիշեր եմ ես քեզի:

Հանճա — (Գլուխը կախելով) Գիտեմ:

Օհան Գուրգէն — Գիտե՞ս...

Հանճա — Եւ ատոր համար է, որ վստահ էի վերըս-
տին զաւուրդ:

Օհան Գուրգէն — Ուրեմն կ'ըստասէիր:

Հանճա — Ամբողջ տարին: Իսկ երբ իմացա, որ բա-
նակներդ այս կողմէն պիտի անցնին Եփրատը՝

կ'ըսպասէի ամէն օր: Եւ, ա՛յ, եկա՛ր: Կը տեսնեմ,
որ այնքան ալ միամիտ չեմ, ինչպէս որ կը կար-
ծես, և քու հոգիիդ մուտքը բոլորովին գոց չէ ինծի:
Օհան Պուրգէն — (Ակընթարթ մը լուռ եւ յանկարծ
ջերմ շեշտով): Եկա՛ւ, եկու՛ր նստէ: Եւ պատմէ
ինծի՛ ինչ որ կ'ապրիս հոս, ինչ որ կ'ընես, ինչ
որ կը մտածես այս սարերուն մէջ:

Հաննա — Ո՛չ. մի հարցընէր:

Օհան Պուրգէն — Անախոթ է քեզի:

Հաննա — Ընդհակառակը. միայն առ է, որ սիրտս պո-
ռալ կ'ուզէ, քանի եկեր ես, բայց կը վախճամ,
որ բեռ դնեմ խղճիդ վրա:

Օհան Պուրգէն — Բ՛եռ. իմ խղճիս: Դիր, դիր այդ
բեռը, մի վախճար:

Հաննա — (Գլուխը կախելով) Ո՛չ, չըլլար...

Օհան Պուրգէն — Սոսէ, օրիորդ. ես կ'ուզեմ, որ ըսես:

Հաննա — Կ'ուզես՝ գիտցիր: (Կ'եննէ ոտքի) Ես... ես:
ամբողջ ժամանակը մտածեմ եմ միայն քեզի,
ապրեմ եմ քու ըսած բառերովդ, քու փառքովդ,
քու հպարտութեամբդ. ես ապրեմ եմ քեզմով. իմ
ամբողջ հոգիս կ'ապրի միայն քեզմով:

Օհան Պուրգէն — (Ինքն ալ կ'եննէ ոտքի ու մտածելով):
Դուն դեռ չես ճանչնար կեանքը: Ամբողջ հոգին
կարելի չէ տալ ուրիշին: Եւ կեանքի մէջ, գիտ-
ցի՛ր, ո՛չ-մէկը չարժեք քու այդ նւէրին:

Հաննա — Այն ատեն կեանքը ինչ կ'արժէ ինքը ա-
ռանց այդ նւէրին:

Օհան Պուրգէն — (Շեշտ ու լուռ դիտելէն ետքը) Իսկ
ինծմէ՛. ինչ կ'ըսպասես հիմա ինծմէ:

Հաննա — Ոչինչ:

Օհան Պուրգէն — Ո՞րքան ըսիր՝ կ'ըսպասէիր իմ գալուս:

Հաննա — Քու տեսքդ, ձայնդ, խօսքդ. գուցէ շատ կը

գտնես և ատիկա: Ա՛ռ, առ ալ ետ առ, եթէ հարկ
կ'ըզգաս: Ահա՛ դուռը, ուրկէ ներս մտա ես. կ'ու-
զեմ քաշւիմ ու ալ չտեսնես երեսս, բնաւ, չլսես
անունս:

Օհան Պուրգէն — (Ժպտուն) Ո՛չ. ֆնացի՛ր ու մի ըս-
պաւնար:

Հաննա — Սպառնամ, քեզի:

Օհան Պուրգէն — Թո՛ղ: Ըսէ ինծի՛՝ որ ժամանակէն է,
որ ես կ'ապրիմ քու հոգիիդ մէջ:

Հաննա — Այն վարկեանին, երբ աչքերս տեսան քեզի:

Օհան Պուրգէն — Ե՞րբ էր ատ. լաւ. չեմ յիշեր:

Հաննա Դուն չես գիտեր: Բանակները կը դառնային
վերջին Կիլիկեան արշաւէն ու կայսրը իր յաղ-
թական մուտքը կ'ընէր Կեսարիա: Ես հիւր էի
հոն: Անցաւ կայսրը անապիւն բաղմունքեան, բո-
լորի փառաբանութեան ու սաղմոսերգութեան մէ-
ջէն: Հազիւ էր անցեր, որ շուրջն կանանց մէջ
փափսուք մը ինկաւ. քու անունդ կ'անցնէր շըր-
թունքէ շրթունք: Հետաքրքիր աչքերս դարձուցի
ու իսկոյն տեսա քեզի: (Ժամը ու երազկոտ)
Ճերմակ ու հպարտ ձիուդ վրա... յոգնած ժպիտ
մը շրթունքիդ... և ինծի այնպէս թւեցաւ, թէ
դուն կը խղճայիր այդ եռացող բաղմունքին, որ
իրարու վրա կը մագլցէր իր կայսրը տեսնելու.
ինծի այնպէս թւեցաւ, թէ դուն կը խղճայիր նաև
կայսրը, որ ոսկեհոռ լայն ու երկար հագուստ-
ներուն տակ կորած՝ կեցեր էր անշարժ ոսկի
կառքին վրա իր փառաբանութեանը ունկընդիր:

Օհան Պուրգէն — Օրիորդ...

Հաննա — Բոլոր ձեռքերը յանկարծ բարձրացան դէ-
պի քեզի, թնդաց անունդ հազարաւոր բերաննե-
րէ, կիրն ու աղջիկ իրենց ձեռքի, իրենց կրծքի

ծաղիկները կը նետէին ձիուդ ոտքերուն տակը. ժպիտ ու սէր կ'անձրեւէր վրադ, երբ թեթեւ բարեւոյ մը անցար մեր առջեւէն: Այնպէս մոլոր էր նայեալքդ ու այնպէս տխուր: Այդ աղմկող բազմութեան ծովուն վրա հեռու, հեռու էր քու հոգիդ, տխուր ու մինակ. միս-մինակ: (Կը լռէ:)

Օհան Պուրգէն — Կեցեր եմ դէմդ, կը լսեմ քեզի, կը նայիմ քեզի ու չեմ հաւատար ոչ ահանջիս, ոչ աչքերուս: Ո՞վ ես դուն, զարմանալի աղջիկ. և ո՞ր-կէ յայտնեցար ինծի:

Հաննա — Ըսէ ինծի, զօրավար, ինչո՞ւ էիր այն օրը այնպէս տխուր ու մինակ:

Օհան Պուրգէն — Մինակ. ի՞նչ ըսել է մինակ. ո՞վ չէ մինակ. մարդս երբ չէ մինակ:

Հաննա — Այդպէս: Իսկ տխուր:

Օհան Պուրգէն — (Մտածելով) Ուրախութիւն ունի կռիւ երթալը, ուրախութիւն ունի կռիւ տալը, ես չեմ սիրեր կռիւ գառնալը:

Հաննա — Բայց այնպէս փառքով ու յաղթական:

Օհան Պուրգէն — Յաղթանակը աղընթաթ մըն է, իսկոյն կը ցնդի ու կ'իյնա աչքէդ հմայքին կապը: Իսկ բաց աչքերը կը տեսնեն միայն մեր խեղճութիւնը: Կը տեսնեն՝ թէ ինչքան ողորմելի ու չնչին բան է եղեր, որուն համար դուն կռուի ես, կը տեսնեն՝ թէ ինչքան գոհիկ ու թշուառ բան է եղեր հենց ինքը կռիւը, որ դուն կռուի ես:

Հաննա — (Մեծ կարեկցութեամբ) Զօրավար...

Օհան Պուրգէն — Չեմ կրնար մոռնար Պետքար լեռան գազաթը:

Հաննա — Պետքար լեռան քու փառաւոր կռիւդ, գիտեմ. կ'երգեն բերնէ բերան:

Օհան Պուրգէն — Տից ու վիթխարի ապառաժ մըն է

այդ լեռը. մենք կը մազլցէինք ու կը կռէինք: Խելագար ու արիւնալի գրոհ մըն էր. և արաբները կը պաշտպանէին առիւծի պէս: Վճռեր էի, որ առնեմ պիտի լեռը մինչև արևի մայր մտնելը: Եւ իրաւ. ձիւտ անյն վայր-կեանին, երբ արևը կը քսէր դիմացի սարե-րուն ես կեցած էի այդ անառիկ ապառաժին դազաթը: Շուրջս կ'ոռնար զօրքը յաղթանակի արբեցումէն, հեռուներէն կը պատասխանէր ուրախ արձագանգը վայրի կանչերով ու ամենքը հիացումով կը շնորհաւորէին իմ այդ անօրինակ ու յանդուգն յաղթութիւնս... Ես կեցած էի ժայռին գազաթը, ժայռ մըն ալ իմ մէջս ու ոտքերուն տակ այն անթիւ թարմ ու խիզախ քաջերը, թէ իմ, թէ թշնամի, որոնց գիւղերը փռու-ւն, գորգ էին հիւսեր ամբողջ սարին վերելքը... Ու կը խորհէի՝ ի՞նչը, ի՞նչը կրնար փոխարինէր այդչափ առոյգ, այդչափ կարմիր կեանքերը... Յանկարծ տեսա, որ շատ վայրագ, շատ խայտառակ, շատ ցած բան էր իմ այդ ամբողջ յաղթանակս: Եւ ի՞նչ պէտք կար, ինչո՞ւ համար, ինչո՞ւ համար...

Հաննա — (Կամաց կը տանի ձեռքը դէմքին, կ'ըսկսի լալ):

Օհան Պուրգէն — (Տխուր ժպիտով) Կու լսա: Անպէտք է և ատ: Ինչո՞ւ կու լսա:

Հաննա — Չգիտեմ: Այդ ինկածները... և դուն... և ես...

Օհան Պուրգէն — Մեղք է, մի՞ թափեր անգին անդամադներդ քու այդ խոշոր ծով աչքերէդ: Եւ Պետքարէն ետքը ես ինչքան-ինչքան իզո՞ւր: Պետքարէն ետքը ես ինչքան-ինչքան կռիւներ եմ վարեր նորէն, ինչքան արշաւ, աւ-եր ու յափշտակութիւն: Ոչ թէ լալ, խնդալ է պէտք այդ ամենուն վրա, և՛ ինկածներուն, և՛ ապրողներուն: Ժպտէ. և նայեալքդ մէջ այդ

շաղին հտեէն սիրուդ ոսկի արեւ թող նորէն
շողա. ժպտէ: Այդպէս, իմ լեռներուս չքնաղ ոգին,
այդպէս:

6

Ներսէն կ'երեւա Իօսան Անդոկ:

Օհան Գուրգէն — Նայէ, Անդոկ, ստրատեկ աղջիկդ կու լա:
Իօսան Անդոկ — Կու լա:

Օհան Գուրգէն — Կու լա, որ մարդիկ կը մորթեն
իրար ու կը խեն իրար ձեռքէ իրարու ինչքը,
հողն ու առիքը, ճակտին քրտինքը, բաղդն ու
կնիկը...: Լաւ չէ: Հասկըցո՛ւր իրեն որ մարդիկ
եթէ ատիկա չընեն, ուրիշ ի՞նչ կը մնա իրենց ընելու:

Իօսան Անդոկ — Զգէ հանգիստ: Շատ դժւար
մօտենալու բան է աղջկան սիրտը, աղջկան
լացը: Երթանք, սիրելիս. եկո՛ւր ու պատէ իմ
աղն ու հացը:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱԿՐ. ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՎՐԱՆԻՆ ՏԱԿ.

Պատեր եւ ճեղքներ դեպի կենդանոց բեկող առաս-
տաղը դեղին մետաքս է: Գետինը քաւ գորգեր, ձակասք
եղեմոսէ գանձ բարձր թիկունքով: Գանին մօտիկ երկար
ուբարակ ոսկերու վրա ոսկի խնկաման մը, որ կը մխա:
Մոտեմ աջէն ու ձախէն:

1

Լայն բաց են մուտքերուն փեղերը եւ վրանը լեցուն
է անագին սպառազեն բազմութեամբ. բոլոր բարձրա-
սիւնան զօրականներ են՝ կեցած ուշադիր:

Նայա՛ր — Այս առաջին անգամը չէ անշուշտ, որ մենք

հրաժեշտ կու տանք իրարու սիրեական այս ճամ-
բաներուն վրա մեր յաղթական արշաւներէն ետքը:
Բայց ոչ մէկ անգամ գուցէ մենք իրաւունք չենք
ունեցեր այսպէս հպարտ ըլլալու ու այսպէս գոհ
ինչպէս այս անգամ: Ահա խորտակած է թշնա-
մին, իր երկիրը աւեր ու աւար, իր բոլոր հարստու-
թիւնը մեր ջորիներու մէջքին: Մնաց միայն
խղճուկ միջնաբերդ մը այն գոռոզ չալէպէն, որը
խնայեցի, որովհետեւ յանձն առաւ հարկ տալու
ու ճանչնալու տիրութիւնս: Կը մնա Անտիոքը
դեռ՝ ապաւինած իր ամրակոռ պարիսպներուն:
Ես պահեմ պիտի անիկա ամբողջ ձմեռը պաշար-
ւած ու սովալըլուկ ու դալ տարի կու գանք
անալ վերջընելու: Այս տարւան համար այսչափը
բաւ է: Դէ՛, յաջող ճամբա բոլորիս, բաղդաւոր
դարձ մեր տները և հանգիստ ձմեռ: Բերէ՛ք բաժակը:

Կը մտնե՛ս շատ մանկլաւիկ մը՝ փոքրիկ ոսկի
տփսէի մը մեջ երկու ոսկի բաժակ բռնած եւ կ'երթա
կը կենա կայսեր պաշտանդանին ոտք:

Չեռունի զօրավար մը — (Առաջ գալով) Տէր, թոյլ կու
տամ, որ անարժան շրթունքներովս համարձակիմ
մեր այս անշատման բաժակը քու պայծառ ա-
րեւիդ շատութեանը խմելու:

Նայա՛ր — Խօսէ, սիրելի Բարդան, կը խնդրեմ բարի
մաղթանքդ:

Չեռունի զօրավար — (Բաժակը վերցընելով) Ո՛վ
դուն առաքելանմանդ, աննւազ ըլլա մեր վրայէն
քու առաքինի անունդ տարիներու հոլովումին
մէջ, որովհետեւ անսահման է քու երախտիքդ մեր
այս ամենաքրիստոնեա կայսրութեան վրա: Տէր,
երկար կեանք քեզի և առողջութիւն:

Քոյսը — (Աջ ձեռքերնին վեր քարձրացրնելով) Երկար կեանք քեզի ու առողջութիւն:

Երիտասարդ գօրավար մը — (Յանկարծ ու ոգետրած) Քաշեց պատեանէն Նիկեֆոր կայսրը իր անյաղթ սուրը, արև ծագեցաւ մեր սուրը պետութեան ու քրիստոնեա աշխարհին: Դուն դալուկ մահն ես սարակինոսներուն, ով անմահդ Նիկեֆոր. դուն անմահ ես, Նիկեֆոր:

Քոյսը — Դուն անմահ ես, Նիկեֆոր:

Ծերունի գօրավար — Շիջաւ Հալէպի աստղը, շիջաւ արարներու աստղը:

Երիտասարդ գօրավար — Քանի կը փայլի Նիկեֆոր փուկասի բաղդաւոր աստղը: Փառք քեզի, աստուածայինդ բազիլիս:

Քոյսը — Փառք քեզի, աստուածայինդ բազիլիս:

Կայսրը — Փառք և ձեզի, իմ քաջերս: Ամենքդ ալ աշխատեցաք. շնորհակալ եմ բոլորէդ ու չեմ մոռնար՝ ինչ որ իմ պարտքս է ձեր հանդէպ: Բանակը կընա ցրւի: Աստուած ձեզի հետ:

Քոյսը — Աստուած քեզի հետ: (Արագ կը քաշին դուրս):

2

Կը գոցւին մուսֆերուն փեռերը, վրանք կիսովից կը մքեն: Ներսը կը մնա Մեծ լոկոթեղը ձախի դռան մօտ:

Կայսրը — (Յանկարծ կ'իջնէ գահէն ու քայլ մը ըննելով դէպի լոկոթէղը) Ծաղր կը թւի ինծի, ծաղր, այն բոլորը ինչ որ կ'ըսեն, այն բոլորը ինչ որ կ'ըսէք. ծաղր, կը հասկընամ, ծաղր...

Մեծ լոկոթեղը — Ինչպէս, տէր:

Կայսրը — Ձեր արտասանած բառերուն տակէն ուրիշ բաներ կը լսեմ ես: Իմ անունիս գովքը կը կար-

դա ինծի ձեր բոլորիդ լեզուն, բայց ձեր բոլորիդ լեզւին տակը ուրիշ անուն կը կարդամ ես:

Մեծ լոկոթեղ — Ուրիշ անհէն:

Կայսրը — Մի ստեր: Ա՛յ, իր անունը շրթունքներուդ վրա. ա՛յ, իր կերպարանքը աչքերուդ մէջը, կը նայի ինծի աչքերուդ մէջէն: Կրնամ ուրանար:

Մեծ լոկոթեղ — Թող, տէր, թող որ լեզուս ազատ խօսի առջևդ ինչ որ ծանրացած է հոգիիս վրա: Իրաւ է. շատ բարձրացաւ իր դիրքն ալ, իր հըռ-չակն ալ բանակներուդ մէջ, բայց դուն ինքդ ըրիր, տէր: Դուն երես ես տւեր անոր արդէն միշտ. իսկ այս վերջին արշաւանքը կարծես յատուկ անոր համար էր ձեռնարկւած: Ինչո՞ւ յանձնեցիր անոր ամենէն աչքի իյնող յարձակումները... Ինչո՞ւ ղրկեցիր անիկա կուի ամենէն տաք, ամենէն կարևոր տեղերը...

Կայսրը — (Խոժոռ) Հերիք է: Ձի հարցուցի քեզի քու կարծիքդ:

Մեծ լոկոթեղը — Ներէ, տէր:

Կայսրը — Եղի՛ր ներսը ու սպասէ հրամանիս:

3

Կայսրը — (Երբ կը մնա մինակ, ծանր ու մուսլ կ'երթա ձեռքը կը դնէ գահի բազուկին ու կը կենսակորացած, աչքերը յառած գետինը կէտի մը):

Ձայնը — (Գետնին տակէն) Ինչո՞ւ յանձնեցիր անոր ամենէն ծանր կռիւները, Նիկեֆոր կայսր:

Կայսրը — Ձայնը... իր ձայնը:

Ձայնը — Ինչո՞ւ ղրկեցիր ամենէն տաք, ամենէն արեւնոտ կռիւները, Նիկեֆոր կայսր:

Կայսրը — Ի՞նչ կ'ուզես: Կուի ատեն ով կը հարցունէ:

Ձայնը — Հողէն է, որ կը խօսիմ քեզի, Նեկեֆոր կայսր:
Դրկեցիր, որ մեռնի:

Կայսր — Աստծու ձեռքն է ամենուս կեանքը: Եթէ
մեռնէր՝ Աստծու կամքը:

Ձայնը — Ինչի՞ հն պէտք սին խօսքերը, Նեկեֆոր
կայսր. հողէն է, որ կը խօսիմ քեզի:

Կայսր — Սուրբ է այն հողը, ուր դուն կը հանգչիս:
Ըսիր, որ ձեռք չտամ իր կեանքին: Ահա կ'ապրի,
ու սպրդիլ կ'ուզէ իմ ու բանակիս մէջտեղը,
սպրդիլ կ'ուզէ իմ ու յաղթանակներուս մէջտե-
ղը...: Իմ դէմս է ան, որ կողմ ալ դառնամ, ինչ
ալ որ ընեմ. ամէն տեղ. իր անունը իմ անունիս
ետեմ, իր քայլերը իմ քայլերուս ետեմ, իմ
չար դեմս պէս, սև ստուերիս պէս: (Կտրուկ) Թող
ըլլա հող, թող ըլլա առողջ, քանի որ այդպէս
կ'ուզես. բայց մնացածը դուն չարգիլեցիր ինծի...
և պէտք չէ, որ արգիլեմ... (Քիչ մը ատեն լուռ
է ու կ'ըստատէ) Լռեց: Հեռացաւ: Հանգստացաւ...
(Կերթա դէպի խնկամանը, կը չորքի, կը խոնարհի)
Ամէն տարի եօթը պատարագ քու հողիդ վրա.
տաճարիդ մէջ միշտ վառ կանթեղ մը հողիդ
լոյսին. աղօթքներուս մէջ միշտ անպակաս քու
սուրբ անունդ. թող հաշտ ըլլա հողիդ...

4

Կամաց կը բարձրացնէ գլուխը, կ'ելնէ ոտի ու կը
դառնա դէպի աջ. կը մտնէ Օհան Պուրգէն: Երկուքն ալ
կու գան քայլ մը իրար դեմ, կը կենան լուռ ու շիտակ:
Օհան Պուրգէն — Ինծի կանչեր է կայսրը:

Կայսր — (Չարնելով բոռնցքը գարի բազուկին) Ըսէ
տեսնեմ, ո՞վ է վերջապէս տէրը այստեղ. ես թէ դո՞ւն:

Օհան Պուրգէն — Ի՞նչն է քեզի զայրացուցեր:
Կայսր — Ի՞նչ խլրտում է, ի՞նչ մութ շարժում Սկլե-
րոսի գնդերուն մէջ:

Օհան Պուրգէն — Ատ ո՞վ ըսաւ քեզի:
Կայսր — Դուն պատասխան տուր ինծի, ո՞չ թէ հարցում:
Օհան Պուրգէն — Ո՛չ մէկ խլրտում և ո՞չ մէկ շարժում:
Գիտես, որ Սկլերոսը շատ ունի թշնամի:

Կայսր — Եւ բարեկամ, ինչպէս կ'երևա:
Օհան Պուրգէն — Այո, կայսր, որոնցմէ մէկը ես եմ և
միւսը, շատ կ'ուզէի, որ ըլլայիր դուն: Բայց որ
տարտամ ու դժգոհ տրամադրութիւն մը կա
սպաներու մէկ մասին մէջ, ատիկա ճիշտ է, և
ոչ միայն Սկլերոսի գնդերուն:

Կայսր — Մի՞թէ...: Քիչ մը ուշացած չե՞ս գտներ սա-
կայն քու յայտնութիւնդ:

Օհան Պուրգէն — Ընդհակառակը, քիչ մը կանուխ, որով-
հետեւ ապարդիւն է հիմա ատոր մասին խօսիլը:
Կը խօսինք վերջը, երբ բանակները ցրած կ'ըլ-
լան ու կրնանք խորհիր աւելի ազատ ու ան-
կիրք, ապագայի համար:

Կայսր — (Խիստ) Թող պարապ խօսքերը ու պատաս-
խանէ. ի՞նչ տրամադրութիւն է ատիկա:

Օհան Պուրգէն — Դժգոհ եմ, որ կը վերադառնանք ա-
ռանց Հալէպը լրիւ տիրելու, առանց Անտիոքը
նւաճելու, այսպէս ամեն ինչ անկայուն ու թերի:

Կայսր — Անկայուն:

Օհան Պուրգէն — Մեր տղա հասակէն միշտ նոյնն ենք
տեսներ. ամեն ամառ կամ արաբները մեր սահմա-
նէն ներս, կամ մենք անոնց սահմանէն: Քանի մը
չեն ներս, կամ մենք անոնց սահմանէն: Քանի մը
գերի, պատառ մը հող, քիչիկ մը աւար ու ձմեռ-
ւան հետ ամեն մարդ իր տունը: Ի՞նչ զարմանք,
որ շատերը արդէն կուշտ են կուլի այս ձևէն:

Կայսրը — Պատառ մը հող ամբողջ կ'իրիկիան, ամբողջ հիւսիսային Սիրիան, ամբողջ Կրետէն, որ ես խլեմ եմ արաբներուն ճանկէն, պատառ մը հող. ու իմ տասը տարւան աշխատանքս «քանի մը գերի», «կտոր մը աւար»:

Օհան Գուրգէն — Եթէ համեմատենք գալիքին հետ: Չէ որ այդ բոլորը առաջին քայլերն են միայն այն մեծ գործին, որը ըլլալու է իսկապէս մեծ ու հիմնական և որուն ծայրը կը հասնի մինչև Բաղդատ, մինչև Բասրա, մինչև Մսրը:

Կայսրը — Բաղդատ... Մսրը...

Օհան Գուրգէն — Ինչո՞ւ ոչ: Մեծ կայսրէ մը մեծ պահանջ: Եւատիկա կ'ըզգան բանակիդ ընտիրները, կ'ըզգան ու ծարաւ են այդ լայն ու խիզախ շարժումին, կ'ըզգան ու դարձեր են անհամբեր. ահա բոլորը:

Կայսրը — (Կրկնապէս խնդալ բարձր ու բռնազօսիկ):

Օհան Գուրգէն — Կայսրը կը խնդա:

Կայսրը — (Յանկարծ կը կտրէ ծիծաղը) Միթէ խընդացի. չեմ յիշեր: Ո՛չ, չեմ խնդար, այլ կը ցաւիմ, շատ կը ցաւիմ, որ... որ այսպէս պզտիկ կայսր մըն եմ ես, հասարակ ու միջակ. պզտիկ կայսր մը, պզտիկ ծրագիրներ, պզտիկ արշաւներ...: Մինչդեռ անոնք, այդ իմ բանակիս ամենէն ընտիր ընտիրները, այդ իմ բանակիս ամենէն տխմար մեծամիտները...

Օհան Գուրգէն — Կայսրը իզուր կը բարկանա. իսկ բարկութիւնը անիրաւ է միշտ: Անոնք հին, փորձաւոր մարդիկ են վաստակաւոր:

Կայսրը — Դիտեմ. այդ ծառին վրա է, որ կը բուսնի քու ու անոնց բոլոր յանդգնութիւնը:

Օհան Գուրգէն — Կայսր...

Կայսրը — Ի հարկէ. չէ որ չեմ համարձակիր, այ, օ՞

ընակ, քեզի պէս նշանաւոր զօրավարի մը ձեռք դպցընելու: Չէ որ բանակներու սիրելին ես դուն, Սկիւրոսներու նեցուկը և այդ բոլոր դաւաճան խլրտումներու հոգին:

Օհան Գուրգէն — Կայսր...

Կայսրը — Ո՛չ, ոչ, սխալ է սակայն հաշիւդ: Ես կը կտրեմ այդ ծառը, կը կտրեմ արմատէն: Լաւ լսէ: Դուն նշանաւոր զօրավար մըն ես, այո, որովհետեւ ես եմ կեցած քու կոնակդ. դուն անգանդաւոր կազմակերպող մըն ես, այո, որովհետեւ իմ հրամաններս կը կատարես. դուն յաղթեմ ես ու կը յաղթես կուի դաշտին վրա, այո, որովհետեւ իմ մատս կը ղեկավարէ քու շարժումներդ: Այս մէկը ազէկ հասկըցիր. դուն մեծ ես ու անւանի, որովհետեւ այդպէս եմ կամեցեր ես. կը կամենամ ու դուն կը դառնաս ոչինչ մը: Կը հասկընամ, ոչինչ մը. ոչինչ:

Օհան Գուրգէն — (Քիչ մը ետքը) Շնորհակալ եմ: Իսկ ի՞նչ է հիմա քու միտքդ:

Կայսրը — Իսկ ի՞նչ է հիմա քու միտքդ, քու: Կը կարծես չեմ տեսներ, հա, կը կարծես չեմ հասկընար, թէ ուր կը ծոցս դուն նաւիդ ղեկը: (Մատնանիշ ընելով զահը) Ահա, հրամէ, ելի՛ր, ու գնա տիրէ Սիրիան ու Բասրան, գնա տիրէ աշխարհքը, ամբողջ աշխարհքը...: Ահա կը թողնեմ քեզի քու գահիդ հետ առանձին. առանձին քու մեծ-մեծ խոհերուդ հետ, քու հսկա ծրագիրներուդ... (Կոպիտ ծիծաղով կ'ելնէ ծախէն դուրս):

Օհան Գուրգէն կ'եցած է վարկեան մը խոժոռ ու լարւած. յանկարծ քափ կու տա ինքզինքը ու արագ կը

Երրորդ Արար

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԱՆԱՏԸ. ԾՈՎԱՀԱՅԵԱՅ ՊԱՏԵՂԱՄ

Տեսարանի առջեւի մասը առաստաղ ունի եւ քանի մը սիւներով կը բաժնուի ետեւի մասէն, որ բաց է բոլորովին եւ խորքը կը եզերուի ասամնաւոր ցած որով: Յասակը, առաստաղը, սիւները, որմը՝ բոլորը մարմար: Աջ կողմը քարէ նստարան մը, վրան գորգ, ու մօտը քարակ ու քարձոռ տեղերով եռոցանի մը նրազ դնելու համար: Հետուն կ'երեւա ծովը: Իրիկեան լոյսի ու մութի կռիւն է:

1.

Վասիլ Լեկապէն եւ ուրիշ ներքինի պալատական մը կեցած են կից իրարու ու կը խօսին զգուշ:

Վասիլ Լեկապէն — Մըս: Ամեն բան չեն ըսեր, ամենուն չեն ըսեր, մանաւանդ ժամանակէն առաջ:

Միւս ներքինի — Դուն արդէն միշտ իրաւունք ունիս:

Վասիլ Լեկապէն Անոնք ինչ կը հասկընան քու ըսածիդ խորութիւնը:

Միւս ներքինի — Բայց մենք կը հասկընանք, մենք, որ ներքինի ենք:

Վասիլ Լեկապէն — Իսկ անոնք ներքինի չեն. դեռ չեն հասած այդ բարձրութեանը, այդ իսկական բարձր մարդուն: Անոնք դեռ մարդ չեն, այլ արու են միայն: Դեռ չեն ըմբռնած, որ մարդ ըլլալու համար՝ նախ պէտք է դադրին արու ըլլալէ: Անոնք իրենց ուժերուն լաւագոյն մասը կ'ըստառեն սերնդելու վրա. մնացածն ալ կը վատնեն իրենց սերունդին

վրա: Էգին ստրուկն են անոնք ու իրեց զաւակներուն ճորտը: Անոնք անպէտք են տիրելու համար, անպէտք են աշխարհքը դարձնելու համար: Տիրելը մերն է, մեր կոչումը, մեր իրաւունքը, ներքինիներն իրաւունքը: Մենք պիտի վարենք, պալատը մերը պիտի ըլլաւ եւ բոլոր պաշտօնները մեր ձեռքը:

Միւս ներքինի — Բոլոր, բոլոր պաշտօնները:

Վասիլ Լեկապէն — Գահը իրենց, կարմիր կօշիկներն ալ իրենց, բայց զահակալը պէտքէ ըլլա բոլորն ըլիս մէջ եւ կայսրութեան բոլոր թելերը: Հիմա կը հասկընաս՝ ինչիւ կ'առնեմ ես այդ մարդը: Ուրիշ երկու կայսեր օրով ես նորէն հոս եմ եղած, ու եղած եմ իսկական տէրը. այս մեկը շատ է պինդ:

Միւս ներքինի — Իսկ Ապամըմսը. կարելի չէ՞ վրան յենիլ:

Վասիլ Լեկապէն — Քամած արու մը. զեփեւունքը որ փչեն իրենց հետը կը տանին:

Միւս ներքինի — Ուրեմն պետք է ուրիշ անուն մը:

Վասիլ Լեկապէն — Համբերութիւն: Ժամանակը յղի է: Վերին խաւերը տեղի, ժողովուրդը կը մօլտա, հարկերը կ'աւելնան, աչքի իյնող մարդիկ կը տապալին, բանակներուն մէջ խլրտում, պալատին անկիւնները փոփոտը...: Ես կը ճանչնամ այդ հիւանդութիւնը. կը վերջանաւ կարմիր կօշիկներու ոտափոխումով: (Նորհրդաւոր) Կան աշխատողներ. դուն հանգիստ եղիր:

Միւս ներքինի — Ուրեմն պատրաստ ըլլանք նոր փեսայի գալուստին:

Վասիլ Լեկապէն — Եւ լապտերիդ իւղը լի:

Միւս ներքինի — Իմաստուն կոյսերուն նման:

Վասիլ Լեկապէն — Եւ լո՛ււ.

Միւս ներքինի — Ինքը, ինքը... (Արագ դուրս:)

Քիչ մը ետքը կ'երեւա կայսրը խորքը, ազեն: Ծանր քայլերով կ'առաջանա՝ ձեռքը որմին ու հայեացքը ծովուն: Դանձաղ կը դառնա ետին ու կը նկատէ Վասիլը:

Կայսրը — (Մօտենալով) Ի՞նչ կ'ընես հոտ:

Վասիլ Լեկապէն — Կը մասածէիր, չուզեցիր խանգարեմ:

Կայսրը — Եւ գիտե՞ս ինչ կը մտածէի: Զարմանք է: Ինձի այնպէս կը թւի որ վերջին անգամ Պօլսէն մեկնելէս իվեր՝ կարծես պալատը մեծցեր է, մեծցեր ու պարպուեր: Աւելի դատարկ, աւելի լայն, աւելի լուռ, թէն գիտեմ, որ մարդիկը նոյնն են, ինչպէս և կեանքն ու երթևեկը: Ուրկէ՞ կու գա ինձի այս տարօրինակ զգացումը:

Վասիլ Լեկապէն — Ինչքան դուն կը բարձանաս, տէր, ու ինչքան հոգիւիդ մեծութիւնը կ'աճի, այնքան շուրջդ եղող մարդիկը կը դառնան մանր ու փոքրիկ, և այլ ևս չեն լեցըներ պալատներուդ ընդարձակութիւնը:

Կայսրը — Եթէ ըսածդ շիտակ ըլլար՝ իմ սրահներս նեղ պիտի գային իմ մեծութեանս, ոչ թէ լայն: Չէ, Վասիլ, պալատականի քու փորձած հաճոյախօսութիւնդ այս անգամ ծակ ունի իր վրան:

Վասիլ Լեկապէն — Ըսած խօսքս գուցէ ծակ ունէր իր վրան, տէր, բայց քեզի ուրախ տեսնելու ցանկութիւնս ծակ չունի իր վրան:

Կայսրը — Չէ, ատոր ալ չեմ հաւտար:

Վասիլ Լեկապէն — Տէր, ինչո՞վ եղա արժանի:

Կայսրը — Մի հաւտար ոչ-մէկուն: Քեզի կ'ըսեմ՝ մի հաւտար ոչ-մէկուն:

Վասիլ Լեկապէն — Ծանր խաչ է, Տէր. մի առնիր ուսիդ:

Կայսրը — (Ժպտողով) Հապա: Կ'ուզես, որ հաւտամ և որո՞ւ. օրինակ, քեզի՞...

Վասիլ Լեկապէն (Խիստ վիրաւորաձ) Տէր...

Կայսրը — Լսա: Կ'ուզես փորձենք: Արդէն կ'ուզէի խօսիմ քեզի հետ:

Վասիլ Լեկապէն — Հրամայէ, տէր:

Կայսրը — Եկ՛ուր, մօտ եկուր. աւելի, աւելի. այդպէս: Եւ հիմա պատմէ ինչոր գիտես... բոլորը ինչոր գիտես:

Վասիլ Լեկապէն — Ինչի՞ մասին, տէր:

Կայսրը — Օհան Դուրգէնի... և քու կայսրունիդ:

Վասիլ Լեկապէն — (Սարսափած) Կայսրունի՞ն...

Կայսրը — Այդ ի՞նչ շատ զարմացար. դձև, որ զարմանալու սովոր չես բնաւ. գէշ նշան է, Վասիլ:

Վասիլ Լեկապէն — Բայց կայսրունի՞ն... Ո՞վ է ըսեր քեզի ատիկա, ո՞վ է լսեր, ո՞վ է տեսեր:

Կայսրը — Ե՛ս, ինքս:

Վասիլ Լեկապէն — Դձև: Դուն տեսեր ես...

Կայսրը — Այո, տեսա: Տեսա նախ վայրկեանին, երբ գեցած էր գահիս ոտքը, երբ թողի ինքը առանձին գահիս ոտքը ու հեռացաւ. տեսա իր կեցածքին մէջ, իր նայւածքին մէջ, իր խօսւածքին մէջ: Տեսա, որ ունէր ամուր յենարան մը. կարող նեցուկ մը ունէր. և իր ձայնին մէջ ծաղր կար ու յաղթանակ: Եթէ շիտակը կ'ուզես՝ ես դեռ կանուխէն, շատ կանուխէն գիտէի ատիկա, կ'ըզգայի անոնց այդ կապը հոգիիս խորերէն. գիտէի որ գալու էր ատիկա օր մը. գիտէի ու կ'ըսպասէի:

Վասիլ Լեկապէն — Տէր, ես ամեն բան կ'ըսպասեմ այդ յանդուգն մեծամիտ մարդէն. բայց ինձի կը թւի, որ անիրաւ ես թագունիս դէմ:

Կայսրը — Իոկ եթէ քեզի ըսեմ, որ այդ մարդը եղած է կանանոցս:

Վասիլ Լեկապէն — Ատիկա՞ ալ դուն ես տեսեր, ինքդ:

Կայսրը — Ո՛չ. տեսեր են ուրիշները:

Վասիլ Լեկապէն — Ուրիշները...

Կայսր — Այսինքն տեսնելը ճիշտ խօսքը չէ: Երբ արշաւէն վերադարձիս սկսա քրքրել, դուրս եկաւ, որ կան կասկածներ, հետքեր...

Վասիլ Լեկապէն — Ի՞նչ ըսեմ, տէր: Կին ըսածդ ինքնին անօթ մըն է խարդաւանքի ու երկպառակութեան: Բայց որու մասին, որ կը խօսիս այս պետութեան տիրուհին է և քու կեանքիդ ընկերուհին: Ես իր մասին գէշ մտածել չեմ կրնար:

Կայսր — Ախ, դժուար, ոգնի, մտար արդէն փշոտ պատեանիդ տակը. ալ քեզի բռնել իհարկէ չըլլար: Եւ կ'ըսէիր որ օգնել կ'ուզես ինծի...

Վասիլ Լեկապէն — Տէր, ինչո՞ւ կը մեղադրես ինծի: Մի՞թէ ինքդ կը հաւտաս քու ըսածիդ, կրնամ հաւտար:

Կայսր — (Կոտորւած) Ո՛ր չեմ կրնար. կը խորտակի բաղդս, հպարտութիւնս, յաջողանքս. ինչպէս հաւտամ: Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ մտաւ մէջս այս գարշելի կասկածը այն վայրկեանին, երբ թողի անիկա անպաշտպան գահիս ոտքը, երբ ալ ինկած մըն էր, կործանւած մը, վռնտւած մը...: Ինչո՞ւ էր ան այդպէս ուժեղ, ուրկէ՞ կու գար իր հեղնանքը, ինչի՞ վրա է իր հաւատքը. չէ՞ որ իմ ձեռքս է իր կեանքը:

Վասիլ Լեկապէն — Տէր, կը տեսնեմ՝ դուն աքսորերես հեռու իր մարմինը, պահեր ես մօտդ իր հոգին:

Կայսր — (Մոայլ կը կախէ գլուխը)

Վասիլ Լեկապէն — Արժանի չէ այդ պատւին: Մի՞ հաւտար, արհամարէ. աքսորէ մէջէդ և իր հոգին:

Կայսր — Գուցէ և իրաւ ես...

3.

Կեցած են լուռ իրարու դիմ, երբ խորհէն կ'երեւա

բազուհին ու վեհափառ կ'առաջանա դեպի զոյգը: Վասիլ կը խոնարհի:

Թէօֆանօ — (Կենսալով սիւներուն մէջ) Գուցէ խանգարեցի. կը խօսէիք:

Կայսր — Ո՛ր: Եկուր: Ուրախ եմ, որ եկար:

Թէօֆանօ — Դէմքէդ չերևար: Ինչո՞ւ ես այդպէս դժուար: Ի՞նչ կը խօսէիք:

Կայսր — Հարցուր Վասիլին:

Թէօֆանօ — (Հարցաւան կրդառնաւ անոր:)

Վասիլ Լեկապէն — Կասկածի վայրկեանները, կայսրուհի, յատուկ է բոլոր մեծ հոգիներուն:

Թէօֆանօ — Կասկածի: Ինչի՞ կասկած.

Վասիլ Լեկապէն Ըհը՛... ընդհանրապէս: Իր մեծութեան, իր կոչումին, յաջողանքին ու բաղդին:

Թէօֆանօ — (Ամուսնուն) Դուն: Կասկած ունիս և քու բաղդէդ:

Կայսր — Կարելի չէ:

Թէօֆանօ — Չէ՞ որ ես եմ քու բաղդդ. դուն ինքդ ինծի այդպէս ես ըսեր:

Կայսր — Ըսեր եմ. այո՛:

Թէօֆանօ — Ուրեմն ալ ի՞նչ երկմտում, երբ ես հոս եմ, քու քովդ, քեզի հետ, քու կի՛նդ:

Կայսր — (Ցաւած) Չէ՛, Թէօֆանօ, դուն հոս ես, իմ քովս, ինծի հետ, իմ կի՛նս...

Թէօֆանօ — (Վասիլին) Ձգէ մեզի առանձին,

4.

Թեօֆանօ — (Կը մօտենաւ ամուսնուն) Ի՞նչ ունիս Նիկեֆոր: Երևի մանր անյաջող լուրեր, ամեն բան սրտի չեն առնել: Նայէ աչքերուս խորքը, նայէ քու բաղդիդ աչքերուն խորքը ու եղի՛ր վստահ. յաջողութիւնը քեզի հետ է միշտ: Շուտով կ'երթաս ազատելու սուրբ գերեզմանը:

Կայսրը — (Բռնելով անոր թեւէն ու ջերմ) Այո, Թէօֆանօ, պիտի ազատեմ Փրկչի գերեզմանը: Իրաւես, բաղդն ու յաջողութիւնը ինծի հետ է միշտ: Այս աչքերը ինծի խաբել չեն կրնար, այս խօսւածքը ինծի խաբել չի կրնար: Եկ՛ուր, եկ՛ուր նստի՛նք: (Կ'երթան նստարանը): Ի՛նչ լաւ է, որ եկար, Թէօֆանօ, ինչքան ուրախ եմ, որ եկար:

Թէօֆանօ — Աւելի աղէկ: Հիմա աւելի զիւրիւն է ինծի նպատակիս հասնիլը: Դուն որ այդպէս ուրախ ես, եկ՛ուր ուրախացնենք և ուրիշները:

Կայսրը — (Զլարթ) Ի՞նչ է ուզածդ:

Թէօֆանօ — Դիտե՛ս, Նիկեֆոր, ես հիմա քեզի խնդիրքով եմ եկեր:

Կայսրը — (Բարեհաճ) Խօսէ:

Թէօֆանօ — Բայց չի պիտի մերժես:

Կայսրը — Ես քեզի երբ եմ մերժեր: Խօսէ...

Թէօֆանօ — Ե՛տ կանչէ աքսորէն Օհան Գուրգէնը:

Կայսրը — (Խայթածի պէս) Ի՞նչ... ճի՛... ճի՛...

Թէօֆանօ — Դուն խոստացար, որ չես մերժելու:

Կայսրը — Դուն կը խնդրես ինծմէ, որ ես... որ ես... (Յանկարծ կը նետի դէպի սինները՝ պոռալով) Է՛յ, ճի՛ կա հոտ, ճի՛ կա հոտ:

Թէօֆանօ — Ի՞նչ կ'ուզես. ինչո՞ւ կը կանչես:

Կայսրը — (Ներս մտնող սենեկապետին) Լոյս, լոյս կ'ուզեմ, լոյս: (Կնոջը) Լաւ կ'ուզեմ տեսնեմ քու դէմքդ, քու այդ Տիրամօր սիրուն դէմքդ. իսկ հոս արդէն մոռթ է գրեթէ, մոռթ, կը հասկընամ: Չէ՞ որ մոռթը ինծի ու քեզի համար չէ ստեղծւած. մոռթը յանցանքի համար է ստեղծւած, մեղքի ու դաւի...: (Կ'ըշտապէ կրկին ներս եկող սենեկապետին դէմը, կը խլէ ձեռքէն եռաստեղ աշտանակը, ինքը կը դնէ եռոտանիին վրա ու

կը նստի իր նախորդ տեղը) Ա՛յ, այսպէս: Դէ, հիմա խօսէ: Խօսէ, տեսնեմ, ի՛նչ կ'ըսես:

Թէօֆանօ — Ինչո՞ւ ես այդպէս տարօրինակ: (Կատակով) Բայց միևնոյն է. գիտցիր, մինչև որ քու համաձայնութիւնդ չառնեմ, ես հոսկէ հեռացողը չեմ: Հէնց այդպէս ալ խոստացեր եմ աղջկանը:

Կայսրը — Չգիտեմ՝ ես եմ յիմարացեր, թէ՞ դուն այսօր սաստիկ յիմար կը խօսիս:

Թէօֆանօ — Օրիորդներու մէջ, գիտե՛ս, չէ՞, Կազիան:

Կայսրը — Ո՞վ. ի՛նչ Կազիա:

Թէօֆանօ — Բարդասի քոյրը:

Կայսրը — Է՛, ետքը՞:

Թէօֆանօ — Ետքը արդէն ըսի: Դուն պատժեր ես քու դօրավարդ, քու գործդ է. բայց դուն իրաւունք չունիս իմ օրիորդս ալ պատժելու: Չգիմանար խեղճը. իրաւ կ'ըսեմ՝ կը մեռնի:

Կայսրը — Պարզ խօսէ, կ'ի՛ն:

Թէօֆանօ — Ասկէ պարզը ինչպէ՞ս կ'ըլլա: Կը սիրէ: Ես այր չեմ, կը ներես, միայն քաղաքականութեամբ կշտանալ չեմ կրնար. չեմ կրնար տեսնել խեղճ աղջկան յուսահատ վիշտը: Թէև ինծի կը թւի, որ հոտ քաղաքականութիւնն ալ կը շահի: Հրամանատարութիւնը, որ առեր ես Գուրգէնին ձեռքէն, շիտակը ես ալ շատ խելացի կը գտնեմ. բայց միթէ աւելի աղէկ չէր ըլլար, եթէ իրեն հոս որեւէ տակը պարապ պաշտօն մը տայիր: Անվստահի մարդը հոս աւելի զիւրիւն է հսկելը, քան հոն իր կալւածներուն վրա, կայսրութեան միւս ծայրը: Եւ վերջապէս ես Կազիան կը ճանչնամ. ան շատ շուտով ձեռքը կ'առնէ իր մարդուն սանձերը և քու ըմբոստ Գուրգէնդ, պիտի տեսնես, որ կը խելօքնա:

Կայսր — (Մտածկոտ) Բարդասի քոյրը... Կ'ըսես:
եւ անոնք եղած են իրար հետ կանանոցիս մէջ. հա՛:

Թէօֆանօ — Չեմ կարծեր: Կազիան լաւ գիտէ պա-
լատիս խիստ կարգերը: Սակայն ինչո՞ւ հարցուցիր:

Կայսր — Որովհետեւ... որովհետեւ ատիկա կը պարզէ
խնդիրը: Որովհետեւ... Բարդասի քոյրը... գուցէ,
կարելի է...: Ուրեմն Բարդասի քոյրը:

Թէօֆանօ — Չէ, մեղք է, չէ, դժբաղդ աղջիկը: Ըսէ
բառ մը ու երջանկացուր: (Ոտքի ելնելով) Ու-
րեմն յայտնեմ իրեն, որ նշանածը շուտով դառնա
պիտի:

Կայսր — (Յանկարծ կը փոխի, կը դառնա դաժան
ու պինդ բռնելով կնոջը թեւէն) Կեցիր, կեցիր:
շատ կ'ըշտապես. կեցիր: Իսկ եթէ այս բոլորը
կոպիտ դակարդ մըն է միայն... ծաղիկներով ու
առոյտով ծածկւած, էշեր բռնելու հ' մար:

Թէօֆանօ — Ի՞նչ:

Կայսր — (Հետզհետէ զոգուելով) Այդպէս ուրեմն...
կը խնդրես, որ ետ կանչեմ Գուրգէնը... երջան-
կացնենմ: Եկեր ես հոս յատուկ խնդրելու... ե-
կեր ես, որ երջանկացնենմ... (Վայրի ու հիւսնդ
ծիծաղով մը կնոջ թեւը կը նետէ անդին):

Թէօֆանօ — Ի՞նչ եղաւ քեզի: Ինչո՞ւ համար է այդ
տգեղ ծիծաղը,

Կայսր — Իհարկէ, ես տգեղ, ծիծաղս տգեղ, ամեն
ինչս տգեղ: Գեղեցիկ ես միայն դուն ու քու
լրբութիւնդ: Յանդուգն է, կին, խաղցած խաղդ
ու հրեշային. արդէն լկտութիւնը յանդուգն է
միշտ: Ինչո՞ւ այդպէս ապուշ-ապուշ երեսս կը
նայիս: Չէիր սպասեր, հա՛, այս ելքին: Կարծեցիր,
որ կանչեմ պիտի աղջիկը, հարցնեմ. ան ալ
պիտի խաղա իր վարպետէն սորված դերը, ինչա

ոտքերս, լա ու պաղատի. ես ալ մեղքնամ ու
զիջեմ: Դուռն կարծեցիր, որ այս անգամ ալ կը
յիմարացնես ինծի քու անուշ երգերովդ, ա՛,
դո՛ւն, Սիրենա, կը յիմարացնես, կանչել կու
տաս սիրեկանդ աքսորէն, գիշերները ծածուկ
կ'առնես կանանոցս ու միասին կը նստիք ու կը
խնդաք վրաս: Չէ, այդպէս չէ, խոստովանէ:

Թէօֆանօ — (Անոր խօսելու միջոցին հետզհետէ կ'ուղղի
ամբողջ հասակովը ու մարմարէ սինին առջեւը
կ'արծանանա շիպ-շիտակ, հպարտ ու հանգիստ):

Կայսր — Ի՞նչ ես պապանձեր. չխօսիս. ինչո՞ւ ես
քար կտրեր այդ քարին տակը: Ըսէ, խօսէ, եթէ
դեռ երես ունիս խօսելու, եթէ դեռ կրնաս քեզի
պաշտպաներ, եթէ այդ անամօթ շրթունքիդ ար-
դարանքի խօսք մը ունիս...

Թէօֆանօ — (Առանց ոչինչ ըսելու կամաց մը կը
զատի սինէն ու նոյն հպարտ, շիտակ դիրքովը
կը դիմէ դէպի դուրս):

Կայսր — Ո՛ւր, ո՛ւր. ո՛չ. կեցիր: (Կ'ուզէ բռնէ):

Թէօֆանօ — (Սարսափելի ըսելով թեւամբ) Քաշէ ձեռքդ
ետ. չի դալիս ինծի. Ողորմելի... (Եւ դէպի դուրս):

Կայսր — Կեցիր. մի՛ երթար՝ կ'ըսեմ քեզի:

Թէօֆանօ — Դեռ չսպառեցիր լուտանքդ:

Կայսր — Կեցիր: (Կոտրւած) Նախ լսէ... (Կ'ընդհատէ):

Թէօֆանօ — (Կը մնա անշարժ, կիսովին ետդարձած):

Կայսր — Քեզի ծանր վիրաւորեցիր. ճիշտ է. գուցէ...
իզուր: Բայց ես. հապա ես: Այս ամբողջ երեք
ամիս է, որ խրւեր է հոգիս այդ սարսափելի
բանը. առաջ հունդ մըն էր, հիմա մեծցաւ,
ուռճացաւ ու լեցուց հոգիս. ուր կ'երթամ ինծի
հետ է, ինչ կ'ընեմ ինծի հետ է, աշխատեցաւ, որ
խեղդեմ, փրցնեմ. կերաւ հոգիս այդ վէրքը:

Թէօճանօ — (Խուլ) Երեք ամիս...

Կայսր — (Գլխով կ'ընէ):

Թէօճանօ — Երեք ամիս դուն կասկածով կը նայիս վրաս, երեք ամիս կը պրպտես բոլոր խօսքերս, կը հետևիս ամեն շարժումիս:

Կայսր — (Գլխով կ'ընէ):

Թէօճանօ — Կը տեսնեմ, որ ստիպած եմ մնալու... ու խօսելու, ինչքան ալ ծանր ըլլա ինծի:

Կայսր — Խօսէ:

Թէօճանօ — Գուրգէնը պէտք է որ գա:

Կայսր — (Աչքերը լայն բացած կը մնա սպշած):

Թէօճանօ — Եւ ան պիտի գա ոչ թէ իմ մէկ սպասուհիս համար, այլ ինծի համար, ինծի, կը հասկընամ, ինծի:

Կայսր — Չեմ հասկընար քեզի:

Թէօճանօ — Ուղեցի խնայեմ պատիւդ, ուղեցի չվիրաւորեմ հպարտութիւնդ. ան ինչպէս զնահատեցիր: Գուրգէնը պէտք է, որ գա: Եւ գիտեմ ինչու: Որովհետեւ ամենքը մէկ բերան կը կրկնեն, որ դուն կը վախճաս իրմէն, որ դուն կը նախանձիս իր տաղանդին, որ դուն քեզի նւաստ կ'ըզգաս իր ներկայութեանը: Իսկ ատիկա տանջանք է ինծի. ատիկա կը զարնէ իմ կայսերական կոչումիս, ատիկա կը զարնէ իմ կանացի հպարտութեանս: Ես հազար հազարներուն մէջէն ընտրեցի քեզի, ձեռքս երկարեցի քեզի, բարձրացուցի գահիս, անունդ կապեցի իմինիս, որովհետեւ յաղթող էիր, քաջ էիր, մեծ էիր: Ես այդպէս կ'ուզեմ քեզի:

Կայսր — Ո՞վ կրնա խցկեր սինլօր մարդոց անդունդներանը. ատիկա վեր է և կայսեր ուժէն:

Թէօճանօ — Ո՛չ. վեր չէ: Արդէն միջոցը ես ըսի քե-

զի: Կը կանչես այդ քու Գուրգէնդ, կը դնես աչքի իյնող պաշտօնի մը գլուխը բոլորովին անփոյթ ու անտարբեր, որ տեսնեն ամենքը, թէ անկէ վախցողը չես դուն. դուն կայսր ես, իսկ ան քու ծառադ. քէֆդ ուղեց աքսորեցիր, քէֆդ ուղեց՝ կը ներես: Նիկեֆօր, ասիկա կը պահանջեմ ես քեզմէ. ասիկա պէտք է կատարես դուն քո անունիդ համար, պէտք է կատարես իմ անունիս համար: Ես կ'ուզեմ հպարտ նայիմ ամենուն աչքին մէջը և հեգնութիւն չկարգամ անոնց շրթունքին անկիւնը: Դուն դեռ այս վայրկեանիս ոտքի տակ տւիր իմ ամենէն սուրբ սրբութիւնս. խնդրեմ, խնայէ գոնէ հպարտութիւնս:

Կայսր — Բայց, Թէօֆանօ...

Թէօճանօ — Մէկդի բոլոր բայց-երը: Կամայո՞, կամ ոչ:

Կայսր — Կ'ըմբռնիմ, որ պէտք է կատարւի քու կամքդ: (Լուր) Գոհ ես:

Թէօճանօ — Գոհ: (Խիստ վշտացած, հագիւ զսպելով արցունքները) Դեռ կը ծաղրեմ ալ: Ա՛, երջանիկ եմ, անսահման, այս քնքուշ տեսարանէն ետքը...

Կայսր — (Չեղքը մեկնելով) Թագուհի...

Թէօֆանօ — (Ետ քաշելով) Խնդրեմ, խնդրեմ... (Հպարտ ու վիրաւոր՝ սիւներուն մէջէն դուրս):

5

Կայսր — (Նախ կեցած է պատկառոտ մինչեւ կնոջ հեռանալը. վերջը կ'երթա դէպի սլո ու նեղսիրտ) Կանչել Վասիլը: (Եւ քիչ մը ետքը Լեկապէնին, ծանր-ծանր, կարծես թելադրելով) Սուրհանդակ կը հանես Օհան Գուրգէնին. կը գրես իմ անունէս՝ անմիջապէս ճամբա իյնա դէպի Պօլիս. հոս կարեւոր պաշտօն ունիմ իրեն յանձնելու: Այսչափ: Վասիլ Լեկապէն — Հրամանդ տէր:

Կայսր — Կեցի՛ր: (Քիչ լուռ) Լսածդ չզարմացնուց քեզի:
Վաթիկ Լեկապէն — (Ժպտուն) Դժար չէ ենթադրելը,
տէր, թէ այդ տեսակ մարդը ինչու կը կանչեն
այսպէս յանկարծ:

Կայսր — Ինչո՞ւ կը կանչեն:

Վաթիկ Լեկապէն — Աղատելու իր հոգին երկրային
ամեն հոգերէն: Եւ իրաւունք ունիս, տէր: Բաղդը
իր հետն ունենալը լաւ բան է. բայց և պէտք է
գիտնալ բաղդը պի՞նդ բռնել, և պէտք է գիտնալ
իր բաղդին տիրել: (Կը խոնարհի ու դուրս:)

Կայսր — (Աջքերը գոց) Պէտք է գիտնալ իր բաղդին
տիրել...

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԿԼԵՐԴ. ԲԱԿԸ.

Խորքը հաս պարիսպ ու բերդի դարպասը: Դար-
պասի երկաթե փեղկերը գոց են, բաց է միայն փեղկի
վրայի փոքրիկ դռնակը: Պարիսպներուն վրայէն ձիւնա-
պաս լեռներ: Աջ կողմը քարէ սանդուղ, խաբխած ու
մամռապաս, որ լայն աստիճաններով դէպի բնակարանը
կը տան: Ձախ կողմը երկու հինաւուրց ծառ, տակը
նիւղերէ շինած հասարակ փսած հասարան մը: Ամեն
դի քափած գոյնգոյն տներ ու խւիւր: Ուր առնու է:
պայծառ արեւ օր:

1

Չորս սպա խմբած միասին՝ լարւած ուռադրու-
թեամբ կը հետեւին, մինչ Հաննա աղեղը ձեռքը
նշարժելով:

բռնելու վրա է: Քիչ մը ասին լուռ. ու յանկարծ նետ
կը քոչի: Ընդհանուր շարժում:

Տարիֆոս սպան — Հրաշք է:

Երկրորդ սպան — Պատահմունք:

Միւս սպան — Պատահմունք, երկու անգամ իրար վրա:
Թորոս — (Չորրորդը թարմ տղա մը) Հրաշալի է, Հաննա:

Երկրորդ սպան — Պատահմունք է, ինչ կ'ուզէք ըսէք:

Հաննա — (Թորոսին) Տուր նետ մըն ալ:

Միւս սպան — Ո՛հ. պայմանը երկու էր. թող առաջ
գա մրձողը:

Երկրորդ սպան — Եթէ մեր բոլոր զօրավարներուն
աղջիկները այսպէս նետ քաշել գիտնային՝ ալ
ինչի՞ էին պէտք նիկեֆոր կայսեր իր բանակները:

Միւս սպան — Բարեկամ, սրախօսութիւնդ դի՛ր կապալ-
ճը ու փոխարէնը նետ մը վերցնուր, եթէ քաջ ես:

Երկրորդ սպան — Եղբայր տիրելի, նետ է ու չգիպաւ.
Թողը. յաղթիկն աղջիկէ՞ մը:

Տարիֆոս — Ես ինծի կը յայտարարեմ յաղթած:

Երկրորդ սպան — Այո. մենք ալ, մենք ալ:

Հաննա — Ուրեմն կախեմ աղեղը:

Տարիֆոս — Կախէ, օրիորդ, ու յայտնէ կամքդ:

Թորոս — Հրամանը քուկդ է, Հաննա:

Հաննա — Կը հրամայեմ, իսկոյն պատրաստ ըլլալ.
պիտի ելնենք, այ, հոն... ձիւնէ գագաթները:

Միւս սպան — Ձիւնէ գագաթները:

Երկրորդ սպան — Ատոր համար երկու թե է պէտք
ամեն մէկուս ուսին:

Հաննա — Ինչո՞ւ: (Տարիքոտ սպան մատնանիշ) Զէ
որ նոր է բարձրացեր... ամբողջ խմբով:

Տարիֆոս — Նախ՝ ան ուրիշ խումբ էր, օրիորդ, լե-
ռան վարժ մարդիկ: Երկրորդ՝ մենք հասանք
միայն մինչև պատուածքը և շատ ալ դժար:

Ըսի, որ գագաթը երևողը Գուրգէնն էր միայն:
Երկրորդ սպան — Զօրավարը. և ինչո՞ւ:
Տարիֆօր — Ա՛յնպէս, քմահաճոյք, և մեր բոլորիս
ստիպումին հակառակ. սեպ ժայռ, փութը ձիւն,
տակն ալ անդունդ:
Միւս սպան — Ուրեմն, օրիորդ, ուրիշ հրաման մը:
Հաննա — (Հանգիստ ու յամառ) Հո՛ն, ձիւներն ի վեր...
Միւս սպան — Բայց լսեցիր՝ դժուար է, վտանգաւոր:
Հաննա — Ըլլար դիւրին ու անվտանգ՝ ելած կ'ըլլային
ամենքը:
Տարիֆօր — Իսկ հայրդ. թոյլ կու տա՞:
Հաննա — Այդ հոգը թող ինձի:
Միւս սպան — Աղէկ, երթանք մինչև լանջի գիւղը,
ձին կը բարձրանա: Քիչ մը կը հանգստանանք ու
կը փորձենք աւելի վեր՝ որքան հնար է:
Տարիֆօր — Մինչև գիւղը կարելի է, իհարկէ, թէև...
Միւս սպան — Դէ, ամեն մարդ իր ձիուն հոգը:
Երկրորդ սպան — Ուրեմն դէպի ձիւներն ու ան-
դունդները:
Տարիֆօր — Այդպէս է, տղաս, երբ աղեղը աղջկան մը
ձեռքը կը մնա:

2

Երեք սպաները կը հեռանան: Հաննան կը մօտենա
Թորոսին, որ կեցած է երազկոս՝ յեցած նստարանին:
Հաննա — Դձու ինչ ես մոլորեցի:
Թորոս — Հաննա, ինչ լաւ է հոս, ինչ լաւ է ձեր
այս բերդը, Քանի եկեր եմ արև է հողիս մէջ,
ինչպէս և շուրջս, ինչպէս և երկինքը, այս ամ-
բողջ շաբաթը: Չգիտես ինչ ձանձրալի է հոն մեր
ամբողջը, ձորերուն ու մառախոտողներուն ծոցը:
Օղը գորշ, մարդիկը գորշ, ապրուստը գորշ: Հոս

շարժում կա, Հաննա, թարմութիւն կա հոս: Քու
հայրդ ալ ուրիշ է, դուն ալ ես ուրիշ:

Հաննա — Իրաւ:

Թորոս — Ա՛յ, քիչ մը առաջ, որ ըսիր՝ ելնենք այն
վերի ձիւնոտ սարերը, այնպէս խորունկ, այն-
պէս աղւոր բան մը կար ձայնիդ մէջը... (Յան-
կարծ ու խորհրդաւոր) Ես կու գամ քեզի հետ,
Հաննա. ես ու դուն կ'ելնենք միասին մինչև
ձիւները, մինչև գագաթը...

Հաննա — Մինչև գագաթը՝ ո՛չ. մինչև պատուածքը:

Թորոս — Չէ՞ս հաւտար խօսքիս:

Հաննա — Կը հաւտամ, բայց չեմ ուզեր: Ես միեւակ
պիտի բարձրանամ գագաթը:

Թորոս — Ինչո՞ւ:

Հաննա — (Կատակով) Այդպէս է ճակտիս գիրը:

Թորոս — Ես լուրջ կը խօսիմ, Հաննա:

Հաննա — Իզո՛ւր: Լուրջ խօսելուդ պէս՝ կը տխրիս.
Ինչքան արդէն ունեւորդ կախ ինկան. իսկ տխրիլը
կեանքի ամենէն անմիտ բանն է գուցէ:

Թորոս — Բայց ինքդ բնաւ այդպէս ուրախը չես:

Հաննա — Ատոր համար ալ կ'ըսեմ քեզի՝ մի ըլլար լուրջ:

Թորոս — Հաննա, շիտակ ըսէ, երբէք սիրած ես:

Հաննա — (Շեշտ նայելով անոր աչքերուն) Դիցուք... այո՛:

Թորոս — Եւ ո՞վ է այդ աստուածային բաղդաւորը:

Հաննա — Է՛, ինչի՞դ է պէտք աստուածներու գործը:

Թորոս — Անւանել չես ուզեր: Ըսէ՛ գոնէ, ո՞ւր է, հո՞ս,
բանակը:

Հաննա — Ո՛չ հոս, ո՛չ բանակը:

Թորոս — Հապա՛:

Հաննա — Ա՛յ, հո՛ն, վէրը, ձիւնոտ գագաթներն իվեր,
ուր ես հիմա երթալ կ'ուզեմ:

Թորոս — է՛, դուն վրաս կը խնդաս:
Հաննա — Ինչո՞ւ: Դուն գիտես, որ ես քեզի միշտ սիրեր եմ դեռ մեր մանուկ օրերէն:
Թորոս — Ա՛խ, այն ուրիշ...
Հաննա — Ինչո՞ւ ուրիշ. այնպէս. միշտ այնպէս: Դէ, գնա թամբել տուր ձիերը, ես ալ երթամ հագւելով (Զարնանքով) Պիտի տեսես, որ երեքն ալ մնալու են կէս-ճամբան. կը ճանչնամ երեքն ալ:
Թորոս — Բայց կը շարունակենք ես ու դուն: Քանի որ ախոյանս լեռան քաջք մըն է, ոչինչ. ես քաջքերէ վախցողը չեմ, Հաննա: (Աշխուժ ծախէն դուրս):

3

Աղջիկը կը մնա քիչ մը միմակ ու մտածկոտ, վերջը կը դառնա որ երբա դեպի սանդուղները, երբ խորհէն կը մտնէ Օհան Գուրգէն ու ձայն կու տա.
Օհան Գուրգէն — Հաննա:
Հաննա — (Կը քարանձաւ տանց ետ նայելու):
Օհան Գուրգէն — (Մօտենալով) Հաննա, չե՞ս լսեր:
Հաննա — (Կապւած շարժումով մը կը դառնա անոր):
Օհան Գուրգէն — Անշուշտ գիտէիր, որ այս կողմերն էի:
Հաննա — Լսած եմ. եկեր ես կալածներդ, եղեր ես և մեր Հաշտենքի հողը, հոն, վերը, մեր լեռները...
Օհան Գուրգէն — Այո. և չեմ եկած քեզի:
Հաննա — (Գլուխը կախելով) Յանցանքը իմա է: Ըսի քեզի բաներ, որ երբեք պէտք չէ ըսած ըլլայի. Հիմա ճշուժ կ'ըզզաս ինծի հանդիպելէն:
Օհան Գուրգէն — Այնպէս որ աւելի կը զարմանաս դուցէ հիմա եկած ըլլալուս:
Հաննա — Այդպէս է:
Օհան Գուրգէն — Եկեր եմ հրաժեշտ առնելու: Կը հեռանամ այս կողմերէն և երևի երկար ժամանակով:

Հաննա — Հապա աքսորդ:
Օհան Գուրգէն — Անցաւ: Հիմա կ'երթամ Պօլիս: Եւ գիտե՞ս ինչու:
Հաննա — Ըսէ:
Օհան Գուրգէն — Կ'երթամ կայսր դառնալու:
Հաննա — Կայսր:
Օհան Գուրգէն — Այո, բարձրանալու բիւզանդական կայսրներու գահը:
Հաննա — Եւ ստեղծելու նոր պետութիւն մը, որուն հոգին ըլլալու է մեր Անատոլիոն: Ստեղծելու մեծ Անատոլի մը:
Օհան Գուրգէն — (Նախ զարմացած կը նայի): Ա՛խ, հայրդ, Այո, Հաննա, այդպէս է: Կը տարակուսիս:
Հաննա — Տարակոյս: Դուն ունեցեր ես, ինչ որ սիրտդ ուզեր է. դուն հասեր ես, ուր ցանկացեր է հոգիդ. դուն եղեր ես, ինչ որ կամքդ վճռեր է:
Օհան Գուրգէն — Կայսր դառնալը, այո, վճռեր եմ:
Հաննա — Եւ ո՞վ է աւելի արժանի, քան դուն, ո՞վ է աւելի կարող, քան դուն: Գնա, եղի՛ր կայսր, գնա տիրէ՛ ու ստեղծէ՛ քու պետութիւնդ: Դուն ստեղծւած ես տիրելու համար, դուն ստեղծւած ես ստեղծելու համար:
Օհան Գուրգէն — (Յափշտակութեամբ) Իսկ դո՞ւն: Իսկ դո՞ւն ինչու համար ես ստեղծւած, Հաննա:
Հաննա — Թող, թող ինծի. խօսէ՛ քեզմէ:
Օհան Գուրգէն — Ինչպէ՞ս թողնեմ, երբ եկած եմ հոս ճիշտ ատոր համար: Երթալէս առաջ դուն պէտք է գիտնաս ամէն ինչ: Ես այլ եւ լռել չեմ կրնար, Հաննա, ես այլ եւ լռել չեմ ուզեր:
Հաննա — Ի՞նչ բան է ատ, որ չե՞ս կրնար, որ չե՞ս ուզեր:
Օհան Գուրգէն — Հաննա ես չուզեցի աւելի խռովեմ քու հոգիդ, չուզեցի աւելի հրահրեմ քու զգացում-

ներդ: Մտածեցի՝ քու մէջդ դէպի ինծի եղածը աղւոր ու քնքուշ երազ մըն է, ձիւնէ փափուկ ու ճերմակ կերտւածք մը, որ հալի պիտի ու ցնդի՝ տաք շունչ մը քեզի դիպածին պէս: Իսկ ինչ որ իմ մէջս սկսեց էր խլրտիլ՝ կարծեցի քու անբիծ հմայքիդ մէկ սուրբ շոյանքը, մեղմ ու վաղանցուկ: Ու չեկա, չգրեցի, որ մարի, հատնի:

Համեմա — Ձգէ, զօրավար, դուն արդարանքի պէտք չունիս: Ես անչափ, անչափ շնորհակալ եմ քեզմէ: Շնորհակալ եմ և այս այցիդ համար և նախորդ հանդիպումներուդ: շնորհակալ եմ քեզի քու պատճառած բոլոր ուրախութիւններուդ համար, քու տւած վշտիդ, քու ներշնչած հպարտութեանդ, մտածումներուդ: շնորհակալ եմ քեզմէ եկած ամեն բանի համար: Թող այդ մասին ալ չխօսինք:

Օհան Պուրգէն — Չհասկըցար: Լսէ, խօսիմ քեզի բոլորովին մերկ: Ես առեր եմ կեանքէն ինչ որ աշխարհի հոսանքը բերեր է ինծի, փրցուցեր եմ կեանքէն, ինչ որ ուժս պատեր է: Բայց հոգիս միշտ մնացեր է դժգոհ, մնացեր է կարօտ. ու խուլ կերպով, կարծես ինծմէ իսկ ծածուկ, որոնք է ուրիշ բան մը, ուրիշ կեանք մը, որ վեր ըլլա առօրեայէն, որ չճանչնա սովորականի գոհակութիւնը: Հոգիս ծարաւեր է ուրիշ տեսակ էակի մը, ազնւացնող, զտող, բարձրացընող: Աղօտ ու հեռաւոր մշուշի մը յածող շունչն էր այդ էակը ինծի համար. և ես անըջել իսկ չէի կրնար, թէ օր մը ան պիտի կենար դէմս մարմին առած, խոր, սուրբ ու հմայիչ, ինչպէս հիմա դուն կեցած ես իմ դէմս: Կեցած ես այդպէս պարզ ու բնական, ու լաւ ալ չես հասկնար, թէ ինչ կ'ըսեմ քեզի, թէ ինչ ես դուն և թէ ինչ արժես:

Համեմա — Ո՛չ, զօրավար, լաւ գիտեմ՝ ինչ եմ ես, գիտեմ՝ ինչ ես դուն: Քու ազնւական հոգիդ կը մեղքընա ինծի, սիրտս առնել կ'ուզէ. իզուր. չեմ ուզեր:

Օհան Պուրգէն — Իսկ եթէ ըսեմ քեզի, թէ դուն հիմա հետս ես միշտ ու ամեն տեղ...: Դուն հետս էիր վերջին կոիւնքերուս ատեն, դուն հետս էիր դարձիս, որսիս և հոն, վերը, ձիւնոտ լեռներուն վրա:

Համեմա (Մեծ բերկրանքով) Հետդ էի, հա՛, հետդ էի և հոն, վերը, ձիւնոտ լեռներուն վրա...

Օհան Պուրգէն — Նեղ ու ծանր վայրկեաններուս քու կերպարանքդ է, որ կը կենա դէմս, կարծես քեզի հետ է որ կը խորհրդակցիմ. քեզի է, որ կը դիմեմ, երբ թե առնել կ'ուզեմ, երբ վարերէն վեր կը ձգտի հոգիս, դէպի վեր:

Համեմա — Հերիք է. լռէ: Հասկցիր, որ չեմ կրնար... որ չեմ կրնար այս բոլորը մէկ անգամէն: Արեւն է, արեւը, արեւը, որ կը թափանցէ էութիւնս, է, արեւը, արեւը... Ախ՛, ալ ինչո՞ւ կ'ապրիմ... որ կը գրկէ հոգիս...:

Օհան Պուրգէն — (Մեղմով կը մօտենա, հպարտ-ազնիւ շարժումով մը կ'ուզէ բռնէ անոր ձեռքը) Հաննա...

Համեմա (Կամաց ետ կը քաշէ ձեռքը ու տարօրինակ խօսւածքով) Մի՛, մի՛, մի՛ դպիր: Կը փշրես. կը կորչի, կը ցնդի: Երջանկութեան չնն դպիր, կը ցնդի...

Օհան Պուրգէն — (Պարզելով ձեռքը) Բռնէ ամուր ձեռքս, Հաննա, ո՛չ կը կորչի, ո՛չ կը ցնդի:

Համեմա — Ձեռքդ...

Օհան Պուրգէն — Այո՛: Բռնէ ու բարձրանանք միասին կայսրներու գահը:

Համեմա — (Մոլոր) Գահը... բարձրանանք գահը...

Օհան Պուրգէն — Կամ գուցէ կ'ուզէիր, որ նախ երթամ տիրեմ գահերու, ժողովուրդներու, երթամ տիրեմ աշխարհներու ու ետքը գամ ոտքդ, հպարտ

աղջիկ, քեզի կայսրներու գահը տանելու:
Հանճա — (Հատու շեշտով մը, գուշակի մը պէս),
Դուն տիրեա պիտի գահերու, ժողովուրդներու,
դուն տիրեա պիտի աշխարհներու. այդ բոլորը
ըլլա պիտի: Բայց դուն ինծի քու գահդ չես տա-
նելու. այդ մէկը պէտք է, որ ըլլա:

Օհան Պուրգէն — Ինչպէս:

Հանճա — Այդ մէկը պէտք է, որ ըլլա:

Օհան Պուրգէն — Կը մերժեմ:

Հանճա — Այդ մէկը պէտք է, որ ըլլա:

Օհան Պուրգէն — Ինչո՞ւ:

Հանճա — (Բիշ լուռ): Կ'ուզեմ արժանի ըլլամ քու այդ
մեծ սիրուդ, կ'ուզեմ ըլլամ արժանի քու հոգիիդ
որոնումին, կ'ուզեմ ըլլամ քեզի հաւասար:

Օհան Պուրգէն — Մերժելով. երբ իմ հոգիս միայն քե-
զի կը ձգտի, երբ ամբողջ էութիւնս սիրուդ կը
տենչա ու քեզի է ծարաւի:

Հանճա — Ճիշտ ատոր համար: Պէտք է, որ դուն ան-
գամ մը գոնէ տենչա ու չունենաս, ձգտիս ու
չհասնիս, ծարաւիս ու չյագենաս: Կ'ուզեմ որ
գոնէ անգամ մը չհասնիս Պետքար լեռան գաղաթը:

Օհան Պուրգէն — Պետքար լեռան...

Հանճա — Որ շուրջդ միայն դիակ չտեսնես, որ-
տխրութիւնը չխեղդէ հոգիդ, որ չըսես՝ «Ինչո՞ւ
համար», որ չխորհիս, թէ խեղճ բան է այս բո-
լորը և չի արժեր ոչինչ:

Օհան Պուրգէն — Դուն ռը աշխարհէն իջած հոգի ես,
Հաննա, ռը երկինքներէն կը թափանցէ շունչդ
իմ հոգիս:

Հանճա — Թող միշտ, ընդմիշտ, այդպէս հոգիդ լե-
ցուն ըլլա ինծմով. և միշտ, ընդմիշտ, ինքդ հե-
ռու, հեռու ինծմէ...

Օհան Պուրգէն — Հաննա, քու ընտրածդ ցաւն է. ան-
վերջ կարօտ ու տալտանք:

Հանճա — Չգիտեմ անունը, բայց ատ է, որ չի անց-
նիր, որ չի հատնիր, որ չի ցամքիր: Կայսր քու
գահիդ վրա, ո՛չ. ևս կ'ուզեմ ըլլամ կայսր քու
հոգիիդ վրա:

Օհան Պուրգէն — Զարմանք է: Ինչ որ կ'ըսես՝ այն-
քան անբնական է ու հակառակ կեանքին, բայց
և այնքան հարազատ: Կարծես ձայնդ հոգիիս խո-
րերէն կու գա, էութեանս դեռ անձանաչ ու
մշտադիմաց ալիքներէն: Դէպի անհասն ու անշէջը,
որ այնպէս կը քաշէ մեզի... Գու ձայնդ, Հաննա,
կըքաշէ ինծի: Իրաւունք ունիս. մենք պէտք է
բաժնւինք: (Կը լռէ:) Ալ չգիտեմ՝ ինչ ըսեմ քեզի:

Հանճա — Ըսինք ամեն ինչ:

Օհան Պուրգէն — Կը մնա... որ հեռանամ:

Հանճա — Կը մնա... որ հեռանաս:

Օհան Պուրգէն — Ալ չենք հանդպիր մենք իրարու:

Հանճա — Ալ չենք հանդպիր մենք իրարու:

Օհան Պուրգէն — Չունիմ վերջին խօսք մը ըսելու ինծի:

Հանճա — (Աջ ծնոքը վեր) Երթաս-բարով, զօրավար:

Օհան Պուրգէն — (Նոյնպէս) Մնաս-բարով, Հաննա:

Պուրգէն արագ կը հեռանա: Աղջիկը կեցած է պահ
մը անցած իր հպարտ-եհեհ պիտիւնը, վերջը կը բուլնա,
քայլ մը երկու կ'երբա ետ-ետ, դեմ կու գա ծառին, գոյգ
քեւերով կը գրկէ ետեւէն ծառին բունը, որ վար չիցա.
ու կը մնա այդպէս խաչաձի պէս:

Չ ո թ թ ո թ ղ Ա թ ա թ

Ա. Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՒՆ ՆՆՋԱՐԱՆԸ

Ճակասք, չափազանց հաստ պահին մեջ փառակուսի լուսամուտ մը երկաթե ծանր փեղկերով: Չախ կողմը լայն ու բարձր անկողինն է ամպհովանիին տակ: Աջի պահին մեջ անագին մաքուր բուխարիկը, որուն դիմը սենեակին մեջեղը, ցած ու փափուկ բազմոց մը ամբողջովին կորած գորգերու ու բարձերու տակ: Բազմոցին մօտիկ արաբական փոքր սեղաններ՝ վրան զարդի ու յարդարանքի իրերով: Աջի դուռը կը տանի կանանցի միւս սենեակները. ձախը դեպի կայսերական բաժինը:

1

Գիշեր է: Տեսարանը վայրկեան մը պարապ ու մութ. միայն վառարանին կարմիր-դեղին լոյսը յատկին վրա: Դուռը ուժեղ բուխ ու փամփ, որ կը ցնցէ փեղկերը ու ներս կը սուլէ լուսամուտներէն: Երբ դուռի աղմուկը կը մեղմի, կը լսուի կրակին աշխուժ ճարճաբբ:

Աջէն կը մտնէ Կուզ պառաւը՝ ձեռքը մութ. միաժամանակ ձախէն կուտուի Արկիւս:

Կոմսուհին — (Վրա վազելով ու կիսածայն) Չեկաւ:

Կուզ պառաւը — Դեռ ոչ, կոմսուհի:

Կոմսուհին — Վեր առի՞ք ելարանը:

Կուզը — Ներս մտան թէ չէ:

Կոմսուհին — Ուրեմն քանի՞ հոգի եղան հիմա:

Կուզը — Բնւոյցէսը, այն հաստ բեխերովը և ուրիշ մը

քու սենեակդ են. ծովի կողմէն եկողներն ալ իմ քովի սենեակս:

Կոմսուհին — Նշմարող ոչ-ոք. կասկածելի ոչինչ:

Կուզը — Թող հանգիստ ըլլա կոմսուհին:

Կոմսուհին — Իսկ ներքինապետը:

Կուզը — Անիկա այնպէս հրաշալի անյայտանալ գիտէ, երբ կը տեսնէ որ աւելորդ է իր ներկայութիւնը:

Կոմսուհին — Եթէ կը համարձակի՝ թող չանյայտանա:

Կուզը — Սուր քիթ ունի. իսկոյն հասկըցաւ, թէ հոս տեղը ուրիշէ կու գան:

Կոմսուհին — Քաշէ. եկան: Եղի՛ր նշանակած տեղս

ու աչքերդ չորս բաց:

Կուզը — Կոմսուհին կը ճանչնա ինծի: Պառաւեր եմ, շիտակ է, բայց գիտեմ թէ գործերը ինչպէս կը դառնան: (Դուրս ծախէն):

2

Աջէն կը մտնէ երկու պալատական օրիորդ՝ ձեռներնին մեյ-մեկ մով: Անոնց ետեւէն կայսրուհին շրջապատած ֆանի մը պալատական կիներով: Մէկը կ'առնէ անոր վերնոցը, միւսը ֆողը, բեւեռէն ու փեշերէն բռնած կը նստեցընեն եւ իրենց յարգալից կը կենան դիմը:

Թէօֆանօ — Շնորհակալ եմ: Գիշեր բարի բոլորիդ:

Մէկը — Չունի՞ ուրիշ հրաման մեր երջանիկ թագուհին:

Թէօֆանօ — Հանգիստ քուն ձեզի:

Խուսքը — (Միաբերան) Գիշեր բարի, աստուծայինդ բաղիլիսա: (Ծոր երկրպագումով կը քաշին աջէն):

3

Թէօֆանօ — (Իսկոյն դէպի կոմսուհին) Ի՞նչ լուր:

Կոմսուհին — Սարսափելի ծով է, թագուհի: Քաղկեդոնէն մինչև հոս, հոսանքին ու հիւսիսին բե-

բանը, ընկոյզի կեղևի մը վրա. հւղղակի ան-
կարելի բան է, թագուհի: Ձի պիտի գա:

Թէօֆանօ — Ժամը չլրացած հոս է ան:

Կոմսուհին — Եթէ չեկաւ՝ կորսւած ենք բոլորս, թա-
գուհի: Լոյսի հետ կը բացւի ամեն բան: Բերան-
ներ կան, որ հիմա կարկամած են, առտուն այդ
ևս խցել չենք կրնար:

Թէօֆանօ — Ժամը չլրացած հոս է ան:

Կոմսուհին — (Երբ թա կը բանա ճակտի մէկ փեղկը)
Եկհր. եկհր նայէ: Նայէ ինչ ծով է, ինչ ալիք,
ինչ թիփի: Ա՛, խաչեալ Յիսուս, դո՛ւ: օգնես մեզի:

Թէօֆանօ — Գոցէ փեղկը: Այդպէս: Լսէ: Ո՛չ ծովը
ոչ հովը, ոչ մրրիկ, ոչ տարերք, ոչ, արգիլել չեն
կրնար՝ ինչ որ ես ու ան վճռեր ենք, որ պիտի
կատարւի այս գիշեր: Ժամը չլրացած հոս է ան:
Իսկ ոտքը հոս դրաւ թէ չէ՝ ալ մենք ենք տէրը:

Մարէ մոմերը: Թող մնա մէկը: Բաց է իր ճամբան:

Կոմսուհին — Բաց է, թագուհի: Մեր ներքինին է հոն:

Թէօֆանօ — Իսկ կայսեր դժուոր:

Կոմսուհին — Կը հսկեմ ինքս: Կարծես ոտքի ձայներ...

Թէօֆանօ — Ի՛նքն է, ինքն է:

Կոմսուհին — Ա՛, Յիսուս փրկիչ... (Դուրս գալիս):

4

Թէօֆանօ — (Կը նետի Գուրգէնին ընդառաջ) Իմ
քաջս, իմ քաջս, որ իր դէմը արգելք չի ճանչ-
նար: Այս հովերուն, այս ծովերուն գիմազբաւողը
իրաւունք ունի ամեն բարձրութիւններու վրա
իր ոտքը դնելու, իրաւունք ունի բոլոր գահե-
րուն, բոլոր գիւղերուն: Ա՛, եկար, եկար:

Օհան Գուրգէն — Կեցի՛ր, կեցի՛ր, բան հասկնամ: Ես
եկե՛ր եմ, բայց միւսները:

Թէօֆանօ — Այո՛, այո՛, եօթն ալ. բայց նախ նստէ,
շունչ առ: (Կը քաշէ դէպի բազմոցը ու կը նստե-
ցնէ ըովը) Ա՛, ինչպէ՛ս յանկարծ յոգնութիւն
մը եկաւ վրաս... Իսկ դժուարը, դուրսը ինչպէ՛ս է:

Օհան Գուրգէն — Համակիր անթիւ, մասնակից քի-
չեր: Շատ աշխատեցա թիկնապահներու զունդը
գրաւեմ: Հրամանատարներէն մէկն է միայն մե-
զի հետ. միւսներուն մօտենալը շատ էր վտան-
գաւոր: Բայց միւսներն է՝ ինչ կրնան ընել այդ
վարձկանները կատարւած իրողութեան հանդէպ:
Թող ինծի այդ ամենուն հոգը. քու վրադ է միայն,
որ բաց պահես մեր առջևը ննջարանին մուտքը:

Թէօֆանօ — Քիչ մը ետքը կ'երթամ մօտը ու պիտի
խնդրեմ, որ իր սենեակը գիշերեմ: Սոսկալի հով
է, անսովոր փոթորիկ, ամեն ծակէ կը սուլէ: չէ՞
որ կը վախնամ: Քնացաւ թէ չէ՝ բաց է դուռը:

Օհան Գուրգէն — (Ոտքի ելնելով) Ուրեմն վերջացաւ:
Կէս գիշեր չեղած՝ ալ Ֆոկաս չկա:

Թէօֆանօ — (Ինքն ալ ելնելով ոտքի) Այլ իմպերատոր,
աւտոկրատոր, կայսր ու բազմաթիւ Օհան Գուրգէն:
Ի՛նչ ալ աղւոր կը վայլէ անունիդ:

Օհան Գուրգէն — Թող հիմա այդ բոլորը:

Թէօֆանօ — Ո՛չ: Դուն չգիտես՝ ինչ սքանչելի զոյգ ենք
ըլլալու ես ու դուն: Այդպիսի զոյգ դեռ չէ տեսած
այս պալատը. այդպիսի զոյգ դեռ չէ նստած՝ ոչ
բիւզանդական և ոչ աշխարհի որեւէ գահին: Երե-
ւակայէ ինծի ու քեզի քով քովի, ա՛յ, այսպէս,
մեծ դահլիճի ամպհովանին տակը, մեր կայսերա-
կան բովանդակ շուքովը, շրջապատւած ու պաշ-
տած ամենքէն. մեր ոտքերուն տակ Ռումէական
ամբողջ աւագանին, ամբողջ աղնականութիւնը
և քու բոլոր յաղթական բանակներդ: Ատիկա է

միակ արդարը. աշխարհը պիտի երկրպագէ արիին
ու գեղեցիկին: Ո՞վ աւելի արի, քան դուն, ո՞վ ա-
ւելի գեղեցիկ՝ քան ես: Պէտք էր, որ դարայս օրը:
Օհան Գուրգէն — Իսկ ես ինչքան, ինչքան ջանք եմ
թափեր, որ այդ մարդը դառնա կայսր:

Թէօֆանո — Հապա ես:

Օհան Գուրգէն — Իրաւ է:

Թէօֆանո — Ես ու դուն բարձրացցինք անիկա վեր-
եւ ու դուն ալ հիմա կը զարնենք գետին:

Օհան Գուրգէն — Իսկ ռըր են տղաքը: Կ'ուզէի տեսնեմ:

Թէօֆանո — Ա՛խ, ինչո՞ւ չբացեցան մեր աչքերը աս-
կէ վեց-եօթը տարի աւելի կանուխ: Իզո՞ւր կորած
ու ճմուռած տարիներ. ափսոս... որոնց վրէժը
սակայն պէտք է լուծւի այս գիշեր: (Յանկարծ
կատաղի բողոքով) Չորցո՞ւց իմ կեանքս այդ չոր
ճիւղը, մաշեց երիտասարդութիւնս: Ա՛, ես կ'ա-
տեմ իր այն աղւէսի աչքերը, իր հաստ շրթունքը,
կ'ատեմ իր զգւելի ձեռքերը, այն թաց ձեռքերը...

5

Կոմսուհին — (Ներս վագելով) Կայսրը, կայսրը, թագո՞ւհի:

Թէօֆանո — Հանգիստ: Առաջնորդէ կոմսը քու սենեա-
կըդ: Եւ ոչ-ոք չշարժի իր տեղէն մինչև ձայնդ տամ:

Կոմսուհին — (Անհանգիստ ու շտապեցրնելով) Տէր...

Օհան Գուրգէն — (Տեսակ մը ակամս կը հետեւի անոր):

6

Թէօֆանո — (Արագ կը նստի՝ կոնսկը դարձուցած դէ-
պի կայսեր դուռը, արմուկները ծունկերուն ու
դէմքը ձեռքերուն մէջ):

Կայսր — (Կը մտնէ շատ դանդաղ ու խիստ մոայլ եւ
լուռ կը նայի քիչ մը) Ի՞նչ կ'ընես հոտ:

Թէօֆանո — (Ընդոտ) Վա՛յ, ինչպէս վախցուցիր ինձի:
Կայսր — Ո՞ւր են կիներդ, ինչո՞ւ ես մինակ:

Թէօֆանո — (Տխուր) Նոր ճամբու դրի. կ'ուզէի պառ-
կիմ, քունս չի տանիր: Ի՞նչ դարձելի գիշեր է:
Ինչպէ՞ս եղաւ, որ յիշեցիր իմ գոյութիւնս պա-
լատիդ մէկ անկիւնը:

Կայսր — (Յառտ ժպտով) Կարօտե՞ր ես: Զէ՛ որ ես կ'ըզ-
գամ՝ դուն դժգոհ ես միշտ, երբ ես կուգամ քեզի:

Թէօֆանո — Ինչպէ՞ս կ'ուզես, որ գոհ ըլլամ, երբ մեր
յարաբերութեան մէջ փացեր է միայն քարացած
սովորութիւն մը, անհոգի ու անմտերիմ:

Կայսր — Մտերիմ: Ատ ի՞նչ շռայլութիւն է ինձի.
համար: Բաւ է և ան, որ դեռ հաւատքի կտոր
մը փացեր է մէջս. և ան ալ գիտե՞ս ինչու:

Թէօֆանո — Ըսէ:

Կայսր — Որովհետեւ շատ կը պնդեն, որ չհաւատամ
քեզի: Կ'ուզե՞ս ամենէն վերջին հմուշը: (Ժողէն
ծալլած թղթի կտոր մը հանելով) Ա՛ն կարդա:

Թէօֆանո — Ո՛հ, ո՛հ: Ի՞նչ բան է: Կարդա ինքդ:

Կայսր — Լաւ, կարդամ, մեծ հաճոյք է: «Այս գի-
շեր պառկելէդ առաջ անպատճառ խուզարկել
տուր կանանոցիդ բոլոր անկիւնները. ամբողջ
բանակ մը պիտի գտնես թաքնւած. չհաւատաս
կնոջդ հնարքներուն: Ահա կ'ըզգուշացնէ քեզի
քու անկեղծ բարեկամդ»: Է՛, ի՞նչ կ'ըսես իմ ան-
կեղծ բարեկամիս խորհրդին:

Թէօֆանո — (Կեցած է լուռ ու հանգիստ): Ի՞նչ պիտի
ըսեմ. ի՞նչ կ'ընամ ըսեր: Հետե՛ք իր խորհրդին.
և խնդրեմ, մի հաւատարմիչ ինձի, ո՛չ իմ խօս-
քիս, ո՛չ իմ հնարներուս: Ինձի պէտքը չէ քու
հաւատքդ, որ այդ տեսակ ստորին աղբիւրներէ
կը բխի: (Հետզհետէ աճող կատաղութեամբ)

Ահա ես, ահա քու կանանոցդ. կանչէ՛ ներքինի-
ներդ, կանչէ՛ թիկնապահներդ, կանչէ՛ բոլոր զօ-
րավարներդ, բանակներդ. թող գան, խառնեն,
ոտքի տակ տան, թող գան մերկացնեն, պատռեն,
պղծեն, խորտակեն ամեն բան ու ամեն սրբութիւն,
միայն թէ ալ ազատիմ, ազատիմ, ազատիմ...

Կայսր — Իզոլ. չըսի, որ յուզւիս. ըսի, որ հասկընաս:

Թէօֆանո — Ի՞նչ կ'ուզեն ինծմէ, Աստուծ իմ (Լա-
լով) Ինչո՞ւ կը տանջեն, ինչո՞ւ կը հալածեն, ես
ի՞նչ եմ ըրեր անոնց:

Կայսր — Չգիտեմ: Յաղթեր ես, բարձրացեր ես գա-
գածք, դուն կայսր ես: Մարդկային ծածուկ ու խո-
րունկ ատելութիւնն է ատիկա ամեն բանի դէմ,
ամեն մարդու դէմ, որ յաջողեր է, որ հասեր է,
որ գագաթն է: Չյաջողածներու վրէժն է ատի-
կա, ետ մնացողներու անքուն ատելութիւնը:
Հանգիստ չեն տալու, խայթելու են և մութին
մէջ արմատները կռծելու: Նայէ, դուն զայրա-
ցած, լացիւ, պոռացիւ ու թեթեւացիւ: Իսկ ես,
ես ինչ ընեմ, թէօֆանո, ո՛չ կին եմ, ո՛չ լալ
կրնամ, ո՛չ ալ մնալ անտարբեր: Կը կարծես դիւ-
րին է ինծի: Երբեմն այնպէս ծանր վայրկեան-
ներ կու գան վրաս, ներսը, այն ընդարձակ
ննջարանիս առանձնութեան մէջ: Ա՛յ, մանա-
ւանդ այնպէս խօլ ու դիւահար գիշերները, պա-
տերուն ցայտերն ու քիւերն անգամ կարծես
կեանք կ'առնեն մոմիս դողդոջ լոյսին տակ և մո-
լեգնոտ հովը պատուհանիս ձեղքերէն գիտեմ ինչ
սև դաւեր կը պատմէ ինծի:

Թէօֆանո — Ի՞նչ ըսել կ'ուզես... Նիկեֆոր:

Կայսր — Թէօֆանո, կ'ըզգամ, որ շուրջս բան մը կը
դառնա. կ'ըզգամ, որ դաւ մը կը նիւթւի մեզի

դէմ: Քիչ մը առաջ էր՝ նստեր էի ներսը մտա-
ծումներու հետ՝ յանկարծ այդ նախազգացումս
այնպէս սարսափելի սուր կերպարանք առաւ, որ
կամքիս հակառակ ներսը մնալ չկրցայ: Ա՛յ, ելեր
եկեր եմ քեզի, հոս, շիտակ հոս, ինքս ալ չգի-
տեմ իսկապէս՝ ինչո՞ւ:

Թէօֆանո — (Ահառած) Նիկեֆոր... Նիկեֆոր...:

Կայսր — Եկեր եմ ու այս բոլորը կը պատմեմ քեզի:
Ուրիշ որո՞ւ երթամ, ուրիշ որո՞ւ ըսեմ. իսկ լո՞ւ
չեմ կրնար. կ'ըզգամ, որ չեմ կրնար:

Թէօֆանո — Խօսէ, խօսէ... ինչ որ գիտես: Ի՞նչ դաւ
է ատիկա և արդեօք ո՞վ: Ա՛խ, եթէ գիտնայի՞նք:

Կայսր — (Շեշտ կնոջը նայելով) Ես գիտեմ:

Թէօֆանո — (Ակամա քայլ մը ետ քաշւելով) Գիտես...:

Կայսր — Այո:

Թէօֆանո — Ո՞վ:

Կայսր — Գիտեմ:

Թէօֆանո — (Հագիւ լսելի, ակոսներուն մէջէն) Ըսէ...

Կայսր — Ըսէ՞ դուն ինքդ:

Թէօֆանո -- Ե՞ս: Ըսեմ ես...

Կայսր — Ո՞վ կը կարծես:

Թէօֆանո — Հազար անուն կ'անցնի մտքէս:

Կայսր — Ո՞րն է առաջին անցածը:

Թէօֆանո — Առաջինը. պիտի զարմանաս. Գուրգէնը:

Կայսր — (Խնդրալով) Չեմ զարմանար. սուր է եղեր
միշտ քու հոտառութիւնդ:

Թէօֆանո — Նորէ՞ն այդ մարդը. նորէ՞ն այդ մարդը
կ'եկնէ իմ դէմս:

Կայսր — Վարպետ է և զգուշ. բայց կոյր չեմ և ես:
Հիմա ինծի համար պարզ է, թէ այն ինչ պատ-
մութիւն էր Բարդասի քրոջը հետ: (Կտրուկ ու
մութիւն էր Բարդասի քրոջը հետ: Ան կ'ուզէր իրեն
դաժան կնոջը մօտենալով)

համար դաւակից մը կանանոցիս մէջ. ան կ'ուզէր մէկը, որ ներսէն բանար դուռը...

Թէօփան — (Սարսափահար) Ի՞նչ կ'ըսես, Նիկեֆոր, ի՞նչ կ'ըսես...

Կայսր — Ես գիտեմ, կը հսկեմ: Անոր մատն է այս ամենուն տակը. անոր մատն է և այս նամակին մէջ: Կ'ուզէ խափ տա մէկ-երկու հեղ, որ երբ օր մը ճշմարիտ որ գա, ես անհոգ ըլլամ ու չհաւատամ:

Թէօփան — (Յանկարծ խիստ յանդիմանութեամբ) Ինչո՞ւ չէիր ըսեր ինծի այդ բոլորը, ինչո՞ւ էիր լռեր: Եւ վերջապէս հիմա ինչու ես կեցեր. ելիր, զարկ, սատկեցոր:

Կայսր — Ինչո՞ւ... հը՛մ, ինչո՞ւ... (Ինքզինքը ծաղրելով) Որովհետեւ... որովհետեւ ան է կապեր առաջին անգամ ոտքիս այս կարմիր կօշիկները:

Թէօփան — Ի՞նչ միամիտ տխմար բաներ կը խօսիս:

Կայսր — Չէ՛: Բայց ալ վերջացաւ: Թող գա՛ ինչ որ գալու է, թող ըլլա՛ ինչ որ ըլլալու է: Անիկա, պէտք է մեռնի:

Թէօփան — Միայն թէ շո՛ւտ: Դուն վախ դրիր իմ մէջս:

Կայսր — Ան կ'ուզէ այդ վախը դնէ և իմ մէջս. բայց ժամանակ չեմ տար իրեն: Հիւսած եմ արդէն իր մահը:

Թէօփան — Ե՞րբ, ե՞րբ:

Կայսր — Վաղը պիտի երթա որսի: Գիտեմ, որ որսը շատ կը սիրէ. թող մեռնի որսի ատեն: Ենորհ մըն է, որ կ'ընեմ իրեն: Դժբաղդ պատահմունք մը: Վերջը կը նւիրեմ իրեն փառաւոր թաղում մը արքունի գանձէն և թող ոչ-մէկը չանցընէ մտքէն, թէ Նիկեֆոր կայսրը վարձատրել չգիտէ իր ծառաները:

Թէօփան — (Մեծ ուրախութեամբ) Հիմա հանգիստ եմ, հիմա կը հաւատամ: Լա՛ւ է, ի՞նչ լա՛ւ է. հրաշալի ես կարգադրեր:

Կայսր — Կարգադրողը ես չեմ. կարգադրողը ինքը եղաւ: Ի՛նքն էր, որ կը պատմեր, թէ այս ամբողջ շաբաթը որսի է երթալու: Դեռ կը խօսէր, որ ես վճիռս տւած էի արդէն: Ճակատագրի վճիռն է ասիկա: Վերջը-վերջը ըլլա՛ր պիտի, ուշ կամ կանուխ: Ճակատագրին դէմ երթալ կարելի չէ:

Թէօփան — (Խորհրդաւոր ու սարսափով) Այո՛, Նիկեֆոր, այդպէս է. ճակատագրին դէմ երթալ կարելի չէ:

Կայսր — Ա՛, ճակտի գի՛րը: Եթէ գրւած է, որ պիտի մեռնիս այս գիշեր, հիմա, պահիկ մը ետք՝ կը մեռնիս, ոչինչ չի փրկեր: Կարծես աչքերդ կը փակուին ու չես նշմարեր ինչ որ շուրջդ կը կատարուի:

Թէօփան — (Միշտ նոյն սարսափով) Այո՛, Նիկեֆոր, այդպէս է. չես նշմարեր ինչ որ շուրջդ կը կատարուի:

Կայսր — Կարծես բանականութիւնդ կը կողպուի. կու գան կ'ըսեն երեսիդ ու չես հասկընար:

Թէօփան — (Նոյն եղանակով) Այո՛, Նիկեֆոր, այդպէս է. կու դան կ'ըսեն երեսիդ ու չես հասկընար:

Կայսր — Խախտեցան ու մեռան մէջս բոլոր հաւատքները. մնաց ճակատագիրը. փաթթուեր եմ անոր:

Թէօփան — Լսէ՛, Նիկեֆոր, թող այս գիշեր դամ սենեակդ պառկելու: Հոգիս ցունց ելաւ ըսած խօսքերէդ, հովն ալ դուրսը գէշ-գէշ կ'ոռնա...: Չեմ կրնար միմակ:

Կայսր — Եկո՛ւր: Անկողինս ազատ է: Գիտես, որ ես կը պառկեմ բազմոցին:

Թէօփան — Գիտեմ. փաթթուած սուրբիդ վերադարձին մէջ:

Կայսր — Իմ ուխտս է: Կ'ուզեմ իր շուքին տակ, իր սրբութեան: Երբ կը փաթթուի իր վերարկուն, կարծես ճակատագրին է, որ կ'ապուինիմ: Քա-

լէ երթանք: Յոգնած ու քնատ եմ ես ալ: Ա՛, շատ եմ յոգնած:

Թէօճանօ — Փոխեմ հագուստս, կու գամ. դուն գնա: (Կերթաւ աջի մուտքը) Մեկնաւ:

Կայսր — Աղէկ: Եթէ քնած ըլլամ, չմոռնաս դնելու դռան մեծ նիզը: (Չախէն դուրս):

Թէօճանօ — Ա՛, ճակտիդ գիրը: Ալ չի փրկեր քեզի ոչ մէկ դուռ, ալ չի փրկեր քեզի ոչ մէկ նիզ...

7.

Կոմսուհին — (Կր կենա մուտքին վախով ու հարցական:)

Թէօճանօ — Գնա ներս, յայտնէ... որ բաց է դուռը...

Կոմսուհին — (Ետ-ետ երթալով) Այո, իսկոյն, իսկոյն... յայտնեմ, որ բաց է դուռը... (Դուրս):

8.

Թէօճանօ կը յարձակի, կը մտնէ մտք: Սե-
նեակը յուսաւորած է միայն կրակի կարմրաւուն դող-
դոջ յոյսովը, որուն մէջ կեցած է քաղաւին պիտի աչե-
րով: Քիչ մը ետքը ներս կը նետի Օհան Գուրգէն:

Թէօճանօ — Կ'երթանք...

Օհան Գուրգէն — Կ'երթանք: Արդէն զրկեցի: Քնջ ե-
ղիւ, ինչ ալ որ ըլլա. չի վախնաս... (Յանկարծ
կը ծոխ դէպի Թէօճանօի դէմքը) Նայէ ինծի,
նայէ շիտակ աչքերուս... (Մարսաւով) Քու աչ-
քերդ կը խնդան, Թէօճանօ:

Թէօճանօ — Արդէն վստահ եմ մեր յաղթանակին:
Գնա, գնա...

9.

Գուրգէն կը նետի դուռ, Թաղուինն անոր ետեւէն
հայլ մը կ'ընէ դեպի ձախի դուռը ու փոխողի վար ծը-
ռած, ականջ դնելու դիմելով կը փառանա ամբողջ մարմնով:

Ներս կը վազէ կոմսուհին շնչառեղ: Թէօճանօ իս-
կայն կը շփուի ամբողջ հասակովը ձիգ ու պրկւած: Կոմ-
սուհին կը նետի անոր ոտքը՝ ձեռքերովը դիմելով ծածկած:

Թէօճանօ — (Ծուլ ծախով) Խօսէ:

Կոմսուհին — Վերջացաւ: Տեսա՞... սարսափելի է...

Թէօճանօ — (Արագ կ'ըսկսի հանիւ) Ելի՛ր, գոցէ
ներս խոնող դուռը, կողպէ. ձգէ վարագոյրները:
Բաց անկողինս: Շուտ, շուտ, գնա սենեակդ,
հանէ՛ք դուն ալ: Ներսէն աղմուկ լսելուն պէս
կը վազէք հոս ինծի արթնցնելու: Կը լսես...
կը վազէք հոս, ինծի արթնցնելու... բոլորդ միասին
ինծի արթնցնելու... (Շտապ կը սպրդի անկողինը):

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԳԱՀԻՆ ԳԱՀԻՃԸ

Դահլիճը խոր, բարձր ու բնդարձակ, ձակասք գահն
է շէղ ամպովանիին տակ, քանի մը ասիման բարձր
պատանդանին վրա: Աջ ու ձախ սիւնաւոր է, համակ
ոսկեգօծ, կարմիր-մետաքս կտրուներով սօնազարդած:

1.

Օհան Գուրգէն կեցած է ամպովանիին տակ կայ-
սերական լիւ հանդերձանով: Դահլիճը երկու կողմը
խոնկած են բազմաթիւ բարձրասիման պատկերներ՝
պալատական, զինուորական, հոգեւորական. բոլորն ալ
հարուստ պատկերական զգեստաւորումով:

Սահմանի դպիր — (Գահի ստորին աստիճանին վրա է ծնո-
կեցած, քիչ մը կողքով, աստիճանով վրա է ծնո-
քի երկար մազադաթին ընթերցումը)... մանա-

ւանդ ան վայրկեանին, երբ Աստուծային Ան-
քննելի Նախախնամութիւնը ինծի յանձնեց այս
միակ քաղաքակիրթ ու ճշմարիտ քրիստոնեա-
պետութեան դարաւոր սրբազան գահը: Յաղթա-
նակ ու յաջողութիւն բանակներուս, վայելք ու
առատութիւն ժողովրդիս, փառք ու բարձրացում
կայսերութեանս և Աստուծային օրհնութիւնն ու
իմաստութիւնը բոլորիս: Տւած է անդրանիկ հը-
րովարտակ Տէրն Մեր Յիսուսի Քրիստոսի մար-
դեղութեան ինն հարիւր վաթսու և ինը թւա-
կանին և մեր երջանիկ գահակալութեան առաջին
տարին: Կայսր Օհան: (Կը զալարէ մազաղաթը
ու կ'իջնէ պատանդանէն:)

Աւագ արարողակեր — (Առաջ կու գա ընդհանուր
լուծեան մէջ եւ խոր գլուխ տալով կայսեր) Օ-
հան կայսր, երկար արե քեզի. երկար արե ու
երջանիկ թագաւորութիւն, ով դուն, արի և ի-
մաստուն ինքնակալ: (Դստնալով քաղմութեան)
Եւ դո՛ւք, որ պայծառ աստղերն էք մեր այս փա-
ռայեղ պետութեան շքեղ երկնակամարին, եկէք
խոնարհինք ու երկրպագենք մեզի ծագած այսնոր
արեգակին, մեր աստուածընտիր նոր գահակալին:

Բոլոր — (Լուռ կը խոնարհին մինչեւ մէջքը:)

Կայսր Օհան Փուրգէն — Վեր բարձրացուցէք ձեր խո-
նարհած գլուխները, ձեռքերնիդ դրէք ձեր սու-
րին ու ձեր ձակառը հպարտ ուղղեցէք երկինք:
Ինծի պէտք չէն խոնարհ գլուխներ. ես խրոխտ
հոգիներու կ'ուզեմ թագաւորեմ: Ձեր խելքն է,
որ կը վարէ այս տէրութիւնը ու ձեր բազուկն
է, որ կը պաշտպանէ. դուք իրաւունք ունիք հը-
պարտ ըլլալու: Ես ալ եկեր եմ ձեզի հետ միասին
հպարտ գործ տեսնելու: Պարզ ու շիտակ կը խոս-

տանամ ձեզի՝ քչեմ Սվետոսլաւը իր ուսաներուն
հետ ոչ միայն մեր քաղաքի դռներէն, ուր ան
հասած է հիմա, գրեթէ, մեր սխալովը, այլ և
ըսկարակահ սահմաններէն ալ անդին, Մեծ Դա-
նուբի հոսանքէն ալ անդին, մինչև իրենց վայրի
ու անհամբոյր տափաստանները: Կը խոստանամ
ձեզի՝ հպատակութեան բերեմ արարներն ու մահ-
մետականութիւնը և բարձրացնեմ այս գահին
հմայքն ու իշխանութիւնը ան բարձունքները,
ուր ան դեռ չէ հասած երբեք մինչև օրս: Հսկա
գործ ունինք կատարելու, ես ու դո՛ւք, մենք բո-
լորս միասին: Պէտք կա մեր ամենուս ուժերուն,
մեր ամենուս տաղանդին: Ընդունեցէք իմ կայ-
սերական ողջագուրանքս, քացէք ու եղէք պատ-
րաստ: (Կ'իջնէ ու կ'անցնի դէպի աջի սիւնները:)

Քաղմարիւնը — Կեցցէ՛ Կեցցէ՛ մեր կայսրը: Կեցցէ՛
Օհան կայսրը: Կեցցէ՛ մեր նոր կայսրը:

2.

Մինչ բոլոր կը ցւիճ աչի ու ձախի սիւներուն
մեջէն, Սեմաստ Պոնսիս կամաց մը կը մօտենա Կարեւոր
պալատականին, որ մտախոն կեցած է մեկդի:

Սեմաստ Պոնսիս — (Դո՛ւ) Հը՛, բարեկամ, ի՞նչ կ'ըսես:
Կարեւոր պալատականը — Ի՞նչ ըսես:

Սեմաստ Պոնսիս — Դեռ երկու շաբաթ չկա. տես
ինչպէս շուտ աւառ ամենուն գլուխը. գինովցեր են:
Կարեւոր պալատականը — Շատ է թունդ գինին: Ամե-

նուն կը ցրէ իր դրամը, հողը, ամենուն կը բաժնէ
իր իշխանութիւնը, ամենուն պատիւ ու պաշտօն:
Սեմաստ Պոնսիս — Յրեւել ալ արեւստ է, ի՞նչ գիտ-
ցար: Նախորդը գնաց, որովհետեւ տալ չգիտէր:

Կարեւոր պալատականը — Տեսնենք, տեսնենք. դեռ մեղքալուծինն է:

3.

Սեմասոր Պոնսիս — (Դառնալով դէպի Վասիլ Լեկապէնը, որ շիտակ անոնց կը մօտենա) Ա՛յ, յաւիտենական մարդը: Կայսրներ կու գան, կայսրներ կ'երթան, իսկ սա, միենայն է, հոս է միշտ, պալատը և միշտ ալ ժիր ոտքերուն վրա: Կատուի ցեղէն է. ինչպէս ալ նետես՝ ոտքերուն կ'իյնա:

Կարեւոր պալատականը — (Աչքերը կծկելով) Ա՛յն գիշերը միայն պալատը չէր, ոչ ալ ոտքերուն վրա. թէև արդէն առտուն կանուխ...

Վասիլ Լեկապէն — (Խեղճանալով) Հա, այն գիշերը... տկար էի քիչ մը. գացեր էի ճար խմելու:

Կարեւոր պալատականը — Տկար...

Վասիլ Լեկապէն — Սոսկալի խիթեր որովայնիս մէջ:

Կարեւոր պալատականը — Այնպէս որ... դարձուցին քեզի պալատին տէրը, որովայնիդ իմաստուն խիթերը:

Վասիլ Լեկապէն — Ա՛, ինչպէս մարդիկ չար են: Ինչքան որ մանր ու մունր սև աշխատանք կա, բոլորը նետեր են վիզս, ետքն ալ թէ...

Սեմասոր Պոնսիս — Խեղճ Վասիլ. բոլոր մանր ու մունր, սև աշխատանքը...

5.

Յանկարծ բափով կը բացւի խորքի մասնաւոր դուռ մը ու ներս կը վազէ Թէօֆանօն, կասաղի կրակ մը աշփեռուն մեջ: Կը նայի շուրջը պարագ դահլիճին ու կը նետի դէպի երեք, որոնք յարգանքով կը խոնարհին:

Թէօֆանօ — (Պոռալով, անոնց երեսին) Ո՞ւր է կայսրը:

Երեք — (Շփոթ ու շար կը նային իրար):

Թէօֆանօ — Ո՞ւր է. ո՞ւր է կայսրը՝ կը հարցնեմ ձեզի:

Կարեւոր պալատականը — Չը գիտեմ, կայսրուհի: Կարողացին հրովարտակը ու դնաց ներս:

Թէօֆանօ — Հա, դնաց ներս... ներս: Պահել կ'ուզէք ինծմէ, փախցնել կ'ուզէք ինծմէ, հա, ձեր կայսրը: Կը կարծէք ես չեմ հասկընար: (Ոտքը զարնելով գետին) Ես կայսրը կուզեմ, կը հասկընամք. հոս, այս վայրկեանիս. կայսրը, կայսրը...

6.

Աջէն արագ ներս կը մտնէ Օհան Գուրգէն: Հանած է զգեստին պաշտօնական մասերը ու գլխաբաց: Նետէն մեկ-երկու պալատական:

Թէօֆանօ — (Կը վազէ վրան խենթ ուրախութեամբ) Ա՛խ, դո՛ւն. ահա դուն: Ա՛, վերջապէս, քու աչքերուդ դէմը, քու թևերուդ տակը: Ալ չեմ վախնար, ալ ոչինչէ չեմ վախնար: Սո՛ւտ են, սո՛ւտ, կ'ուզէին խափեն ինծի:

Կայսր — Հանդարտ, հանդարտ: (Կը դառնա միւսնե-րուն ու ծնոքով կ'ընէ, որ հեռանան)

7

Կայսր — Ինծի տեսնել էիր ուզեր և ես համաձայն էի: Բոլորովին աւելորդ էր այս անտեղի տեսարանը:

Թէօֆանօ — Վախցա, որ խափանեն:

Կայսր — Խափանեն. ո՞վ: Ինչեւէ. քանի որ արդէն եկած ենք դէմ դէմի՝ խօսէ: Գիտեմ որ անիմաստ ու անախորժ բան մը պիտի ըլլա մեր այս տեսակցութիւնը, բայց քու վերջին ցանկութիւնդ էր, մերժել չեմ կրնար:

Թէօֆանօ — Ինչ բարի ես: Ուրեմն այդպէս, ուրեմն իրաւ է ինչ որ կ'ըսեն, ինչ որ ինծի յայտնեցին քու անունէդ... Կայսեր անունէն:

Կայսր — Այն, Թէօֆանո. քու պալատին մէջ մնալդ այլ ևս կարելի չէ:

Թէօֆանո — (Կը խնդա կարն:) Հն, ըսին, ըսին: Իհարկէ, չէ՞ որ ժողովուրդը հակառակ է, չի հանդուրժեր, որ ինծի նման մէկը համարձակիս գահիդ վրան պահելու: Կսեցի, որ տիեզերական պատրիարքը ան է դրեր քեզի առաջին պայման, եթէ կատարւածը սրբադրել կ'ուզես, եթէ օծելի կուզես:

Կայսր — Ճիշտ է: Բայց ատիկա մարտին դարձած երեսն է գործի: Ատիկա մեզի բաժնել չէր կրնար, եթէ մենք արդէն բաժնւած չըլլայինք իրարմէ:

Թէօֆանո — Գուցէ կը վախնամ: Չէ՞ որ ականջէ ականջ կը փսփսան, թէ ես եմ սպաներ առաջին ամուսինս, իսկ որ երկրորդը ես սպանել տւի, ատոր կարծեմ գոնէ դուն կասկած պիտի չունենաս: Ըսէ, մի քաշիր, կը վախնաս միւսինոյն բաղդէն: Կռիւներու մէջ քաջերը վախկոտ կ'ըլլան այս պատերուն մէջ. դուն ալ քաջի համբաւ ունիս:

Կայսր — Ես քու թոյնէդ չէ, որ կը վախնամ, ոչ ալ քու դաւէդ:

Թէօֆանո — Հապա: Չըլլա՞ թէ այն միւսի ուրականը յանկարծ եկաւ ու կեցաւ մեր մէջտեղը:

Կայսր — Իրաւ է, որ ես չեմ կրնար մոռնար այն... այն գիշերը և քու աչքերդ, որ կը խնդային...

Թէօֆանո — Հա: Քանի որդ էր ան՝ դուն էիր անոր ուրականը, հիմա որ մեռա՞ ինքը դարձաւ քու ուրականդ: Այն տխմար քաւթառը քու ուրականդ:

Կայսր — Այդպէս չեն խօսիր դժբաղդ ու ինկած մարդու մը մասին, որը քու ամուսինդ է եղած:

Թէօֆանո — Ատիկա նոր ինկաւ միտքդ: (Հետզհետէ անզուսպ բարկութեամբ) Ա՛խ, դուն, զգուշի փա-

րիսեցի՛ պաշտպանէ, պաշտպանէ իմ ամուսինս, արդարացորդ քեզի աշխարհի աչքին, բոլոր յանձանքը նետէ իմ վրաս, քչիլ տուր ինծի մենաւոր անկիւն մը և դուն անմեղ ու սուրբ նստէ դահլդ ու վայլէ: Յորէն թափել տուր ռամիկ ամբոխի գլխուն, մտիւր պատրիարքի փէշերուն տակը, նետէ ոսկոր մը ամեն շան բերանը, որ անոնց օգնութեամբ դուցէ պահես քեզի յափշտակած գահիդ վրան:

Կայսր — (Հանգիստ ու տխուր) Միայն իգուր կը պուռաս: Կը տեսնես, որ լսեմ պիտի քեզի մինչև վերջը:

Թէօֆանո — Իգուր, իգուր կը պուռամ, հա: Իհարկէ, կ'ուզէիր սուսիկ-փուսիկ տրորես ինծի, ոչնչացընես ու աղատիս: Ո՛չ. պուռամ պիտի. պուռամ պիտի, որ աշխարհք իմանա: (Պոռալով) Ո՞վ ես դուն, ո՞վ ես դուն. գետինը սողացող ճիճու մըն էիր դուն, ո՞վ ես դուն. օձ, օձ, օձի վարձադրութիւնն է, որ կու գահին. օձ, օձ, օձի վարձադրութիւնն է, որ կատաղութիւնս. Բայց դուն դեռ չես տեսած իմ կատաղութիւնս. շատ գլուխներ եմ ես ճգմեր այս գարշապարներու տակը, կը ճգմեմ և քու գլուխդ:

Կայսր — Կը հասկընամ քու բարկութիւնդ, կը հասկընամ և քու ատելութիւնդ. բայց ինչի՞ ես պէտք այդ անգոր սպառնալիքները. թող ատոնք:

Թէօֆանո — (Լուռ ու շեշտ կը նայի պահ մը ու հետզհետէ կը կորչի իր խրոխտ կեցւածքը) Իրաւունք տէ կը կորչի իր խրոխտ կեցւածքը: Անգոր ու ունիս: Ես ի՞նչ եմ որ հիմա քու առջեդ: Անգոր ու անաստամ հալածւած շուն մը: Ես ինչպէ՞ս կը համարձակիմ քու վրադ հաչելու: Դուն հիմա գահեմարձակիմ քու վրադ հաչելու: (Կամաց-կամաց բարձունքին, ես... ես հոս... (Կամաց-կամաց կ'իջնէ, կը չոքի, կը նստի ու կուճ կու զա) գետինը... փոշիներու մէջ... քու ոտքերուդ տա-

կը... (Հացկոտ) Աքացէ... քացէ... հալածէ...
Կայսրը — Ելիր ոտքի, տղայութիւն պէտք չէ: (Աթոռ
մը քշելով առջեւը) Ելիր, նստէ, թագուհի:

Թէօֆանօ — (Դառն) Թագուհի... հիվ ըսաւ քեզի: Ան-
ցաւ: Ես թագուհի էի, ինչքան ատեն, որ իմ գե-
ղեցկութիւնս զէնք մըն էր ձեռքս էրիկ-մարդիկը
ինծի ծառայեցնելու: Այն օրը, որ այս տխմար
կըսկը բռնկեցաւ մէջս դէպի քեզի, այն օրը զէն-
քերս յանձնեցի քեզի: Իմ զէնքովս զարկիւր ինծի.
կիրքս շինեցիր քեզի սուր ու մարմինս պատւան-
դան: Հիմա, իհարկէ, ալ պէտք չեմ քեզի:

Կայսրը — Այդպէս է ու այդպէս չէ: Այո, բնազդներս,
անշուշտ, զգացին իսկոյն, թէ դէպի ուր կը
տանէիր դուն ինծի: Հոս, այս պետութեան գը-
լովսը, այս կուտակած ու տրամադրելի ուժե-
րուն գլուխը ես պէտք է, որ հասնէի. դուն չըլ-
լայիր՝ պիտի գայիր ուրիշ ճամբով, միեւնոյն է:
Քու ցոյց տւած ճամբադ կարճ էր. շնորհակալ եմ:

Թէօֆանօ — Ատոր համար կը վերնդես: (Սիրով եւ
ընդհարմուր) Օհան, մտածէ: Ձէ՞ որ մենք կապւած
ենք իրարու, կապւած ընդմիջտ, մեր մարմնովը,
մեր բաղդովը. յիշէ մեր անցած ճամբան եւ այն...
գիշերը:

Կայսրը — Ահա: Իսկ ես կապւած պէտք չէ, որ ըլլամ:
Ատելի է ինծի ամեն կապ, ամեն շղթա: Մա-
նաւանդ շղթա մը, որ փաթթւած ոտքերուս,
ծանր քարի մը պէս, քաշէ պիտի ինծի յատակը,
եղծէ պիտի ինծի ու խանգարէ: Ո՛չ, ես շղթա
չեմ ուղեր ոտքերուս, Պէտք է փրցըւի այդ
կապը մեր մէջէն, պէտք է պատուի անցեալի
այդ էջը մեր մէջէն:

Թէօֆանօ — Բայց, անսիրտ, անաստւած, աներախտ,

ինչ վատ բան է ըրեր մեր անցեալը քեզի: Թող
ամենքը մեղադրեն ինծի, թող խաչը հանեն, թող
ոռնան փողոցներուն մէջ, թէ սպաններ եմ ամու-
սինս. թքեր եմ բոլորին վրա: Բայց դժուր ինչու
կը հրեն ինծի ետ, դժուր ինչու կը հայհոյես: Ինչ
որ ըրեր եմ՝ քեզի համար եմ ըրեր, քեզի, քեզի...
Կայսրը — Կարծեմ ըսինք, ինչ որ պէտք էր, գուցէ
նոյնիսկ աւելին: Ասկէ անդին դժւար պիտի հաս-
կընանք իրար: Բաժնէինք:

Թէօֆանօ — (Վախով առաջ կը նետուի) Կեցի՛ր, կե-
ցի՛ր դեռ: Աղէկ, թող ըլլա քու ըսածդ, միայն
ժամանակ տուր, որ գտնեմ ինքզինքս. մէկ-երկու
շաբաթ. թող որ հասկընամ եղածը, որ համոզուիմ...

Կայսրը — Ո՛չ: Հիմա, իսկոյն. հոսկէ շիտակ երթաս
պիտի Պրինկիպօ կղզին: Կեանքիդ ու հանգստիդ
պակաս չըլլար ոչինչ:

Թէօֆանօ — (Վայրի ծիծաղով) Հա՛: հա՛, հա՛... Հացս
կը շնորհես ինծի, հացս... դժուր... դժուր... (Ներ-
քին զալարումով) Գողի մը պէս եկար մտար
սիրտս, մտար անկողինս, մտար պալատս. գող-
ցար ու յափշտակեցիր ամեն ունեցածս, գողցար
փարթամութիւնս, փառքս, գահս: Գող, գող, գող...
Ա՛խ կ'ուզէի փակչիմ կոկորդիլդ, կ'ուզէի խածնեմ,
փրցընեմ, կ'ուզէի ծծեմ արիւնդ. կ'ուզէի ճան-
կեմ, հանեմ աչքերդ, որոնք այդպէս սառն ու
ձանձրացած կը նային ինծի. ճանկըռտեմ, հա-
նեմ այս եղունկներովս...

Կայսրը — Կը տեսնեմ՝ դուն այլևս քու տէրդ չես: Վասիլ:
Թէօֆանօ — (Կը լռէ, կը ստոր ու կը քարանայ):

8.

Կայսրը — (Վասիլին) Առաջնորդէ թագուհին նաւը:

Թէօֆանօ — (Կը նետուի կայսեր ոտքերը ու փարեւով)

Ներէ, Օհան, ներէ. չգիտեմ ինչ կը խօսիմ, չգիտեմ ինչ կ'ըսեմ: Ա՛խ, գէշ երազ մըն է ասիկա: Միթէ իրաւ դուռն ինծի երբէք չե՞ս սիրած, միթէ իրաւ մէջդ բնաւ դուրս չկա՞մ գէպի ինծի: Օհան, մեղք եմ. Օհան, կիւն եմ: Օհան, սիրուհիդ եմ եղած: Կը խնդրեմ, կ'աղաչեմ քեզի, մի՛ քշեր ինծի պալատէն. չեմ կրնար, չեմ կրնար: Պահէ՛ ինծի հոս, իբրեւ քու աղախինդ, պահէ՛ ինծի, իբրեւ քու հարձգ...

Կայսր — (Վասիլին չոր) Հեռացո՛ւր այս կիւնը հոսկէ: Վասիլ Լեկապէն — (Կամաց մը ձեռքը կը դպցնէ անոր ուսին) Ելի՛ր, թագուհի: Լսեցիր հրամանը:

Թէօֆանօ — (Մէկ ուտիւնով կը ցատկէ ոտքի) Քաշէ՛ ձեռքդ, լիւր, սկիւթ, ստրուկի ծնունդ: Ինչպէ՞ս կը փայլին աչքերդ, ինչպէ՞ս ուրախ ես. հասար, հա՛մ, նպատակիդ. յաղթեցիր. հիմա քու ձեռքդ է ամբողջ պալատը, հա՛մ... Այս բոլորը քու սարքած բաներդ են, քո՛ւ, քո՛ւ: (Կը յարծակի վրան ու ըռունցքներ տեղադրւոյ անոր դէմքին ու կրծքին) Շո՛ւն, շո՛ւն, շո՛ւն, կոտանձ շո՛ւն, կոտանձ շո՛ւն...

Վասիլ Լեկապէն — (Ետ-ետ, ազատիլ ջանալով):

Կայսր — Քաշէ՛ ձեռքդ հոս:

Թէօֆանօ — (Կը կը դիտէ ակնթարթ մը եւ յանկարծ կը վազէ գահը) Ո՛հ, երբէք, երբէք. չըւան պիտի ատիկա, չըւան պիտի ձեր նիւթածը: Ե՛ս եմ այս պալատին տէրը, ես եմ այս գահին տէրը, ես, ես: Իմա է այս գահը, կը հասկընա՞ք իմա, իմա...

Նոյն միջոցին Վասիլ կ'երթա դեպի սիւները, նշան կ'ընէ: Վեց-եօթը ներքինի կ'արձանանան մուսքին մօտ:

Վասիլ Լեկապէն — Օգնեցէ՛ք թագուհիին ու փոխա-

դրեցէ՛ք վա՛ր, հա՛ւը:

Ներքինիներ — (Վարանսը կը նային ու չեն շարժիր):

Վասիլ Լեկապէն — Չլսեցի՞ք:

Ներքինիներ — (Կը մօտենան գահին, ոտք դնել կ'ուզեն):

Թէօֆանօ — Հեռո՛ւ, ստրուկներ. չէ՞ք տեսներ՝ ով է կեցած ձեր դէմը: Ե՛ս. Ռուսական կայսերութեան թագուհին է, որ կը հրամայէ... (Կայսեր) Ո՞ւր պիտի գտնես ինծմէ աւելի գեղեցիկը, ո՞ւր ինծմէ աւելի վայելուչը այս գահին: Չե՞ս ըմբռներ, որ ես ստեղծւած եմ այս գահը զարդարելու ե ո՞ր այս գահը ստեղծւած է ինծի զարդարելու:

Ներքինիներ, որ պահ մը ետ էին բաւած ակամա, կը բարձրանան վեհապետ պալատիցանք ու բռնել կը փորձեն քաղուհիին քեւերը: Թէօֆանօ բոլոր ուժով կը փաթրի գահին: Ներքինիներ կը բաւեն, գահը կը տալիս: Վերջապէս կես մը հեղուկ, կես մը քեւերուն տակէն բարձրացուցած կ'իջեցրնեն ու կը հանեն դուռ:

Թէօֆանօ — (Այդ միջոցին, ընդհատող ու կոպիտ պոռոցով, դիմադրելու ջանքերուն զուգընթաց) Ա՛... ա... ո՛հ: Ամբողջ գունդեր ալ, որ բերես, ո՛հ, ես հոսկէ հեռացողը չեմ...: Ո՞վ ես որ դուռ... ո՞վ ես դուռ... իմա է այս բոլորը... Թողէ՛ք թներս, թողէ՛ք... կը խածնեմ, թէ չէ կը խածնեմ... կարիճ-ներ, կատուած կարիճներ... Ա՛յ, օգնեցէ՛ք, օգնեցէ՛ք, տարի՛ն, տարի՛ն ձեր թագուհին...: Չի մնար Օհան, քեզի ալ չի մնար, չի մնար...

Կայսր, որ ամբողջ այդ վայրագ տեսարանի միջոցին կեցած է մեկ ձեռքով աչքեր փակած, այդպէս ալ անշարժ կը մնա միւսներու հեռանալէն ետք:

Քիչ-քիչ շուրջը կ'ըսկսի մթնել, միայն գանձի եղած
 տեղը մեռնում լոյս մը, որ հետզհետե կ'ըսկսի պարզի ու
 կ'երեւա կուսամոցի խուցին մեկ անկիւնը, Մեջտեղը քա-
 ռակուսի լուսամուտ մը. Բովր սեղանի մը մեկ մասը,
 վրան պղնձե մեծադիր խաչելութիւն, Լուսամուտի
 տախտակէ միակնուր փեղկը բաց է: Այդ բաց փեղկին
 քիկն տած կեցած է Հաննա՝ կոյսի ներմակ հագուս-
 ներով. ինքը դալուկ. վիզին շարայով կախած է սեւ
 խաչելութիւն մը: Ձեռքը դրած լուսամուտի եզերքին՝
 երազկոտ աչքերով կը նայի հեռուն ձիւնապատ լեռնե-
 րուն, որոնք կը ցոլան դուրսի պայծառ լոյսին տակ:

Կայսր — (Դանդաղ շարժումով ձեռքը վար կ'առնէ
 դէմքէն ու կը խօսի հատիկ հատիկ) Ահա կեցած
 եմ նորէն, Հաննա, Պետքար լեռան գլուխը. ահա
 նորէն ես յաղթական, նորէն ետիս մահ ու խոր-
 տակում. նորէն սիրտս թուխպ ու հոգիս խռով...
 Հաննա — (Համարտ խօսաւածքով) Մի կենար ու մի
 նայիր ետ. ետիդ անդունդ է:

Կայսր — Անբո՛ւնդ, դաժան ու մթին:

Հաննա — Վեր, մագլցէ վեր:

Կայսր — Արժէ: Եւ ո՛ր: Ահա գագաթ մը:

Հաննա — Անոնց համար, որոնց շունչը կարճ է:

Կայսր — Բոլոր գագաթներուն ալ աս է եղածը:

Հաննա — Բայց և այնպէս, քալէ, քալէ վեր:

Կայսր — Ո՛վ դուն, իմ հոգիիս անվերջ ձգտումը, իմ
 անհանգիստ, իմ անյադհոգիիս անդուստ ու թեա-
 ւոր ձգտումը, բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դուն, ինչո՞ւ
 այս ձգտումը. և մինչև ե՞րբ և մինչև ո՞ր...
 Հաննա — (Մատնանք լեռները) Մինչև ճերմակ բար-
 ձունքները, մինչև միգոտ կատարները, մինչև ան-
 հաս տենչանքները, մինչև մահուդ սահմանները...

Կայսր — (Տխուր երերցընելով գլուխը) Մինչև ան-
 հուն տենչանքները... մինչև մահուն սահմանները:

Հաննա — Վեր, մագլցէ վեր...

Կայսր — Այո... Գնացածը բոլորովին ոչինչ է:

Հաննա — Վեր, մագլցէ վեր...

Կայսր դանդաղ շարժումով նորէն կը ծածկէ դեմ-
 քը: Լոյս է: Նախորդ դարիւնը նախորդ դիրքով:

11.

Վասիլ Լեկապէն (կը վերադառնա, քիչ մը շար ու
 ձախիկ կը մ'օտենա կայսր) Ես քեզի ըսի, տէր,
 որ պէտք չկար այս աւելորդ աղմուկին. իզուր
 ընդունեցիր: Կանայք այդպէս են. մի վշտանար,
 տէր: Այս պատերը շատ են տեսեր նման
 կռիւններ. տեսեր եմ ես ալ: Քանի-քանի էին
 զրկեր է հէնց ինքը թագուհին, ան, որ հիմա գը-
 նաց իր հերթին: Մի վշտանար, տէր:

Կայսր — (Բացած է դէմքը ու մոլոր նայաւծքով)
 Ի՞նչ կ'ուզես. ինչի՞ մասին է, որ կը խօսես: Ահ...
 ան ալ Գնաց վա՛րը, հեռո՛ւն, Պետքար լեռան ետը:

Վասիլ Լեկապէն — Պետքար: Հա, քու յաղթանակիդ լեռը:

Կայսր — (Մտաւոյդ) Յաղթանակի, թէ՛ պարտու-
 թիւն. ո՞վ կրնա ըսեր: Ելքի լեռը, կու՛ն:

Վասիլ Լեկապէն — Այն օրէն ժողովուրդը կ'ընէ՝
 «արեան լեռ»:

Կայսր — (Յանկարծ) Լա՛հ, Վասիլ. ես գիտեմ քու
 վարչական շնորհքդ, գիտեմ շատ կանուխէն:

Վասիլ Լեկապէն — (Համեստ) Տէր:

Կայսր — Կը յանձնեմ քեզի, քու փորձառութեանդ
 այս անհանգիստ քաղաքը:

Վասիլ Լեկապէն (Համեստ) Տէր:

Կայսր — Աւելի ուշ՝ գուցէ և ամբողջ երկրին վարչու-

Թիւնը: Դարունը բացելուն պէս պէտք ունիմ իմ
բոլոր ուժերուս:

Վասիլ Լեկապէն — Դէպի... Բուլղարիա:

Կայսր — Դէպի... «արեան լեռ»: (Դուրս:)

12

Վասիլ Լեկապէն — (Բիշ մը լուտ կը նայի անոր ե-
տեւէն, վերջը հեզնոտ կը շարժէ գլուխը) Կայսր...
սա... մեր այս հնաւանդ պետութեան... Դուն կը
մնաս իմ զօրավարս, իմ գործիքս: Կռիւն ու յաղ-
թանակը քեզի, բայց տիրելը քու բանդ չէ: Դուն
զահեր կը տապալես, բայց զահերը պահպանել
չես կրնար: Ատիկա ես... ես: Կայսրը... ես:
(Զգուշ կը մօտենա զահի պատանդանին կը նայի
շուրջը, աստիճան-աստիճան կը բարձրանա, կը
շտկէ տապալած զահը, կը յարդարէ: Իր ծռած
դիրքովը կը նայի ետ, կը դիտէ մուտքերը
որ տեսնող չըլլա, կամացուկ մը կը նստի զահին
եզերքը ու հանդիքէն ձեռքերը իրար շփելով կը
ծիծաղի) Հի... հի... հի... հի...

Հոգան, 1914 ժամ

ԱՍԵՆ ԻՐԱԽՈՒՆՔ ՎԵՐԱՊԱՀԻԱԾ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0355880

47368